

160501

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN SOSYO-
KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN

HAZIRLAYAN
Muhammed Fazıl KANCA

ELAZIĞ-2005

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

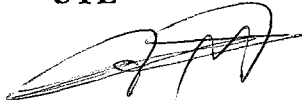
GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE
EKONOMİK YAPISI

Yüksek Lisans Tezi

Bu tez ~~24/02~~ 2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

BASKAN
Prof.Dr. Orhan KILIÇ

ÜYE

Yrd.Doç.Dr. Sıddık ÜNALAN

ÜYE

Yrd. Doç. Dr.
Adem TUTAN

ONAY
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Germiyanogulları Beyliğinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı

Muhammed Fazıl KANCA

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

2005, Sayfa: 84

Anadolu Selçuklu Devletinin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan beyliklerden birisi olan Germiyanogulları (M. 1300-1429) yılları arasında Malatya civarından gelerek Kütahya ve civarlarına yerleşmişlerdir. Beylik adını Germiyanlı aşiretinden almıştır.

Gerçek anlamda bir devlet teşkilatına sahip oluşu, askeri ve siyasi nüfuzu, kültürel hayata katkısıyla dönemin önde gelen devletlerinden birisi olmuştur. Beylik, sosyo-kültürel, ilmi ve fikri sahadaki faaliyetleriyle diğer beylikleri geride bırakmış ve Türk kültürünün gelişmesinde payı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Germiyanlı Beyleri, Sosyal, Kültür, Ekonomi

SUMMARY
MASTER THESIS

**The Socio-Cultural And Economic Structure Of The
Germiyanogullari Principality.**

Muhammed Fazıl KANCA
University Of Firat
Institute Of Social Scienses

With the collapse of the Anatolia Seljukian State Germiyanogulları was the state which appeared around Malatya and Kütahya in 1300-1429. The principality gained its name from the word Germiyanlı tribe.

It's having a real state organization, its military and political influence, its contribution to the cultural life made it to be one of the most important states. With its socio-cultural, scientific and intellectual activities the state left the other ones behind and contributed greatly to the Turkish culture.

Key Words: The Germiyanlı masters, social, culture, economy.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1
A. ANADOLU'NUN SİYASİ DURUMU	1
B. ANADOLUDA KURULAN BEYLİKLER (1308-1515)	3
1.Anadolu Beyliklerinin Kuruluşu.....	3
C. ANADOLU'DA KURULAN BEYLİKLERİN KISA TARİHÇELERİ	5
1. Karamanoğulları (1256-1486)	5
2. Mentешеoğulları (1303-1425)	6
3) Candaroğulları (1309-1461)	7
4. Aydınoğulları (1308-1403)	8
5. Eşrefoğulları (1280-1326)	8
6. Hamidoğulları (1280-1391).....	9
7. Eretna Beyliği (1344-1381).....	9
8. Dulkadiroğulları (1337-1522)	10
9. Saruhanoğulları.....	10
10. Karesi Beyliği (1300-1336).....	11
11. Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti (1381-1398).....	11

BİRİNCİ BÖLÜM**GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ SİYASİ OLAYLAR**

A. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN GENEL YAPISI.....	12
1. Menşei.....	13
2. Malatya ve Civarından Batı'ya Gelişleri.....	14
3. Kuruluşu.....	15
B. GERMİYANOĞULLARI BEYLERİ.....	16
1. I. Yakup Bey Dönemi (1300-1340).....	17
2. Mehmed Bey Dönemi (1340-1361).....	20
3. Süleyman Şah (1361-1387).....	21
4. II. Yakup Bey Dönemi.....	25

İKİNCİ BÖLÜM**GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI**

A. DEVLET YAPISI	32
1. Hükümdar	32
2. Saray	33
3. Divan.....	34
4. Ordu.....	35
5. Toprak Yapısı	35
B. EKONOMİK YAPI	37
1. II. Yakup Bey İmaretı.....	40
2. İmaretin Vakıfları	40
3. İmaretin İşleyişı	41
4. II. Yakup Bey'in Taş Vakfiyesi.....	42

C. BEYLİĞİN İMAR FAALİYETLERİ.....	46
1. Germiyanogulları Zamanında Onarılan Selçuklu Yapıları	46
a) Kütahya Balıklı Cami	46
b) Denizli Ulu Cami	46
2. Beyliğin Topraklarındaki Geçici Osmanlı Hâkimiyeti Sırasında İnşa Edilen Eserler.....	47
a) Kütahya Timurtaş Paşa Camii	47
b) Kütahya Ulu Camii.....	47
c) Afyon Kâbe Mescidi	48
3. Camiler	48
a) Kütahya Kal'a-i Balâ (Yukarı Kale) Camii.....	48
b) Kütahya Kurşunlu Camii.....	48
c) Sandıklı Ulu Camii	49
d) Uşak Ulu Camii	49
e) İshak Fakih Camii.....	49
f) Simav Ulu (Babuk Bey) Camii.....	50
4. Mescidler	50
a) Afyon Arasta Mescidi	50
b) Kütahya Pekmezpazarı (Analıcı) Mescidi	51
c) Kütahya Çatalçeşme (Servi) Mescidi.....	51
5. Türbeler	51
a) Sandıklı Mentеш Köyü Türbesi	51
b) Sandıklı Muradin (Muradım) Türbesi.....	51
c) Kula Süleyman Şah Türbesi.....	52
d) Kütahya Paşam Sultan Türbesi.....	52

e) Tavşanlı Şeyh Dede Balı (Mülayim Dede) Kümbeti.....	52
f) Kütahya II. Yakup Çelebi Türbesi.....	53
g) Kütahya İshak Fakih Türbesi.....	53
6. Medreseler.....	53
a) Kütahya Vacidiye Medresesi.....	54
b) Kütahya Balabaniye (Nallı) Medresesi	55
c) Kütahya İshak Fakih Medresesi	55
7. Külliyeleer	56
a) Kütahya II. Yakup Çelebi Külliyesi	56
b) Yeniceköy Menzil Külliyesi.....	57
c) Kütahya İshak Fakih Külliyesi	58
d) Simav Babuk Bey Külliyesi.....	58
8. Hamamlar	59
a) Kütahya Saray Hamamı.....	59
b) Kütahya Kemer Hamamı.....	59
c) Kütahya Küçük Hamam.....	60
9. Hanlar.....	60
a) Çakırsaz Hanı.....	61
b) Eğret Hanı.....	61
c) Yeniceköy Menzil Hanı.....	61
10. Kaleler	61
a) Kütahya Kalesi	62
b) Sandıklı Kalesi.....	62

D. BEYLİK DÖNEMİNDE EDEBİ VE İLMİ FAALİYETLER.....	63
1. Edebi Faaliyetler.....	63
a) Şeyhoğlu Mustafa	63
b) Şeyhi	66
c) Ahmedî (1334-1413)	68
d) Ahmed-i Dâi.....	69
2. İlmî Faaliyetler.....	69
SONUÇ	72
BİBLİYOGRAFYA.....	74
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ	84

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.Y.	: Ankara Üniversitesi Yayınları
b.	: Bin (oğlu)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
nşr.	: Neşreden
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Anadolu Selçuklu Devletinin tarih sahnesinden çekilmesini takiben XIV. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkmış olan siyasi kuruluşlardan birisi de Germiyanogulları Beyliğidir. Kütahya merkez olmak üzere sınırları Afyon, Uşak, Denizli, Kula ve çevrelerine kadar genişlemiştir.

1300'den 1429 yıllarına kadar yaklaşık olarak bir buçuk asır Anadolu'da hüküm süren ve daha sonra Osmanlı himayesine giren Germiyanogulları, sahip olduğu devlet teşkilatı, askeri ve siyasi nüfusu, kültürel ve sosyal hayata katkılarıyla o dönemde Anadolu'da siyasi nüfuza sahip olan diğer beyliklere göre çok kuvvetli ve ehemmiyetli bir siyasi teşekkül oluşturmuştur. Beyliğin askeri ve siyasi başarıları XIV-XV. yüzyılda ilmi, kültürel ve imar faaliyetleri ile doruk noktaya ulaşmıştır. Bilhassa Süleyman Şah ve II. Yakub Bey zamanında Türk kültür tarihi bakımından büyük değer taşıyan kültürel eserler meydana getirilmiş, yine bu devirde büyük gelişme gösteren ekonomik hayat canlı hale getirilmiştir.

Bu çalışmamızın birinci bölümünde Anadolu'da yaklaşık olarak bir buçuk asır hüküm sürmüş olan Germiyanogulları Beyliğinin siyasi ve askeri olaylarını tahlil etmeye çalıştık.

İkinci bölümde ise beyliğin sosyo-kültürel ve ekonomik faaliyetlerini inceleyip, beylik zamanında yapılan kültürel eserler olan cami, türbe, külliye, medrese türünde olan mimari yapılar, ilmi ve edebî faaliyetler hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Çalışmam sırasında her konuda yardımını ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, manevi teşvik ve desteğini gördüğüm Hocam Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN'a teşekkürümü bir borç bilirim.

Muhammed Fazıl KANCA

GİRİŞ

A. ANADOLU'NUN SİYASİ DURUMU

26 Ağustos 1071'de vuku bulan Malazgirt Meydan Savaşı sonunda Anadolu, Türklere yeni bir vatan olmuştur. Nitekim Alp Arslan bu savaşa katılan Türkmen gruplarına ve kendi ailesi mensuplarına Anadolu'nun muhtelif bölgelerini iktâ (tumar), yani mülk olarak vermiştir. İktâ olarak verilen topraklara yerleşen bu emirlikler, maiyetindeki kuvvetlerle Anadolu'nun muhtelif bölgelerine yerleşmişler ve çok geçmeden buralarda birer Türk beylikleri kurmaya muvaffak olmuşlardır¹.

Bu savaşa katılan Artuk Bey kendisine tumar olarak verilen Diyarbakır, Mardin, Hasan Keyf gibi şehirleri kapsayan bölgede kendi adını taşıyan bir beylik kurmuş, Saltuk Bey Erzurum ve civarında; Mengücek Bey, Erzincan, Divriği, Şebinkarahisar taraflarında birer beylik kurmuşlardır. Danişmend Gazi, İç Anadolu'ya kadar ilerleyen Artuk Bey'in yerine geçerek Sivas, Kayseri, Niksar ve Malatya bölgelerini ele geçirmiş ve buralarda adını taşıyan beyliği kurmuştur. Anadolu'ya gelen Türkmenlerin Bozok ve Üçok grupları Alaaddin Keykubat tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve hudutlara uç teşkil etmek üzere gönderilmişlerdir. Sonradan Bozoklardan olan Kayılar Söğüt, Domaniç ve Karacadağ civarına yerleşmişlerdir. Selçukluların Moğol hâkimiyetine girmesi üzerine uçlarda bulunan Türkmen grupları, kendi beyliklerinin etrafında toplanıp birer beylik kurmak üzere harekete geçmişlerdir².

Milli geleneklerini koruyan ve merkeze sıkı sıkıya bağlanamayan bu uç sakinleri, düşman saldırılarını önlemiş, karşı akınlarla düşman memleketlerin içine ilerlemişlerdi. Ardi arkası kesilmeyen hudut çarpışmaları kendilerini liderleri olan beylere sıkı sıkıya bağlamış ve imkan nisbetinde bağımsızlık ister hale gelmişlerdi³.

Selçukluların son devirlerinde, on üçüncü asrın başlarına doğru uçta bulunan ve sınırlara yerleştirilmiş olan bazı Türkmen beyleri Anadolu idaresinin hakikadle

¹ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, A.Ü.Y., Ankara 1974, s. 11.

² Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanogulları Beyliği", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara 2002, s. 774.

³ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1991, s. 8.

Moğolların Anadolu Valilerine geçtiğini görmeleri üzerine yavaş yavaş hükümetleriyle olan bağlarını çözmeye başlamışlardı⁴.

Fakat I. Alaaddin Keykubat'ın saltanatının son yıllarında uçlarla devlet merkezi arasındaki ahenk bozulmuş, 1220'den sonra Yakın-doğu'da etkilerini hissettiren Moğol baskısı gerek Selçuklu devletinin, gerekse uçların bünyesinde birçok değişikliklere sebep olmuştu. Moğolların önlerinden kaçan Türk göçebelerinin büyük uruklarını ve başıboş kalmış Harezmsah orduları kalıntılarını, kendisini Moğol istilasından korumaya çalışan Selçuklu ülkesine sığınmaya sevk etmiştir⁵. Bunlar Selçuklu devletinin batı hudut boylarına yerleştirilmişlerdir. Bunların da katılmasıyla uçlarda merkezi devlete karşı esasen mevcut olan gizli muhalefet unsurları daha da kuvvetlenmişti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1243 yılında Köseadağ Savaşında Moğollara yenilmesi, aralarında şiddetli taht kavgası yapan Selçuklu sultanlarının otoritelerini kaybetmelerine ve İlhanlı devletine vergi vermeye mecbur bir tâbi haline gelmişti⁶. Gıyaseddin Keyhüsrev (1283)'te İlhanlıların emriyle idam edilmiş, yerine Gıyaseddin Mesut tayin edilmiştir. Gıyaseddin Mesut II. Umumi Anadolu valisi olan Baltu'nun isyan hareketine taraftar olduğundan dolayı azledilerek yerine III. Alaaddin Keykubat geçirilmiştir. II. Mesud'un 1308'de Kayseri'de vefatıyla Selçuklu sultanlığı ismen de nihayet bulmuştu. Anadolu toprakları uzun zamandan beri İlhanlıların askeri kumandanları tarafından idare edilmekte olduğundan, Anadolu Selçuklu Sultanlığının inkızarı hiç hissedilmemiştir⁷. Bilhassa 1303'ten itibaren doğrudan doğruya İlhanlı hükümdarları tarafından gönderilen valilerce idare edilmeye başlanmıştır⁸.

XIII. yüzyılın sonlarına doğru, İlhanlı hâkimiyeti devam ettiği sırada, Moğolların zulmünden bıkmış olan halk nüfuzlarını hissettiremedikleri hudut bölgelerinde, Türkmen Beylerinin reisliğinde bir takım siyasi teşkilatlanmalara başlamışlardır⁹. Hülagü ile 1256'da başlamış olan İlhanlı Devleti, Ebu Said Han'ın 1336

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K. Ankara 1988, s. 7.

⁵ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, s. 2.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 431.

⁷ Kamal al-Din İbn al-Adim, *Buğyat at-Talab fi Tarih Halab*, (Yay: Ali Sevim), Ankara 1976, s. 4

⁸ Kamuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, C. I, İstanbul 1981, s. 371.

⁹ Muhammed Beşir Aşan, *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İslam İskân İzleri*, Ankara 1992, s. 53.

yılında ölümüne kadar devam etmiştir. İşte bu tarihten itibaren de Anadolu'da kurulan Türkmen Beylikleri sayesinde Anadolu yeniden Türklerin elinde kalacaktır¹⁰.

B. ANADOLUDA KURULAN BEYLİKLER (1308-1515)

XIII. yüzyılın sonunda Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuvvetten düşmesi üzerine Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bir takım beylikler ortaya çıkmıştır. Anadolu'da Türklüğün yayılmasını ve güçlenmesini sağlayan siyasal hanedanlar, eski kaynaklarda "Tevaif-i Mülük" diye anılıp sayıları büyüklü küçüklü olmak üzere yirmiye geçmektedir. Başta merkezi otoritenin zayıflaması olmak üzere birçok siyasi ve toplumsal olaylar sonucunda meydana çıkmış olan bu beylikler XII. yüzyılın sonundan başlayarak hemen hemen XVI. yüzyılın başına kadar gelen bir süre içinde Anadolu'nun tarihi çehresini karakterize etmişlerdir¹¹. Bu tarihsel süreç içerisinde Anadolu Beylikleri, Anadolu'nun siyasi ve etnik açıdan Türkleşme sürecini tamamlamasında büyük etken olmuştur¹². Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Türk tarihinin gerek siyasi gerekse medeniyet tarihi bakımından en önemli ve büyük faslı olduğu kadar İslam tarihinde de fütihat ve medeniyet bakımından en azametli bir kısmı olmuştur¹³.

1. Anadolu Beyliklerinin Kuruluşu

Anadolu Beyliklerinin kurulma, gelişme ve dağılma safhalarını anlayabilmek için Anadolu'nun XIII, XIV, XV. yüzyıllardaki siyasi ve toplumsal durumunu göz önüne almak gerekir. XI. yüzyılda başlayan Selçuklu fetihleri Anadolu'ya çok sayıda Oğuz kitlelerinin akmasına sebep olmuştur. Selçuklu devleti, Bizans imparatorluğu ile aralıksız çarpışma halinde bulunduğundan, batı sınırlarının güvenliğini sağlayabilmek için bu boyları "uç" denilen hudut bölgelerine yerleştirmiştir. Yeni bir yapılanma ile Selçuklu idaresinde uç vilayetleri adı altında vilayetler oluşturmuşlardır¹⁴.

Ancak Batı ve Güney Anadolu sınırlarına yönlendirilen çoğu uç beyleri, Moğolların 1277 yılında fiilen Anadolu'yu işgal edip ağır vergi toplamaları ve halka

¹⁰ Tuncer Baykara, "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler", *Vakıflar Dergisi*, S. XIV, Ankara 1985, s. 55-57.

¹¹ Yaşar Yücel, *Mesaliki'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri I*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1991, s. 1.

¹² Yaşar Yücel, *Çobanoğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği*, T.T.K. Yayınları T.T.K. Basımevi, Ankara 1980, s. 1.

¹³ Erol Kürkçüoğlu, *Osmanlı Kayıpların Anadolu'ya Gelişi*, C. I, Ankara 1999, s. 176.

¹⁴ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, C. I, s. 2.

zulmetmeleri aşiret beylerinin bir kısmının bu durumdan faydalanıp, Konya'da bulunan devlet ile ilişkilerini kesmelerine neden olmuştur¹⁵.

Selçuklu sultanları artık onların bağımsız olarak yaptığı çeşitli hareketlere engel olamamışlardır. Selçuklular, fetih seferlerini hazırlanamayacak hale gelince bunların durumu kararsızlaşmıştı. Bundan başka Moğolların önünden kaçan halk kitleleri, ağır vergilere dayanamayan köylü ve şehirlier uçlara doğru akmaya başlamıştı. Alışık oldukları hayattan ayrılan ve birbirine aykırı unsurların birleşmesinden meydana gelerek gittikçe çoğalan bu kitleler arasında uç gazileri, diğerleri adına karar verebilecek durumdaydılar¹⁶. Moğolların önünden kaçmak zorunda kalan bu kimseler zaten Moğolların kontrolü altında bulunan Selçuklu şehirlerinde iyi karşılanmamışlar, fakat uçlarda çok iyi kabul görmüşlerdir¹⁷. Bizans topraklarına düzenlenen yeni akınlar, gazilere, düşmanlarının eskisi kadar dayanamadıklarını göstermiş; huduttaki muhafız askerler Türk fetihlerine kolaylıkla boyun eğmeye razı olmuşlardı. Bizans imparatorluğunun, Moğolların önünden Azerbaycan yoluyla Türkistan'dan çıkıp, Anadolu'nun bütün bölgelerine doğru ilerleyen bu Türkmen akınını durdurması mümkün değildi¹⁸.

Bu şartlar altında dayanma güçleri kalmayan Bizans idaresindeki şehirler, uzun müddet karşı koyamamış hareketsizlik ve yurtsuzluk sıkıntısının sürüklediği Türk kitleleri Anadolu'nun batı bölgelerine yerleşmişlerdir. Hemen hemen bütün batı Anadolu-etnik bakımdan Türk unsurları tarafından doldurulmuş olduğu gibi siyasi bakımdan da Türkleşmişti. İşte Anadolu beyliklerinin çoğu, bu şartlar altında fethedilen bu bölgelerde kurulmuşlardı. Bu uç beylikleri 1335 yılında İlhanlı Devletinin, yıkılmasından sonra da buldukları bölgelerde istiklallerini ilan ederek Anadolu beyliklerini adını verdiğimiz hükümetçikleri kurmuşlardı¹⁹. 1300 sıralarında, Karaman, Hamid, Aydın, İsfendiyar, Saruhan, Teke, Menteşeoğlu ve yükselmede olan Osmanlılar Selçuklu Devletinin arasında beylikler kurarak devleti paylaşmışlardır²⁰.

¹⁵ Baykara, a.g.e., s. 58.

¹⁶ Ali Sevim - Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, T.T.K. Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara 1989, s. 19.

¹⁷ M. Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, İstanbul 1977, s. 245.

¹⁸ P.M. Holt - A.K.S. Lambton - B. Lewis, **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, (çev.: Komisyon), C. I, İstanbul 1997, s. 259.

¹⁹ Yaşar Yücel, **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti**, T.T.K. Yayınları Ankara 1970, s. 112.

²⁰ Laszlo Rasony, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1971, s. 195.

C. ANADOLU'DA KURULAN BEYLİKLERİN KISA TARİHÇELERİ

Türkiye tarihinde, XIV. yüzyıl başlarından XVI. yüzyıl başlarına kadarki devre Beylikler devri olarak isimlendirilmektedir. Beylikler devrinin ortaya çıkışını Anadolu Selçuklu tarihi çerçevesinde açıklamak gerekmektedir. XIV. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarihten çekilmesi ile birlikte Beylikler, Anadolu'da siyasi kuruluş olarak ortaya çıkmışlardır²¹. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra Anadolu'da yirmiden fazla beylik kurulmuştur. Bu beyliklerin başında bulunan aileler, genel olarak birbirlerinin hak ve hukukuna riayet etmişler ve sadece kendi yönetimleri altındaki yerler ile yetinmişlerdir²².

İşte Anadolu'da hükümet kuran ve eski tabirle kendilerine Tavaif-i Müluk denilen, Karaman, Germiyan, Eşref, Hamid, Menteşe, Candar, Pervane, Dulkadir, Aydın, Karesi, Osmanoğullar vs. hükümetleri, bu suretle meydana çıkan Türkmen beylikleridir²³. Anadolu'da ortaya çıkan bu hükümetlerin varlığına bunlardan birisi olan Osmanoğulları son vermiştir²⁴.

1. Karamanoğulları (1256-1486)

Karamanoğulları, Oğuzların Afşar boyuna mensupturlar²⁵. Merkezi Larende (Karaman) ve Konya'dır. Karaman aşireti, 1228 yıllarında Karamanlı Mehmed Bey tarafından kurulmuştur²⁶. Karamanoğulları adlarını, mensup oldukları Karaman oymağından almışlardır²⁷. Beyliğin kurucusu olan Mehmet Bey, Anadolu'daki Türkmen direnişinin öncülerindendir. Karaman Aşireti, XIII. asrın sonlarına doğru yani Anadolu Selçuklu Devletinin çökmeye başladığı sıralarda mühim rol oynamış, Ermeni kralları ve Moğollarla beraber hareket eden Selçuklu kuvvetleriyle kanlı çarpışmalar yapmışlardır²⁸. Karamanoğulları hükümeti Anadolu tarihinde çok enteresan bir safha teşkil eder. Anadolu beylikleri içerisinde başlangıçta en az araziye sahip olup, kendilerini Selçuklu hükümetinin varisi saymışlar ve Anadolu'daki diğer beyliklere

²¹ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, s. 1.

²² Hüseyin Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, Ankara 1988, s. 87.

²³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 12.

²⁴ Yurdaydın, a.g.e., s. 87.

²⁵ H. Nihal - Ahmet Naci, *Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri*, *Türkiyat Mecmuası*, C. II, Ankara 1979, s. 243.

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1982, s. 43.

²⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 12.

²⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C .I. s. 43.

tabi-matbuu sıfatını takınmak istemişlerdir²⁹. Karamanoğullarının en mühim şahsiyetlerinden olan Mehmet Bey, Karaman Bey'in ölümünden sonra başa geçmiştir. Mehmed Bey, Anadolu'daki Moğollara karşı tam anlamıyla bağımsızlık bayrağı açmış. Eşref ve Menteş oğulları ile işbirliği yaptıktan ve Memluk Sultanı Melik zahir Baybars'dan gerekli manevi desteği aldıktan sonra Konya üzerine yürümüştü. Konya'da işleri yoluna koyduktan sonra Sahip-Ataogulları ve Germiyanlılar üzerine yürümüştü (2.5 yıl Germiyanogullarını hakimiyetleri altında tutmuşlardır)³⁰, dönüşte Konya'nın kapıları ona açılmayınca Ermenek'e çekilmek zorunda kalmıştır³¹.

Karaman Beyi Alaadin Bey, Sultan Yıldırım Bayezid'in Rumeli'de bulunmasından istifade ederek Osmanlı topraklarına saldırmış, Ankara'ya baskında bulunmuştur. Yıldırım Bayezid bu olay üzerine büyük bir ordu ile Karaman seferine çıkmış. 10 günlük muhasaradan sonra Konya halkı şehri Sultan Bayezid'e teslim etmiştir. Alaaddin Bey yakalanarak öldürülmüş, oğulları Ali ve Mehmed Beyler Bursa'ya gönderilmiştir³². Yıldırım'ın Ankara mağlubiyetinden sonra Karamanoğulları yeni baştan Selçukilerin sıfatını takınarak Anadolu üzerinde bir hegemonya kurma teşebbüsüne geçmiş görünmektedirler. Fakat Osmanogullarının süratle kendilerini, toplamaları bu emellerinde muvaffak olmalarına engel olmuştur³³.

Osmanlılar 1473 Otlukbeli'nde Uzun Hasan'ı yendikten sonra Karaman ülkesine tamamen sahip olmuştur. Karaman Beyliği'nin son valisi Kasım Bey'in ölümü ile Karamanoğulları Beyliği sona ermiştir³⁴.

2. Menteşeoğulları (1303-1425)

Merkezi Muğla, Milet, Balat ve Beçin'dir. Kuruluş tarihi tam olarak belli olmamasına rağmen 1290 yıllarından önce kurulmuş durumda olduğu bilinmektedir³⁵. Menteşe arazisi Bizans'ın Anadolu'da bulunan en uzak arazisidir. Bu yüzden Bizanslılar tarafından ihmal edilmiştir.

²⁹ Ahmet Zuhuri Danışman, *Büyük Türk Tarihinden: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 1955, s. 152.

³⁰ II. Yakup Çelebi, *Taş Vakfiyesi*, Str. 3.

³¹ Hakkı Dursun Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C. III, Ankara 1982, s. 566.

³² Erdoğan Merçil, *Anadolu Beylikleri, Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 855.

³³ Danışman, a.g.e., s. 153.

³⁴ Merçil, a.g.e., s. 856-857.

³⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev.: Yıldız Maran), İstanbul 1979, s. 101.

Menteşe oğullarının menşei oldukça karanlıktır. Bazı müverrihler Mentеше Beyi Selçuklu ümerasından ve uç beyi olarak tanımlamaktadırlar. Bu havalide faaliyete başladıkları senelerde kati olarak tayin olunmamaktadır³⁶.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında güney-batı Anadolu'da beylik kuran ve yaklaşık olarak bir buçuk yüzyıl bu bölgede hüküm süren Mentеше Beyliğinin ne şekilde, yani Türk fethini doğudan batı Anadolu'ya yayılması ya da Akdeniz kıyılarındaki Finike ve Fethiye taraflarında denizden gelerek kuzeye doğru yayılıp karadan gelen Türk birlikleri ile birleşmek suretiyle mi kurulduğu hakkında kesin bir fikir ileri sürmek bugün için olası değildir. Ancak kaynaklardaki bazı kayıtlar ve son yıllarda yapılan araştırmalar Germiyan beyliğinin deniz yoluyla gelen Türkmenler tarafından kurulduğu ihtimalini kuvvet kazandırmaktadır. Beyliğin kurucusu, Mentеше Bey'in türbesine ait vakıfların Megri (Fethiye)'de bulunması bu görüşe kuvvet kazandırmaktadır³⁷. İlk olarak 1390 yılında beylik Yıldırım Bayezid tarafından kaldırılmıştır. Fakat 1402 yılında Timur, Beyliği tekrar kurmuş, II. Murad 1425 yılında bu beyliğe son vermiştir³⁸.

3) Candaroğulları (1309-1461)

Kastamonu, Sinop ve çevrelerinde bir beylik kurmuş olan Candaroğulları Türkmen kökenli bir ailedendir. Beyliğin kurucusu Şemseddin Yaman Candardır³⁹. Ailenin etnik menşei hakkında kaynaklarda açık kayıtlar yoktur. Amasya tarihinde bu ailenin, Oğuzların Alayurdlu kabilesine mensup bulunduğu söylenmektedir⁴⁰.

Kastamonu vilayeti Selçuklularla beraber gelen ve Selçuklu ümerasından olan Husameddin Çoban Bey tarafından zapt edilmiş ve muhafeten kendisine malikane olarak verilmiştir⁴¹. Celaleddin Bayezid Bey zamanında kendi sert tutumu nedeniyle içte ve dışta huzursuzluklar meydana gelmiştir. Dışta Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed ve Osmanlı padişahı I. Murad ile mücadele etmiştir. Bayezid Bey, yerine oğlu İskender'i bırakmak istemiş, bunu öğrenen büyük oğlu Süleyman Şah İskender'i öldürtüp Osmanlılara sığınmıştır. Süleyman Paşa babası ile yaptığı savaşı

³⁶ Danişman, a.g.e., s. 160.

³⁷ Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ans.*, C.III. s. 615.

³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 43.

³⁹ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 252.

⁴⁰ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, s. 54

⁴¹ Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ans.*, C. III, s. 604.

kazanarak onu Sinop'a kaçırmaya zorlayarak Kastamonu'da beyliğini ilan etmiştir⁴². İsfendiyar Bey zamanında Candaroğulları ve İsfendiyaroğulları diye iki kola ayrılmıştır. Yıldırım Bayezid 1392 yılında Candaroğulları kolunu kaldırmıştır. İsfendiyar Beyde, Timur'un yanına kaçmıştır. Her iki kolda 1402 yılında tekrar kurulmuştur. Fatih 1461'de İsfendiyaroğullarını, 1462'de de Candaroğullarını ortadan kaldırmıştır⁴³.

4. Aydınogulları (1308-1403)

Eski Lidya ve İyonya bölgesinde kurulmuştur. Beyliğin kurucusu Aydınoglu Mehmed Bey'dir. Mehmed Bey önceleri Germiyan ordu komutanı (Subaşı) idi. Öteki uç beylikleri gibi Bizans imparatorluğunun taht kavgaları sebebiyle zafiyete uğramasında istifade ederek Germiyan hükümdarı Yakup Bey'in emriyle Adalar Denizinde feth ettiği yerlerde babası adına bir beylik kurmuştur⁴⁴. Beyliğin merkezi Birgi şehri idi. Beylik kısa zamanda denizci olmuş, İzmir ve Ayasbağ'da mükemmel tersaneler kurmuştur⁴⁵. Kosova zaferinden sonra tahta geçen Yıldırım Bayezid Anadolu'da kendisine karşı başlayan hareketi bastırmak için Anadolu'ya geçmiş, Aydınogulları Beyliği üzerine yürümüştür. Aydınoglu İsa Bey savaşmaksızın teslim olmuştur⁴⁶. Timurlenk'in Ankara muharebesinden sonra Aydınogulları yeniden topraklarına kavuşmuş, ancak bir müddet sonra II. Umur Bey'in vefatıyla Aydınogulları ortadan kalmıştır⁴⁷.

5. Eşrefoğulları (1280-1326)

Eşrefoğulları denilen aile, Anadolu Selçuklu Devletinin son devirlerine doğru XIII. asrın ikinci yarısında hadim Psidya kıtası mülhakatından olan evvela Beyşehir, Seydişehir taraflarından ve daha sonra genişlemek suretiyle Ilgın, Bolvadin ve Akşehir mıntıklarında beylik kurmuşlardır.

Bunların ilk merkezi Gargorum olup daha sonra bu beyliğin daimi merkezi ilk reisi olan Seyfeddin Süleyman Bey tarafından tesis edilen Beyşehir veya Süleyman şehit olmuştur⁴⁸. Mehmed Bey zamanında ülke genişlemiş ve çeşitli başarılar elde etmiştir. Mehmed Bey'den sonra Eşrefoğulları tahtına oğlu II. Süleyman Bey geçmiştir.

⁴² Yıldız, *Anadolu Uygurlukları Ans.*, C. III, s. 602-603.

⁴³ Uluçay, a.g.e., s. 94.

⁴⁴ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 267.

⁴⁵ Zerrin Günal Öden, "Aydınogulları Beyliği", *Türkler*, C. VI, İstanbul 2002, s. 793.

⁴⁶ Yaşar Yücel - Ali Sevim, *Türkiye Tarihi I (Fetihden Osmanlılara Kadar)*, Ankara 1990, s. 44.

⁴⁷ Danışman, a.g.e., s. 160.

⁴⁸ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 58.

Süleyman Bey'in beyliği, İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'ın Anadolu beyliklerini ortadan kaldırmak için şiddetli bir biçimde harekete geçtiği döneme rastlamış⁴⁹. Timurtaş Beyşehri zaptedip yağmaladıktan sonra Süleyman Bey'i Beyşehir gölüne atmak suretiyle öldürülmüştür. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Eşrefoğulları Beyliği sona ermiştir⁵⁰.

6. Hamidoğulları (1280-1391)

Teke aşiretinin bir kolunu teşkil eden Türkmenlerin Anadolu'da Göller bölgesinde Eğridir, Uluborlu, Yalvaç, Asi-Karaağaç, Keçiborlu, Isparta ve Burdur şehirlerine hâkim olup kurmuş oldukları beyliktir⁵¹. Hamitoğullarının bir Isparta birde Teke (Antalya) şubesi vardır. Isparta şubesi 1280 yıllarından 1324'e kadar 44 yıl, sonra 1327'den 1391'e kadar 64 yıl olmak üzere toplam 108 yıl sürmüştür⁵². 1280 yılında bir Türkmen aşireti beyi olan Hamid Bey'in torunu Dünder Bay tarafından kurulmuş, Yıldırım Bayezid Han, 1389'da Antalya'yı alarak Hamitoğullarını Osmanlı devletine katmıştır⁵³.

7. Eretna Beyliği (1344-1381)

Orta Anadolu'da 14. yüzyıl ortalarına doğru kurulmuş olan bir beyliktir. Bu beyliğin kurucusu Eratna, Uygur Türklerinden olup Moğolların Anadolu valisi Timurtaş'ın kız kardeşi ile evlenerek onunla akraba olmuştur. Timurtaş Anadolu'yu istila etmek suretiyle yayılma hareketine girmiş, fakat babası Emir Coban'ın İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır ile arasının açılması ile Mısır'a kaçmış ve yerine Eretna'yı vekil bırakmıştır⁵⁴. Timurtaş'ın yerine Celayirli Büyük Şeyh Hasan Anadolu valiliğine getirilmiştir. Bahadır Han'ın 1335 yılında ölmesi sonucunda çıkan karışıklıklardan faydalanarak Büyük Şeyh Hasan Azerbaycan'a gitmiş ve Eretna yine Anadolu'da vekil kalmıştır (1335). Bu tarih aynı zamanda Eretna Devletinin kurulduğu tarih olarak kabul

⁴⁹ Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ans.*, C. III, s. 607.

⁵⁰ Merçil, a.g.e., s. 850.

⁵¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, C. VIII, İstanbul 1992 s. 488

⁵² Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1977, s. 34.

⁵³ Uluçay, a.g.e., s. 245.

⁵⁴ Merçil, a.g.e., s. 849.

edilir⁵⁵. 1352 yılında Eretna Bey'in ölümü ile oğulları arasında taht kavgası başlamış. 1381 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed tarafından yıkılmıştır⁵⁶.

8. Dulkadiroğulları (1337-1522)

Oğuzların Bozok kolundan bulunan Dulkadiroğulları, Elbistan ve Maraş taraflarında kurulmuştur. Bunlar birçok siyasi cereyanlardan istifade ederek. 1339'da (Hicri 740) Maraş ve Elbistan taraflarında Memluk devletinin yüksek hâkimiyeti altında olarak bir beylik kurmuşlar ve daha sonra hudutlarını genişleterek Malatya, Harput taraflarına kadar gitmişlerdir⁵⁷. Dulkadirlerin ilk reisi Zeyneddin Karaca Bey'dir. Eretna Bey'in elinden Elbistan'ı zaptedip Dulkadirli Emirliğini kurmuştur⁵⁸. Dulkadir Bey'i Mehmed Bey döneminde, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid Elbistan'a yürümüş ve 1399 tarihinde burasını ele geçirerek Elbistan valiliğini ve Dulkadirli ulusunun beyliğini Mehmed Bey'e vermiştir⁵⁹.

Fakat Dulkadir Bey'i Alâüddevle Osmanlılara karşı cephe almış ve Hadım Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu kendisini Turna Dağı muharebesinde yenerek ele geçirmiş ve dört oğluyla beraber öldürülmüştür (1515). Böylece Dulkadirli toprakları Osmanlılara geçmiş. Bundan sonra Dulkadiroğulları Osmanlıların bir beylerbeyliği olmuştur⁶⁰.

9. Saruanoğulları

Anadolu Selçuklu Devletinin istiklalini kaybetmesinden sonra merkezi Manisa olup Eski Lidya bölgesinde teşekkül eden bir Türkmen beyliğidir. Celaleddin Harzemşah'ın ölümünden sonra Selçuklu devleti hizmetine girdiği kabul edilen Saruhan adlı bir beyden bahsolunmaktadır⁶¹. Beyliğin kurucusu Saruhan Bey'in Harezm kumandanı iken Türkiye Selçuklularının hizmetine girmiş olan Saruhan adlı kumandanın torunu olduğu ileri sürülmüştür⁶². Hızır Bey döneminde, Sultan Murat'ın Kosova Savaşı'nda şehit olmasından sonra oğlu Bayezid'in hükümdar olduğu sıralarda Karamanoğlu Alaaddin Bey'in kışkırtmasıyla Germiyan, Aydın, Mentеше Beyleriyle

⁵⁵ Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ans.*, C.III. s. 607.

⁵⁶ Uluçay, a.g.e., s. 251.

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 169.

⁵⁸ Merçil, a.g.e., s. 848.

⁵⁹ Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ans.*, C. III, s. 606.

⁶⁰ Merçil, a.g.e., s. 849.

⁶¹ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi.*, C. VIII, s. 537.

⁶² Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 301.

birlikte Saruhanođlu Hızırşah'da harekete geçmiştir. Rumeli'de durumu daraltan Yıldırım Bayezid, derhal Anadolu'ya geçerek Saruhan Aydın, Menteşe, Germiyan beylerini ortadan kaldırmış ve böylece Saruhan Beyliğinin yönetimi Karesi sancağıyla birlikte sultanın büyük oğlu Ertuđrul'a verilmiştir⁶³. Yıldırım Bayezid 1390 yılında beyliği Osmanlıya katmış fakat Ankara savaşından sonra 1402'de tekrar kurulmuştur. Çelebi Sultan Mehmed, 1410 yılında Manisa'yı almış ve Saruhanoğullarına son vermiştir⁶⁴.

10. Karesi Beyliği (1300-1336)

XIII - XIV. yüzyılın başlarında Balıkesir ve Çanakkale taraflarında bir beylik kurmuş olan Türk beylerinden birinin adı olan Karesi, daha sonra bu yörelerin adı olmuş ve buralarda Karesi sancağı oluşturulmuştur. Karesi oğulları adıyla ünlü olan bu ailenin ileri gelen soyu, XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra orta Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Melik Danişmend Gazi'ye dayanır⁶⁵. Beylik 1303 yılında Karesi Bey tarafından kurulmuştur. Karesi Bey'in ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgası çıkmıştır. Oğullarından birisi Orhan Bey'e sığınıp yardım istemiş, Orhan Bey, Balıkesir ve Bergama'yı zaptederek Karesi oğullarına son vermiştir⁶⁶.

11. Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti (1381-1398)

Eretna Beyliğinin zayıflaması sonucu yönetimi ele alan Kadı Burhaneddin Ahmed, aslen Oğuzların Salur boyuna mensuptur. Beyliği kuran Kadı Burhaneddin 1345'de Kayseri'de dünyaya gelmiştir⁶⁷. Kadı Burhaneddin Ahmed, beyliği 1381 yılında kurmuştur. 1398 yılında beylik, Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'e teslim edilerek Osmanlılara geçmiştir⁶⁸.

⁶³ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 303-304.

⁶⁴ Uluçay, a.g.e., s. 250-251.

⁶⁵ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi* s. 262.

⁶⁶ Nevzat Köroğlu, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1996, s. 112-113.

⁶⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 162; Geniş Bilgi için Bkz. Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994.

⁶⁸ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti*, s. 126.

BİRİNCİ BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİNDEKİ SİYASİ OLAYLAR

A. GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN GENEL YAPISI

Orta Anadolu bozkırının sınırlarıyla Ege denizine doğru inen yüksek vadilerin oluşturduğu alanda XIII. yy. son çeyreğinde farklı nitelikleri olan bir beylik kurulmuştur. Kıyı ege ile bağlantısı olmayan ve iç ege'de yer alan Germiyan bölgesi Uşak ve Denizli'yi de içine alan bir bölgedir (EK-3). Birçok yaylalık alanlara sahip olduğundan konar-göçer teşekküllerinin yoğun olduğu sahayı teşkil eder. Burada merkez kaza civarında dört ana cemaat grubu bulunmaktadır. Hassa Yörükleri tek grup halinde 590 hane olarak belirtilmiş ve bunlar sancak beyi hass'ına dahil olduklarından bu adla anılmışlardır. Diğer üç gruptan Bozguş Yörükleri 42 iki cemaatten, Kılcan Yörükleri 42 cemaatten, Akkeçeli Yörükleri 40 cemaatten oluşurdu⁶⁹. Bu topraklara egemen olan Germiyanogulları daha önce büyük olasılıkla Türkleşmiş kentlerden oluşan etnik bir topluluktur. 1275 yıllarında Selçuklu, Moğol hükümetinin onları Batı Türkmenleriyle yapılan savaşta yardım etmeleri için Batı Anadolu'ya yerleştirmişlerdir. Daha sonraları tahta hak iddia edip kendilerine yandaş arayanların etkisiyle Germiyanlılar Konya'daki resmi iktidar sahipleriyle bazen savaşmış bazen de işbirliği yapmışlardır⁷⁰.

Germiyanogullarının İç Anadolu batı bölümüne, Rum ülkesi sınırlarına, Kütahya dolaylarına ne zaman geçtikleri bilinmiyor. Kütahya daha 1233'de Alaeddin Keykubat eliyle son ve kesin olarak fethedilmiştir. Germiyanlıların 1276'dan önce bu yöreye yerleşmiş bulunduğu kesindir. Anadolu Selçuklu Devleti güçsüzleşip çökünce bağımsızlık kazanan Germiyan beylerinin, soyadı ile Alişir Oğulları diye anılması gerekirken, bunlarda Karaman aşiretinin başındaki Karamanoğulları gibi, soyadıyla değil, başında buldukları topluluğun adıyla Germiyanogulları olarak anılmışlardır⁷¹. Germiyan bir topluluğun adıdır. Diğer beyliklerde olduğu gibi yönetici ailenin adı değildir⁷².

⁶⁹ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2003, s. 180,181.

⁷⁰ Claude Cahen, a.g.e., s. 336.

⁷¹ Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1998, s. 143.

⁷² Claude Cahen, a.g.e., s. 337.

1. Menşei

Germiyanoğulları Beyliğinin menşei ve kuruluşu meselesi. Anadolu Selçuklu Devletinin çöküşü sırasında meydana gelen beyliklerin içinde önemli bir mevki işgal etmektedir. Bununla beraber beyliğin hangi boya mensup olduğu ve ismini nereden aldığı meselesi hakkında kat'î bilgi mevcut değildir. Bu hususta çağdaş kaynaklarda aydınlatıcı bilgi bulunmamaktadır⁷³. Ancak Germiyan kelimesinin bir şahıs ismi olmayıp aşiret ismi olduğu hususunda fikir birliği vardır⁷⁴.

Germiyan kelimesinin manası da izah edilmeye muhtaçtır. Zira bütün bir kelime olarak lügatlarda herhangi bir manası verilmemiştir. Ahmed Tevhid Bey, kelimenin menşeiini açıklamaya çalışmıştır. Buna göre kelimenin Farsça “Germ”den Germi ismi mensubu olduğunu ve bundan “ân” eki ile çoğul yapılırsa Germiyan kelimesi elde edilebileceğini söylemektedir⁷⁵. Germ kelimesi Farsça’da sıcak manasına gelir ve mecazi olarak itibar, şiddet anlamlarını da ifade eder⁷⁶. Türkçe olarak bu kelime bazı kaynaklarda mesela Türkçe Selçukname’nin bir nüshasında ve Kemalpaşa-zade’de “Germiyanlı” olarak geçmektedir⁷⁷. Ancak Germiyan (کرمیان) kelimesi kaynaklarda harekesiz olarak yazıldığından başta yer alan “kef”in hangi sesle okunması gerektiği tartışma konusu olmakla birlikte “Germiyan” şekli genellikle kabul görmüştür⁷⁸.

Germiyan, Türk aşiretlerinden bir aşiret iken sonradan bir beyliğin ve bir ailenin adı olmuştur (EK-1). İbn Bibi’nin Selçukname’sinde “Püser-i Ali-şîri Germiyani” veya “Veled-i Ali-şîri Germiyani” ibarelerinden Germiyanlıların Ali-şîr ailesinden ve bir aşiret olduğu anlaşılır⁷⁹. Bunun dışında İbn Fadlullah al-Umari Germiyanoğulları hakkında, bunun uçbeylerince öncü olarak tanındığını, Bizans’ın bile buna senede muayyen vergi verdiğini Cenevizlilerden naklen kaydetmiştir. Germiyanlılar İbn Bibi’de “Türkmen”lere karşılık olarak “Etrâk-i Germiyan” yahut “Etrak ve Germiyan” şeklinde anılmış oldukları gibi aralarında “aşiret-i Harezm” bulunduğu tespit

⁷³ Kerimüddin Mahmut Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l Ahyâr*, (Yay. O. Turan), TTK Yayınları, Ankara 1944, s. 48

⁷⁴ Ahmed Tevhid, *Kütahya’da Germiyan Beyleri*, TOEM, İstanbul 1911, s. 505.

⁷⁵ Ahmed Tevhid, a.g.e., s. 505.

⁷⁶ H. Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, C. IV, İstanbul 1945, s. 55.

⁷⁷ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 2.

⁷⁸ M.Ç. Varlık, “Germiyanoğulları”, İ.A. *Türkiye Diyanet Vakfı*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 33.

⁷⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 39.

edildiğinden bunların da Harezmi yani Kanglı Kıpçak zümresinden olmaları ihtimali ileri sürülmüştür⁸⁰.

2. Malatya ve Civarından Batı'ya Gelişleri

Germiyan Türk aşiretini ilk defa XIII. asrın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Devleti hizmetinde olarak Malatya taraflarında görmekteyiz⁸¹. 1239'da Baba İshak İsyanı sırasında Selçuklu Devleti hizmetinde Malatya civarında bulunan Germiyanlılar, Harezm Hükümdarı Celaleddin Mengüserti ile Doğu Anadolu'ya gelmiş olmalıdırlar. Germiyanlıların bu ismi nereden aldıkları kesin olarak belli değildir. Malatya civarında Germiyan diye bir yer isminin bulunması aşiretin ismi hususunda dikkat çekici bir delildir⁸².

İlk defa Germiyan aşireti reisi olarak Malatya'da Alishir oğlu Muzafferüddin'i görmekteyiz. Muzafferüddin Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında (1236-1246) ve Baba İshak Kızılbaş isyanı sırasında hükümet tarafından isyanı bastırmaya memur edilmiş ise de iki defa da muvaffak olamamıştır. Yine bu aileden olup kardeşleriyle giriştiği saltanat mücadelesi neticesinde muvaffak olamayarak Bizans'a sığınan Sultan II. İzzeddin Keykavus'un yandaşı olmakla suçlanan III. Kılıç Arslan'ın emirlerinden Kerimeddin Alishir, 1264'de Selçuklu veziri Muineddin Süleyman Pervane'nin olumsuz girişimleri sonucunda diğer bazı Selçuklu emirleriyle birlikte öldürülmüştür⁸³.

Germiyan oynağının hangi tarihte Kütahya taraflarına yerleştiklerini bilemiyoruz. Ancak Germiyanlıların 1243 Köseadağ mağlubiyetinden sonra Anadolu'da artan Moğol istilası neticesinde 1277'den evvel 1258-1260 tarihler arasında Batı Anadolu'ya göç ettiklerine ihtimal verilebilmiştir⁸⁴. Bazı Selçuklu kitabelerindeki kayıtlara göre, Sultan Alâeddin devrinden önce fethedilen Kütahya'ya 1241'de Baba İshak isyanının bastırılmasından sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında veya daha sonraları yerleştirildikleri anlaşılmıştır. Germiyan oynağı 1276'dan önce Kütahya ve Denizli taraflarında görülmüştür ki, bu da III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1264-1283)

⁸⁰ Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İ.Ü.F.E Yayınları, C. I, İstanbul 1981, s. 319.

⁸¹ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 286.

⁸² Varlık "Germiyanogulları", *Türkler*, s. 774.

⁸³ İbni Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname-II)*, (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 50; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 39-40.

⁸⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları., S.160,s. 124

zamanına rastlar. 1277 yılında Selçuklu şehzadesi olduğu iddiasıyla Karamanoğlu Mehmed Bey'in ortaya çıkardığı ve Konya'da hükümdarlığı ilan edilen Gıyaseddin Siyavüs'ü yakalayıp Selçuklu sultanına teslim eden Germiyanlı Ališiroğlu Hüsameddin'in adamları, yani Germiyan Türkleridir.

Germiyan Türkleri III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in öldürülmesinden sonra yerine geçen Gıyaseddin Mesud'a karşı mücadeleye girişmişler; hatta Germiyan ailesinden Ališir'in kızının oğlu Bedreddin Murat, 1288 yılında Lâdik (Denizli) yörelerinde, Moğol ve Selçuklu kuvvetleriyle giriştiği çarpışmalarda hayatını kaybetmişti. 1276'da Kütahya ve Denizli'de görülen Germiyanogulları, ellerinden alınmak istenen Denizli için Selçuklu veziri Sahib Ata ile mücadele etmişler ve sonunda buraya tam anlamıyla sahip olmuşlardır⁸⁵. Netice olarak Germiyanlıların Doğu Anadolu'ya geldikleri, Malatya civarında bir müddet bulunduktan sonra Moğol istilası sebebi ile Batı Anadolu'ya göç etmiş oldukları anlaşılmaktadır⁸⁶.

3. Kuruluşu

III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1264-1283) Moğol hükümdarının emriyle Erzincan'da öldürülmesinden sonra Selçuklu tahtına II. Gıyaseddin Mesud geçmişti. Bu, III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in amcası oğlu olup, İlhanlılar tarafından Selçuklu saltanatına sahip olmuştu. Bazı Anadolu emirleri, III. keyhüsrev'in oğulları tarafını tuttıkları için, II. Mesud'un nüfuzu yoktu. Bunun dışında Anadolu'da büyük karışıklıklar çıkmıştı. Bu karışıklıklar ve Moğol tahakkümü neticesinde XII. yüzyılın sonu ile XIV yüzyılın başlarında Anadolu'daki Türkmen Beylikleri harekete geçerek bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. 1286 (7 Rebiulahir 685) tarihinde bu karışıklıklarda istifade eden Germiyan Türkleri Gargurum vilayetini yağma ve talan etmiş, bunun üzerine II. Gıyaseddin Mesud Moğol ve Selçuklu askerlerini alarak ayaklanan Germiyanlılar üzerine yürümüştür. Bu sırada Germiyan askerlerinden bir kısmı yakalanıp öldürülmüş ise de çoğu kaçıp kurtulmuştur. Bunun üzerine Germiyanlılar ansızın II. Mesud'un ordusuna baskın yapıp sultanın ordusunu bozmuşlardır. Daha sonra II. Gıyaseddin Mesud Moğol ve Selçuklu askerleriyle birleşerek Germiyanlıların üzerine yürümüş. Uç vilayetlerini ve Germiyan memleketlerini yağmalayıp oradan Konya'ya gitmiştir. Kısa bir sükûnetten sonra

⁸⁵ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi.*, s. 287.

⁸⁶ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi.*, s. 22.

1289'da Germiyanlılarla Selçuklular arasında tekrar mücadelelere başlanmıştır. Bu mücadelelerde uç Türkmenlerin harekete geçmesi üzerine II. Mesud'un emirlerinden İzzeddin Bey Germiyanlıların üzerine yürüterek Lâdik (Denizli) emiri Alishir oğlunun kızının oğlu Bedreddin Murad'ın üzerine yürümüştür. Lâdik vilayetindeki mevkiye yapılan savaşlarda Germiyan ordusu bozguna uğramıştır⁸⁷.

XIII. yüzyılın sonlarında artan Moğol tahakkümü ve Anadolu'daki iktisadi ve sosyal buhranlar neticesinde tevaif-i Mulûk denilen beylikler Selçuklu-Moğol idaresine karşı gelerek teşekküle başlamışlardır⁸⁸. 1283'lerde teşekküle başlayan Germiyanlıların bu tarihlerde Selçuklularla münasebetleri çok önemlidir. 1286-1291 yılları arasında meydana gelen olaylarda bazen Germiyanlılar, bazen de Gıyaseddin Mesud'un kuvvetleri galip gelmişlerdir. Ankara'da Kızılbey Cami minberininin 1299 (699) tarihli tamir kitabesinden, Germiyanlıların Ankara'ya kadar uzandıkları, ancak Selçuklu hâkimiyetini tanıdıkları anlaşılmaktadır⁸⁹. Zikredilen kitabeden I. Yakup Bey'in bu tarihlerde Ankara havalisine de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu da onu yavaş yavaş bağımsızlığını ilan etmeye hazırlandığına işaret sayılabilir. Germiyanlı I. Yakup Bey'in hangi tarihte kat'i olarak bağımsızlığını kazandığı bilinmemektedir. Bununla beraber 1300 (H. 700) tarihlerinde artık müstakil bir beylik olduğuna dair bir kayıt mevcuttur. Bu kayıt XVI. yüzyıl sonlarının meşhur tarihçisi Mustafa Ali'nin bir üzerinde bulunmaktadır. Bu bakımdan Germiyan oğullarının bağımsızlık tarihini 1300 olarak kabul ediyoruz⁹⁰.

1314 tarihlerinde Germiyanlıoğulları Batı Anadolu'daki diğer beylikleri de nüfuzları altında bulundurmışlardır. Aydın, İzmir yörelerine uzanan Antalya, Isparta çevreleri ile yukarı Sakarya havzasını içine alan geniş bir bölgedeki Türk beyleri Germiyanlıoğullarının idaresi altında olmuşlardır⁹¹.

B. GERMİYANOĞULLARI BEYLERİ

Germiyanlıoğulları beyliğinde sırasıyla I. Yakup, Mehmet, Süleyman Şah ve II. Yakup beyler hüküm sürmüşlerdir. Bu beyler içerisinde beyliğe en parlak dönemini yaşatan I. Yakup Bey ve II. Yakup Bey dönemleridir.

⁸⁷ Varlık, *Germiyanlıoğulları Tarihi*, s. 27-30.

⁸⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969, s. 230.

⁸⁹ Uzunçarşılı, "Germiyanlıoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 488

⁹⁰ Varlık, *Germiyanlıoğulları Tarihi*, s. 31-32.

⁹¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, İstanbul 1995, s.38.

1. I. Yakup Bey Dönemi (1300-1340)

Germiyan Beyliğini Kerimeddin Alişir'in oğlu Alişiroğlu Yakup kurmuştur. Yakup Bey, Türkiye Selçuklu devletinin hizmetinde bulunmuş ve ileri gelen emirlerden olmuştur. Onun Ankara ve yörelerinde Selçuklu emiri bulunduğu sıralarda, yetki alanı Kırşehir'e kadar uzanmış, bu nedenle de bu bölgeye Yakupili denilmiştir⁹².

Yakup Bey matbu olarak tanıdığı Selçuklu hükümdarı III. Alaaddin Keykubad'ın 702 H. (1303 M.) de saltanattan çekilmesinden sonra ikinci defa hükümdar olan Gıyaseddin Mesud'a tabi olmayarak İlhanlıların hazinesine senevî bir vergi vermek suretiyle onun yüksek hâkimiyetini tanımıştır⁹³. Yakup Bey muâsırı olan Anadolu Beylerinin en kuvvetlilerinden biri idi. Germiyan Beyliği bunun zamanında büyümüş ve Bizanslılar ile harp etmek üzere, Aydınoğlu Mehmed bey kumandasında sevkettiği kuvvet, Ege sahillerine kadar inerek Ayaslug ve Birgi'yi almıştır⁹⁴. 1304'te Menderes nehri yakınlarındaki Tripolis'i alıp Simav yakınlarındaki Angir'i (Hisarköy) fethetmiş ve daha sonra 1306'da 30.000 kişiye yakın bir kuvvetle Alaşehirli kuşatmıştır⁹⁵. Bu durum karşısında Bizans İmparatoru IX. Mihail, Küçük Asya'da kalan son arazi parçalarını kurtarmak için teşebbüse geçip, yabancı Katalan kuvvetlerini yardıma çağırıp Roger de Flor adındaki komutanın emrinde kuvvetler göndermiştir⁹⁶. Katalan kuvvetleri Yakup Bey'in Rumlardan aldığı Angir'i zaptettikten sonra düşmek üzere bulunan Filâdelfiya'yı kurtarmaya çalışmışlardır. Düşmanın gelmekte olduğunu haber alan Yakup Bey iki ateş arasında kalmamak üzere halk muhasarasına bir miktar kuvvet bırakarak sekiz bin süvari ve on iki bin kişilik ordusuyla düşmana karşı yürümüş, şiddetli bir muharebeyi müteakip Yakup Bey Alaşehir önüne doğru çekilmiştir. Orada ikinci bir muharebe daha yapmış, fakat mağlup ve yaralı olarak çekildiğinden Filadelfiya muhasaradan kurtulmuştur. Bu arada Kula kasabasında Katalan'ların eline geçmiş, Katalan kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Yakup Bey, Filadelfiya üzerine tekrar gelerek burayı vergiye bağlamıştır⁹⁷. Yakup Bey'in subaşı olduğunu bildiğimiz Aydınoğlu Mehmed Bey, Rumlarla harp etmek üzere İzmir vilayeti bölgesine

⁹² Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 224.

⁹³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41.

⁹⁴ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları" *İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, C. IV, İstanbul 1964, s. 767.

⁹⁵ M. Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", TDV. *İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, s. 33.

⁹⁶ P. Wittek, *Menteşe Beyleri*, (trc. O.Ş. Gökyay), Ankara 1944, s. 43.

⁹⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 42.

gönderilmişti. Menteşe Bey'in damadı olan Sasa Bey, bu bölgeye daha önce gelmiş, Tire ile Ayaslug'u alıp Sakız adasını da yağma etmişti. Bu sırada Mehmed Bey ile Sasa Bey'in dostane ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Ancak daha sonra ilişkiler bozulmuştur⁹⁸.

1314 senesinde İlhanlı hükümdarı Olcaytu Han'ın veziri Emir Çoban mühim bir kuvvetle Anadolu'daki beylikleri itaat altına almak istemiştir. Emir Çoban, Erzincan ile Sivas arasında ordugah kurmuştur. Bu durum Anadolu Beylerini kuşkulandırmış, bunun üzerine Karamanoğlu'ndan başkası Emir Çoban'ın yanına gidip hediyelerini vermek suretiyle itaatlerini bildirmişlerdi⁹⁹. Bu beyler arasında, Umerâ-i Germiyan ve ebna-i Alişir bulunuyordu¹⁰⁰. Buradaki Umera-i Germiyan tabiri ile Gerimyanogullarına tabi emirler, Ebna-i Alişir'den de Germiyanlı Alişir soyundan gelenleri anlamak gerekir.

Daha sonra, İlhanlıların Anadolu valisi Çobanoğlu Timurtaş, Hamidoğlu Dünder Bey ile Eşrefoğlu Süleyman Bey'i katledip Karamanoğlu'nu da zorla itaat altına almıştır. Bu sırada Karahisar emiri Germiyanoglu Yakup Bey'e sığınmış olduğundan Timurtaş buna bir şey yapmamıştır. Bu hadiseden sonra, Karahisar emiri Yakup Bey'e damat olarak durumu kuvvetlendirmiş ve Germiyanlılara tabi bir emir olarak Karahisar'da valilik yapmıştır¹⁰¹.

Mevlana Celaleddin Rumi'nin torunu Ulu Arif Çelebi 1312 yılından evvel önce Denizli ve sonra Kütahya'yı ziyaret ettiği zaman Yakup bey'le görüşmüştür¹⁰². Yakup Bey'in son zamanlarına doğru Anadolu beylerini ortada kaldırmak isteyen İlhanlıların Anadolu valisi Emin Çoban oğlu Demirtaş 1325'te Eşref ve Hamitoğulları beyliklerini ortadan kaldırdıktan sonra Germiyan ilini, Denizli, Alaşehir ve Menteşe illerini zabt etmek üzere Eğridir'de hazırlık yapıp kendisi Denizli'yi almak üzere Karahisar-ı sahib (Afyonkarahisar) tarafına da maiyeti emirlerinden Eretnayı göndermişti. Yakup bin Alişir'in, damadı olup onun himayesinde bulunan Karahisar Bey'i Kütahya'ya Yakup Bey'in yanına kaçmış ve Yakup Bey ile Emir Eretna arasında bir muharebe başlamak

⁹⁸ M. Yinanç, *Düstername-i Enveri'ye Medhal*, İstanbul 1929, s. 17-21.

⁹⁹ Ş. Tekindağ, "Karamanlılar", İ. A. M.E.B Basımevi, İstanbul 1964, C. IV, s. 320.

¹⁰⁰ Aksarayi, a.g.e., s. 311.

¹⁰¹ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi.*, C. VIII, s. 490-491.

¹⁰² Eflaki, *Menkıbü'l Arifin*, (trc. T. Yazıcı), Ankara 1989, s. 946.

üzere iken Demirtaş'tan gelen bir emirle Eretna birden bire kuvvetlerini kaldırarak Demirtaş'la birlikte Sivas'a çekilmişlerdir¹⁰³.

Yakup Bey'in devrinde Osmanlılar ile de münasebetler olmuştur. Germiyanlılarla Osmanlıların münasebetleri ilk zamanlarda düşmanca cereyan etmiştir. Çünkü Germiyanlılar I. Yakup Bey zamanında, Batı Anadolu'daki diğer beylikleri de himayesinde bulundurmuş ve bir bakıma Anadolu'daki siyasi istikrarı sağlamış, Bizans'tan yeni yeni memleketler fethettirmişti. Osmanlılar dışındaki Batı Anadolu Beyliklerini himayesi altında tutarken, diğer taraftan Osmanlılarda yeni yeni fetihler yapmışlardı. Zaten Germiyanlıların kuzey komşusu olan Osmanlılar Anadolu birliği için kendisini lider görmüş ve bu sebeple iki beyliğin arası açılmıştır¹⁰⁴.

Selçuklular, Germiyanlılarla aralarının açık olduğu zamanlarda 1299'dan evvel, Eskişehir ile İnönü'yü Osmanlılara vermişlerdi¹⁰⁵. Osman Gazi 1313 Yılında Leblüce Hisarını fethederken Germiyanlılardan çekindiği için oğlu Orhan Bey'i Kösemihal ve Saltuk Alp ile birlikte Karacahisar'a göndermiştir. Germiyanlıların teşviki ile Çavdar Tatarlarının, Orhan Gazi'nin Eskişehir'de bulunmasından istifade ederek, Osmanlı topraklarına hücum ettiği, Karacahisar şehrini ve pazarını yağmaladığı bilinmektedir¹⁰⁶. Ayrıca Germiyanlılardan bir mültezim Eskişehir pazarında alışveriş yapan halktan vergi almak istemiş, bunun üzerine mültezim Eskişehir'den uzaklaştırılmış, bu hadise de iki beylik arasında savaşa sebep olmuştur. Yapılan savaşta Germiyanlılar mağlup olmuştur¹⁰⁷.

Yakup Bey'e ait 1321 (h. 721) tarihli bir vakfiye sureti mevcuttur. Yakup Bey devri edebi ve ilmi faaliyetler bakımından mühim gelişmeler göstermiştir. 1314 tarihli Umur b. Savcı'nın yaptırdığı ve sonradan Vâcidiye diye anılan Kütahya'da bir medrese yaptırmıştır¹⁰⁸. Yakup Bey'in vefat tarihi ve kabri malum değildir. Fakat ölümünün 1340'dan sonra olduğu anlaşılıyor¹⁰⁹.

¹⁰³ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 43.

¹⁰⁴ İbn Kemalpaşazade, *Tevârih-i Al-i Osman*, (Haz. Koji Imazawa), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 11-15.

¹⁰⁵ Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihan Nüma*, Neşri Tarihi, TTK, C. I, Ankara 1949, s. 120.

¹⁰⁶ Kemalpaşazade, a.g.e., s. 25.

¹⁰⁷ Varlık, *Germiyanlıların Tarihi*, s. 43.

¹⁰⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanlıların Tarihi" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VII, s. 492.

¹⁰⁹ Varlık, *Germiyanlıların Tarihi*, s. 47.

2. Mehmed Bey Dönemi (1340-1361)

1340'dan sonra vefat eden Yakup Bey'in yerine oğlu Mehmet Bey geçmiştir. Yakup Bey'in halefi olan Mehmet Bey'den başka Musa adında bir oğlu daha olduğunu 1363 (H. 765) tarihli bir Temlikname'den anlamaktayız¹¹⁰. Mehmet Bey'in lakabının Çakşadan veya Çağşadan olduğunu Şeyh oğlu Mustafa'nın Hurşidnâme'sinde yazılıdır¹¹¹.

Babası Yakup Bey'in vefat tarihi tam olarak belli olmadığından hangi senede Germiyan Bey'i olduğu bilinmiyor¹¹². Mehmet Bey ve devri hakkında kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmaktadır. Mehmet Bey'in Türklerin elinden Katalanlar tarafından alınmış olan Kula ile Angir yani Simav'ı geri aldığı II. Yakup Bey'e (1387-1429) ait, Kütahya'da bugün hala mevcut bulunan Türkçe Taş Vakfiye'de kaydedilmektedir. Kula ismi, bu taş Vakfiye'de Küldi, Bizans tarihlerinde de Küle olarak geçmektedir¹¹³. Mordtmann, kula'yı Kütahya olarak kabul etmekte ve Kütahya'nın da Mehmet Bey tarafından zaptedildiğini yazarak hataya düşmektedir. Hâlbuki Kütahya'nın daha Selçuklular zamanında Hezar Dinari tarafından zaptı meselesi kabul edilebilecek bir husus değildir. Daha I. Yakup Bey zamanında Kütahya ve civarına hâkim olduğu bu devrin bütün kaynaklarında zikredilmektedir. Yakup Bey'in Mehmet Bey'den başka diğer oğlu olan Musa Bey'in Antalya civarına yakın yerlerde valilik yaptığı bilinmektedir. Aynı zamanda Germiyan hâkimiyetinin Hamidoğulları bölgesine giren Eğridir'e kadar uzandığı ve Hamidoğullarının Karamanlılara karşı Germiyan himayesini benimsemişlerdir¹¹⁴.

Mehmet Bey'in vefat tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak Feridun Bey münşeat'ında Dimetoka'nın fethi dolayısıyla Orhan Gazi tarafından Germiyanoglu'na gönderilen bir mektup sureti mevcuttur¹¹⁵. Mektupta, Dimetoka'nın fethi dolayısıyla, Orhan Gazi tarafından Süleyman Şah'a bu mektup gönderilmiştir. Orhan Bey Mart 1362'de vefat etmiştir¹¹⁶. Dimetoka'nın fethi Edirne'nin fethinden önce vuku bulmuştur. Edirne'nin fethi tarihi meselesi münakaşa konusudur. Son tetkiklerde

¹¹⁰ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 492.

¹¹¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 44.

¹¹² Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *İ. A. C. IV*, s. 768.

¹¹³ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 492.

¹¹⁴ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi.*, s. 49.

¹¹⁵ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi.*, s. 51.

¹¹⁶ Tayyip Gökbilgin, "Orhan Bey", *İ. A.*, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1964, C. IX, s. 407.

Edirne'nin fethinin 5 Mayıs 1361 veya 14 Mart 1361 tarihinde olması gerektiğini ileri sürmektedir¹¹⁷. Orhan Gazi'nin Mart 1362'de vefat etmesi ve Edirne'nin 1361'de fethedilmiş olması kabul edildiğine göre, 1361 tarihinde gönderilen mektuba dayanarak Süleyman Şah'ın Germiyan Beyliğinin başında bulunduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan 1361 tarihini Süleyman Şah'ın Germiyan Beyliğinin başında bulunduğu tarih ve Mehmet Bey'in de vefat tarihi olarak kabul etmek yerinde olur. Mehmet Bey'in mezarının nerede olduğu bilinmediği gibi hakkında başka bir bilgi de mevcut değildir¹¹⁸.

3. Süleyman Şah (1361-1387)

Şah Çelebi olarak da anılan Süleyman Şah, babası Mehmed Bey'in vefatı üzerine Germiyan hükümdarı olmuştur¹¹⁹. Süleyman Şah'ın lakabının Kütahya'daki Analı Mescid kitabesinde ve arşivi belgesinde "Şah Çelebi" olduğu görülmektedir¹²⁰. Süleyman Şah'ı hangi tarihte beyliğin başında bulunduğu kat'i olarak bilinmemekle beraber münşeattaki mektuba dayanarak 1361 tarihinde tahta geçmesi ihtimaldir. Süleyman Şah'a ait Denizli'de bulunan 1368 (H. 770) tarihli kitabeye dayanarak, bu tarihten önce beyliğin başında bulunması gerektiği kabul edilegelmiştir¹²¹. Süleyman Şah'ın saltanatının ilk yılları sakin geçmiştir¹²². Bu dönemde Beylik iki büyük rakiple karşı karşıya kalmıştır. Osmanlılar ve Karamanlılar, Süleyman Şah Karamanoğlu Alâeddin Bey ile Hamidoğlu İlyas Bey arasındaki mücadelede İlyas Bey'in yanını tutarak daha önce Karamanoğulları tarafından işgal edilmiş topraklarını geri alması için yardımda bulunmuştur¹²³. Bu suretle Karamanlılarla sınır komşusu olmama yolunu tutmuş, bu hadise Germiyanlılarla Karamanlıların arasının açılmasına sebep olmuştur¹²⁴.

Bir taraftan Karamanlılardan, diğer taraftan durmadan genişleyen Osmanlılardan çekinen Süleyman Şah, beyliğinin muhafazası için imkânlar aramıştır. Neticede

¹¹⁷ Halil İnalçık, *Edirne'nin Fethi, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan kitabı*, Ankara 1965, s. 137.

¹¹⁸ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 51.

¹¹⁹ Osmanlı Tarihi, <http://www.enfal.de/starih36htm19k>

¹²⁰ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 54.

¹²¹ F. Köprülü, *Germiyan Beyliği Tarihine Ait Notlar*, TM., C. II, s. 414.

¹²² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2002, s. 296.

¹²³ Komisyon, *Anadolu Uygarlıkları "Germiyanogulları"*, *Görsel Anadolu Tarihi Ans.*, Görsel Yayınlar, İstanbul, s. 667.

¹²⁴ Ş. Tekindağ, "Karamanlılar", *İ.A.*, C. IV, s. 332.

Osmanlılarda sıhriyet kurma yollarını aramış ve Devlet Hatun'u I. Murad'ın oğlu Bayezid'e (Yıldırım) vermiştir. Bu arada Karamanoğulları Alaedin Bey de Osmanlılarla sıhriyet kurmak için Mevlana Muslihüddin I. Murad'a göndermişti. Durum uygun görülerek, I. Murad'ın kızı Hafize Sultan Karamanlılara gelin edilmiştir. Bu husus Germiyanlıları tedirgin etmiştir¹²⁵.

a) Süleyman Şah'ın Kızının Yıldırım Bayezid'e Verilmesi

Karamanoğullarının Osmanlılarla sıhriyet kurması karşısında beyliğini tehlikede gören Süleyman Şah Osmanoğulları ile münasebet te'sisine başlamıştı. Bunun sonucunda kızını I. Murad'ın oğlu Bayezid'e vermeye muvaffak olmuştu. Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un düğünü dolayısıyla yapılan merasim kaynaklarda uzun uzadıya anlatılmaktadır. Süleyman Şah önce oğlu II. Yakup Bey'i yanına çağırıp memleketlerinin Karamanlılardan korunmasının güç olduğunu, bunun için Osmanoğulları ile sıhri yakınlık kurmak istediğini, kızını I. Murad'ın oğlu Bayezid'e vermeyi düşündüğünü söylemiş ve vasiyette bulunmuştur¹²⁶. Süleyman Şah Osmanlılarla iyi münasebetler kurulmasını düşünürken I. Murad, Anadolu'daki durumunu kuvvetlendirmek gayesi ile Süleyman Şah'ın kızını oğluna almak fikrindeydi¹²⁷. Bunun üzerine Murad Bey Bursa kadısı Hoca Mahmud Efendi, Kapıkullarından Emir-i Alem Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Demirhan, Yıldırım Bayezid'in dadısı ile Kadı Mahmut Efendi'nin ve Aksungur'nun zevcelerini Kütahya'ya kızı istemek için göndermişti¹²⁸. Buna karşılık cevabi bir mektupla Süleyman Şah'da Cemaleddin İshak Fakih'i bir heyetle I. Murad'a göndermiştir¹²⁹. İshak Fakih bu heyetle giderken yanında pek çok hediyeler götürmüştü. Bu hediyelerin içinde meşhur Germiyan atlar, Denizli bezleri, altın ve gümüş gibi gayet kıymetli eşyalar bulunuyordu¹³⁰. Her iki tarafta kendi memleketlerinde tantanalı bir şekilde düğün yapmışlardı. Aynı şekilde Kütahya'da da düğün yapılmıştır. Süleyman Şah'ın kızının gelin gidişi sırasında Kütahya Simav, Egrigöz (Emet) ve Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlılara teslim edilmiştir. İlk Osmanlı tarihçileri bir düğünün 1381 (H. 783)

¹²⁵ Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, (nşr.: Mesut Koman), İstanbul 1946, s. 140.

¹²⁶ Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Ali Osman, Osmanlı tarihleri*, (nşr.: Nihal Atsız), İstanbul 1949, s. 129.

¹²⁷ Baran Joseph Von Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Ankara 1947, s.224.

¹²⁸ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 57.

¹²⁹ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 494.

¹³⁰ Aşıkpaşazade, a.g.e, s. 126.

tarihinde yapıldığını kaydederler¹³¹. Süleyman Şah'ın kızı ile Yıldırım Bayezid'in bu izdivacından Musa Çelebi doğmuştur¹³².

b) Düğün Hediyesi Olarak Verilen Yerler ve Süleyman Şah'ın Vefatı

Süleyman Şah'ın kızının gelin gidişi sırasında Kütahya Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlılara verilmiştir. Ancak Osmanlılara verilen yerler arasında Kütahya'nın beyliğin merkezi olması sebebiyle verilemeyeceğini ileri sürenler olmuşsa bile arşiv vesikaları da Kütahya'nın verildiğini göstermektedir. Nitekim Süleyman Şah'da buranın verilmesi üzerine Kula'ya çekilmiştir. Bu sırada Karamanoğullarından korunmak için Süleyman Şah beyliğinin devamını bu yolda görmüştür. Böylece Kütahya Simav, Eğrigöz (Emet), Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlıya geçmiştir¹³³.

Süleyman Şah'ın kızı olup Yıldırım Bayezid'in hanımı olan Devlet Hatun'un Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'dan doğma olduğu bilinmektedir. Süleyman Şah'a ait Denizli'de bulunan 1368 tarihli hitabeden Denizli'nin bu tarihte Germiyan hâkimiyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Düğünden sonra Kula'ya çekilen Süleyman Şah, daha sonra burada vefat etmiştir¹³⁴.

1381 tarihinde yapılan düğün dolayısıyla çeyiz olarak verilen bir kısım Germiyan toprağının tesbiti tapu tahrir defterlerinden mümkün olmaktadır. Bu tapu tahrir defterlerinde, Süleyman Şah zamanında Osmanlıların başında bulunan I. Murad'ın ismi Hüdavendigâr olarak geçmektedir. I. Murad'a verilen yerler şu şekilde geçmektedir.

Kütahya'ya tâbi köyler: Kızılcaviran, Seydiköy, Eriklü, Şeyhümer, İnegazi, Elmaağacı, Karaağaç, Süleoğlu, Timircüviran, Hocoğlu, Çamar ve Çöplü.

Yoncalı nahiyesine tabi köyler: Karaağaç, Uçağacı, Seleoğlu; Sazanos nahiyesine tabi Hisarçavdar, Ağar; Tavşanlı'ya bağlı Çukurviran.

Altıntaş'a tabi olan köyler: Virancık, Çakırsazı, Sevdiğin.

Simav'a tabi köyler: Yenice, Karaabdâl.

¹³¹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 60.

¹³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 58.

¹³³ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 61.

¹³⁴ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 61-63.

Kula'ya tabi köyler: Akçain, Balçıklı.

Aslanapa'ya tabi köyler: Kulaksuz, Güğüm adı geçen yerler düğün alayı ile gelen ve kaynaklardan iki üç bin kişi kadar gösterilen Osmanlı askerlerine teslim edilmiştir¹³⁵.

Süleyman Şah'ın vefat tarihini Şeyh oğlu Mustafa'nın Hurşidname adlı eserinden çıkarmak mümkündür. Bu eserde Süleyman Şah'a takdim etmek için yazdığı Hurşidname'nin yarısını tamamladığı zaman onun vefat ettiğini ifade ediyor. Hurşidname 1387'de bittiğine ve Süleyman Şah'ın ölümü ile Yıldırım Bayezid'e takdim edildiğine göre, Süleyman Şah'ın ölümü bu tarihten önce olmalıdır. Buna göre Nisan ayından bir müddet önce 1387 yılının başlarında vefat etmiş olabileceği neticesine varılabilir¹³⁶. Süleyman Şah 790 H. (1388 M.) den az evvel yani 1387 yıllarında Kula'da vefat ederek yapmış olduğu Gürhane medresesine defnedilmiş ve yerine oğlu II. Yakup Bey hükümdar olmuştur¹³⁷.

Süleyman Şah ilim adamlarıyla ve ilmi eserlerle alakadar olduğundan kendi zamanında Ahmedî, Şeyhoğlu Sadrüddin Mustafa Ahmed Dâî gibi alim ve şairler onun meclisinin müdavimi idiler. Şeyhoğlu, Süleyman Şah adına Hurşidname'yi manzum olarak kaleme almıştır. Bu manzumede Süleyman Şah mütevazı, mültefit ve anlayışlı olarak tavsif edilmektedir. Şeyhoğlu, Süleyman Şah'ın emriyle Farsça Merzbânnâme'yi Türkçe'ye çevirdiği gibi yine Süleyman Şah'ın arzusu ile, Kabûsname'yi de Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir¹³⁸.

Ahmedî İskendername isimli eserini Süleymanşah namına manzum olarak kaleme almış ise de Süleymanşah'ın vefatı ile buna Al-i Osman kısmını da ilave ederek 792 Rebiulevvel (1390 Şubat)'de tamamlamış ve sonra Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye ithaf etmiştir. Ahmedî Süleymanşah'dan sonra onun damadı Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'e intisap etmiştir.

Süleymanşah'ın müteaddit sikkeleri görülmüştür. Bunlardan bir gümüş sikkesinin bir tarafında Kelime-i Şehadet ve diğer yüzünde (Süleyman bin Mehmed

¹³⁵ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 495.

¹³⁶ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi.*, s. 66.

¹³⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 46.

¹³⁸ Zeynep Korkmaz, "Kabûsname ve Merzubannâme Çevirileri Kimindir?", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, S. 28, Ankara 1967, s. 267.

hullede mülkühu) hakkedilmiştir. Yine Süleymanşah'ın iki sikkesinden birisinin yüzünde Kelime-i Şehadet diğer tarafında (Süyeman bin Mehmed Ladik) ibareli olup Denizli'de darp edilmiştir. Bir diğer gümüş sikkenin iki tarafında (Süleyman bin Mehmed bin Yakup duribe) ibaresinden sonra tarihi de varsa da okunamıyor.

Süleymanşah'ın kardeşleri olduğunu Hurşidname'den anladığımız gibi müteaddit kızları da olduğunu Aşıkpaşazade tarihinde zevcesi olan kız Sultan Veled'in kızı Mutahhare Hatun'dan doğmuştur. Oğlu Yakup Çelebi'nin validesi Umur Bey kızı olduğu için Yıldırım'ın zevcesi olan hanımla ana ve baba bir kardeş değillerdir¹³⁹.

4. II. Yakup Bey Dönemi

Babası Süleyman Şah'ın ölümü ile yerine geçen oğlu Yakup Bey, 1362 yılında babasının sağlığında Uşak ve Şudut taraflarında emirlik yapmış iki Yakup'dan sonuncusu olmak bakımından II. Yakup Bey diye tanınır¹⁴⁰. Babasının Süleyman Şah olduğu çeşitli kitabe ve paralar ile de sabittir. Annesi I. Yakup Bey devrinin meşhur kumandanlarından Mubarizüddin Umur bin Savcı'nın kızıdır. Nitekim II. Yakup Bey'in Sandıklı'da vakfettiği yerlere ait Taş Vakfiye'de bu hususa dair bilgi mevcuttur¹⁴¹. Germiyan Beyliği'nin II. Yakup Bey'in babasının yerine beyliğin başına geçtiği 1387'den 1390 tarihine kadar olan devresi, sükûnet içinde geçmiştir. Kosova savaşı sırasında 1389 Osmanlı ordusuna Kastamonu, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid Beylikleri, kuvvet gönderdikleri gibi Yakup Bey'de yardımcı olarak asker göndermiştir¹⁴². Yapılan savaşta I. Murad'ın şehit olması üzerine başta Karamanoğulları olmak üzere diğer beyliklerde harekete geçmişlerdi. Babası I. Murad'ın vefatı üzerine tahta geçen Yıldırım Bayezid, ilk iş olarak kardeşi Şehzade Yakup'un katl etmişti. Bu durumu bahane ederek başta Karamanoğlu olmak üzere zaten bazı toprakları Osmanlılar tarafından alınan Hamid ve Germiyan beyleri ile kadı Burhaneddin Saruhan ve Menteşe beylikleri Yıldırım aleyhine bir ittifak yapmışlardı¹⁴³. Yakup Bey bundan istifade

¹³⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 46.

¹⁴⁰ A. Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 290.

¹⁴¹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 67.

¹⁴² Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 496.

¹⁴³ Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 105.

ederek kız kardeşinin çeyizi olarak Osmanlılara geçen yerlerden bazılarını geri almıştı¹⁴⁴.

Bu arada Karamanoğlu'da Beyşehir'i ele geçirmiştir¹⁴⁵. Bu durumu gören Yıldırım Bayezid önce Rumeli taraflarını güven altına alarak Sırplarla anlaşmış ve Bizans'taki taht kavgalarını kendi isteği gibi neticelendirmişti¹⁴⁶. Vaziyetten korkan II. Yakup Bey Yıldırım Bayezid'i hediyelerle karşılamaya çıkmış ise de Bayezid, Yakup Bey'e itimad etmeyip, onu ve subaşı Hisar Bey'i Trakya'da İpsala kalesine hapsedmiştir¹⁴⁷. Böylece 1390 (H. 792) tarihinde bütün Germiyan ili Osmanlılara geçmiştir¹⁴⁸.

a) Timur'un Beyliği Bağımsızlığa Kavuşturması

II. Yakup Bey 1390 tarihinden itibaren bir müddet Trakya'da İpsala kalesinde hapis olarak kalmıştır. Sonra hapisten bir yolunu bularak kaçmış ve Timur'a sığınmıştır. Yakup Bey'i Timur'un yanına gitmesi 1399 (H. 802) olarak gösterilmektedir¹⁴⁹. Yakup Bey'in İpsala kalesinden kaçış tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yok ise de 1399'da Timur ile buluştuğuna göre bu tarihte kaçmış olmalıdır. Yakup Bey Timur'un yanına gidince kendisini tanıtmış, memleketini elde etmek için ondan yardım istemiştir. Timur'da bu isteği kabul etmiştir¹⁵⁰.

O sıralarda Şam'a gelmiş bulunan Timur'a sığınarak kendini tanıtmış ve onunla birlikte Ankara savaşına katılmıştır. Yıldırım Bayezid'in tutsak alınıp Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da parçalanmasından sonra diğer Anadolu beylerine olduğu gibi bütün Germiyanlı memleketleri de Yakup Bey'e vermiştir (1402). Ankara savaşından sonra Timur Kütahya'ya gelerek, havasından hoşlandığı bu şehirde bir ay kalmıştır. Yakup Bey Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra ortaya çıkan saltanat mücadeleleri sırasında Karamanoğlu ile birlikte Aydınoğlu Cüneyd'e yardım etmiş ise de Cüneyd Yıldırım'ın büyük oğlu emir Süleyman Çelebi ile birleşmesi üzerine olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Fakat bu kez Yakup Bey Karamanoğlu'ndan ayrılarak Çelebi

¹⁴⁴ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm-u Rezm*, (çev.: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 387.

¹⁴⁵ Esterâbâdi, a.g.e., s. 387.

¹⁴⁶ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 69.

¹⁴⁷ Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 142.

¹⁴⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, . 263.

¹⁴⁹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 71.

¹⁵⁰ Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 142.

Mehmet tarafına geçmiştir (1410). Bunun üzerine Karamanoğlu Mehmet Bey, Germiyan topraklarına yürüyüp tahrip etmiş ve bazı şehirleri de kuşatmıştır. Ertesi yılda Germiyan ilini (Kütahya) ele geçirmiştir¹⁵¹. Böylece Yakup Bey 1390'dan 1402 tarihine kadar olan 12 yıllık bir fasıladan sonra tekrar beyliğin başına geçmiştir. Timur Ankara savaşından sonra Kütahya'ya gelmiş ve burada bir müddet kalmıştır. Timur Kütahya'ya geldiğinde ahalisine dokunmamış, yalnız kurtuluş parası (fidye-i necat) almakla yetinmiştir. Kütahya'da bu civarın, Osmanlıların tayin ettiği beylerbeyi bulunan Sarı Timurtaş Paşa'nın hazinelerini onun elinden almıştır¹⁵².

Timur Kütahya'da iken Bursa'dan esir alınarak buraya getirilen Seyyid Muhammed Buhari ile devrin meşhur alimi Molla Fenari ve Şemseddin Cezeriye ilimlerine hürmeten hüsni muamelede bulunmuştur¹⁵³. Bu arada Karamanoğlu Alaeddin Bey'in oğulları Mehmed ve Ali Bey de Bursa'daki hapis hayatından kurtarılmışlardır. Mehmed Bey Timur'un yanına getirilmiş ve böylece Timur kendisine Karaman vilayetini tekrar iade etmiştir. Ali Bey'de Mehmed Bey'e tabi olarak Niğde'ye sahip olmuştur.

Daha sonra İzmir'e müteveccihen yola çıkan Timur yolda Batı Anadolu'daki beyliklere de uğradıktan sonra İzmir'e vasil olmuştur. Bundan sonra her vilayeti yine eski beylerine vermiş bulunan Timur, Anadolu'dan hareketle Semerkant'a gitmiştir. Bu arada Yıldırım Bayezid Akşehir'de ölmüş ve tahit edilen cesedi oğlu Musa Çelebi'ye teslim edilmiştir¹⁵⁴.

b) II. Yakup Bey'in Karamanlılar İle Osmanlılarla Münasebeti

Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı tahtında şehzadeler mücadelesi başlamıştır. Bu şehzadeler mücadelesinde Bayezid'in büyük oğlu Şehzade Süleyman Çelebi, Aydınoğlu Cüneyd Bey'i te'dib için harekete geçmişti. Bu durumdan korkan Cüneyd Bey alelacele Konya ve Kütahya'ya gelerek Karaman ve Germiyanlıların desteğini temine çalışmıştır. Her iki beylikte gerekli hazırlığı yapıp yardım için Efes'te karargah kurmuşlardır. Bu durumu öğrenen Şehzade Süleyman Çelebi Efes'e doğru yola çıkmıştır. Fakat bu arada Cüneyd Bey her nedense müttefiklerine güvenemeyerek

¹⁵¹ Ali Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 290-291.

¹⁵² Uzunçarşılı, "Germiyanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 498.

¹⁵³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 315.

¹⁵⁴ Varlık, *Germiyanlılar Tarihi*, s. 72-73.

Süleyman Şah'ın yanına gitmiş ve ona teslim olmuştur. Ortalıkta Cüneyd Bey'i göremeyip, durumu öğrenen Germiyan ve Karamanlılar alelacele geri çekilmek zorunda kalmışlardır¹⁵⁵.

Germiyanoğlu II. Yakup Bey, Aydınoğlu Cüneyd Bey hadisesinden sonra Osmanlılar tarafına meyletmiş ve Çelebi Mehmed'i tutmaya başlamıştır. Karamanoğulları bu yakınlığı hiçte benimsememişler ve bu şekilde yavaş yavaş iki beyliğin arası açılmıştır. Bu hadisenin (1410) tarihinde olduğu kaydedilmiştir. H. 813 yılında Germiyanlılar ve Karamanlılar arasında savaş meydana gelmiş, ertesi yıl (H. 814/1411) Karamanoğlu Mehmed bey Kütahya'yı muhasara ile zaptetmiştir. Böylece bütün Germiyan ili Karamanoğulları eline geçmiştir. II. Yakup Bey'i böylece iki defa Taş vakfiyesinde de açıkça kaydedildiği gibi, iki buçuk yıl memleketinin idaresini elinden kaçırmıştır. Bunu takiben Çelebi Mehmed Rumeli'de Musa Çelebi ile uğraşırken, Karamanoğlu Nasırüddin Mehmed Bey de Bursa'ya kadar ilerlemiş ve şehri kuşatmıştır. Bursa'yı ateşe veren Karamanoğlu Nasırüddin Mehmed Bey'in bu hareketi Çelebi Mehmed'i pek üzmüş, Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi meselesini halledip, devlet idaresini eline almayı başaran Çelebi Mehmed, Anadolu'ya geçmek zarureti duymuştur. Musa Çelebi'nin 1416'da vefat edip na'sının Bursa'ya getirilmesi üzerine, Karamanoğlu'da muhasarayı terkedip alelacele geri çekilmiştir. Geri çekilirken Germiyanoğullarından aldıkları yerleri de terk etmesi ile II. Yakup Bey, Çelebi Mehmet vasıtası ile tekrar memleketine sahip olmuştur¹⁵⁶.

Çelebi Sultan Mehmet'in 1421 yılında ölümü üzerine, yerine geçen oğlu II. Murat devrinde kritik durum dolayısıyla Yakup bey, Osmanlılara olan bağıını gevşeterek serbest kalmış ve hatta Murat'a karşı saltanat mücadelesine girişen kardeşi Mustafa Çelebi'yi desteklemiş, fakat onun İznik'te ölümü üzerine yeniden Murat'la iyi ilişkiler kurmuştur. Öte yandan Sultan II. Murad duruma hâkim olunca Yakup Bey'de Osmanlı hükümdarlarıyla iyi ilişkilerini sürdürmüş, Aydın ve Menteşe Beylikleri tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçtiği halde kendisine dokunulmamıştır¹⁵⁷. Çünkü artık Germiyanlılar bir bakıma Osmanlılar himayesinde bulunmakta idiler.

¹⁵⁵ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 73.

¹⁵⁶ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 75-76.

¹⁵⁷ A. Sevim - Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 291.

Yakup Bey'in erkek evladı olmadığı için, memleketini vefatından sonra padişaha terkettiğini söyleyerek, Kütahya'ya dönmüş ve bir sene sonra (Cemaziyelevvel 1429 Şubat) vefat edip, Kütahya'da yaptırmış olduğu imaret mescidi (Gök şadırvan) mihrabının önüne defnedilmiştir¹⁵⁸.

Yakup Bey devri, ilim ve fikir hayatı bakımından pek canlıdır. Daha sonra Osmanlı şairleri arasında görülen, Şeyhoğlu Mustafa, Amedi, Ahmed-i Dai ve Şeyhi Sinan hep Germiyan sarayında yetişmişlerdir¹⁵⁹.

Şeyh Sinan efendisi Yakup bey'e bir mersiye ile Kerem kasidesi yazmıştır. Mersiyeden bazı parçalar şöyledir;

Ya Rab bu dehr-i dîn nicesi bî-vefâ imiş
Mekkâr ü hîle-ger sitem ü pür-cefâ imiş

Nâz ü narim okıduğı nâr-ı cahimdür
Kand ile bal didüğü kahır ü bela imiş

Ol şeh kanı ki lutfi ile pür-safây-ı idük
Şimden gerü dirg işimüz ah ü vâ ımış

Sultan-ı Germiyân gurebâ devleti dirig
Şah-ı cihaniyân fukarâ nimeti dirig

Şeyhi var imdi gûşe-i uzlet kıl ihtiyar
Zevk u ten um ise hemindür temâm ola

Daim du'â vü hayr ile yâd it revân
Dilünde hod bu beyt gerek ber-devam ola¹⁶⁰

c) Beyliğin Osmanlı Hakimiyetine Girişi

II. Yakup Çelebi, 1389'daki Kosova Savaşı'nda Osmanlılara asker yardımında bulunmuş, I. Murad'ın şehadeti üzerine, diğer Anadolu beyleriyle ittifak ederek

¹⁵⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", İslam Ans., C. IV, s. 769.

¹⁵⁹ Varlık, Germiyanogulları Tarihi., s. 80.

¹⁶⁰ Ali Sevim - Yaşar Yücel, Türkiye Tarihi, s. 292.

Osmanlı topraklarına göz dikmekten geri durmamıştır. I. Murad'ın yerine oğlu Yıldırım Bayezid'in geçtiği sırada II. Yakup Bey, bu ittifaktan cesaret alarak, kız kardeşi Devlet Hatun'un çeyizi olarak Osmanlılara verilen yerlerin bir kısmını ve Kütahya'yı geri almıştır¹⁶¹. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, kendisine karşı ittifak yapan Anadolu beylerine karşı harekete geçmiş ve Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerinin topraklarını da ele geçirmiştir¹⁶². Durumun vahametini gören II. Yakup Çelebi, eniştesi Yıldırım'ı hediyelerle karşılamaya çıktıysa da, kendisine güvenilmeyip, subaşı Hisar Bey'le birlikte, Trakya'daki İpsala kalesine hapsedilmiştir¹⁶³. M. 1390'da meydana gelen bu hadiseyle beraber tüm Germiyanlı ülkesi de Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir¹⁶⁴. Bu olayın akabinde Yıldırım Bayezid, merkezi Kütahya olan Anadolu Beylerbeyliğine Sarı Timur Paşa'yı tayin etmiştir¹⁶⁵.

Aşıkpaşazade'nin Tevarih-i Al-i Osman'ındaki kayda göre II. Yakup Çelebi, bir müddet sonra hapisten kaçarak, o sıralarda Anadolu kapılarına dayanan Timur'a sığınmıştır¹⁶⁶. II. Yakup Çelebi, Timur'un Anadolu'dan Semerkand'a dönüşüyle birlikte kızışan Osmanlı saltanat mücadelelerinde başlangıçta Şehzade Süleyman'ı tutmasına rağmen, sonradan Çelebi Mehmed'i desteklemeye başlamış, bu da Karamanoğulları ile Germiyanogullarının arasının açılmasına sebep olmuştur. Taş vakfiyede de anlatıldığı gibi, Karamanoğlu-Germiyanlı mücadelelerini kazanan taraf Karamanlılar olmuş ve Kütahya işgal edilmiştir. 1414 yılında Çelebi Mehmed'in Karamanlıları geri çekilmeye mecbur etmesinden sonra II. Yakup Çelebi tekrar ülkesine sahip olmuştur¹⁶⁷. Fakat II. Yakup Bey, daha önce yaptığı gibi, 1421'de Çelebi Mehmed'in ölümüyle meydana gelen, Osmanlı şehzadeleri arasındaki taht mücadelelerine karışmış, II. Murad'a karşı, evlatlığı durumundaki Şehzade Mustafa Çelebi'yi tutarak geleceğini teminat altına alma gayretine düşmüştür. Ancak Şehzade Mustafa Çelebi'nin saltanat mücadelelerini kaybedip öldürülmesi (1423) nedeniyle, bu defa da II. Murad'la iyi geçinmenin yollarını aramış ve bunda da muvaffak olmuştur. Kısa zamanda iki hükümdar arasındaki iyi ilişkiler ve samimiyet o derece artmıştır ki;

¹⁶¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 47.

¹⁶² Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 135.

¹⁶³ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 69.

¹⁶⁴ Ahmed Tevhid, a.g.e., s. 511.

¹⁶⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s. 295-296.

¹⁶⁶ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 71.

¹⁶⁷ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 3." s.148-149

artık II. Murad, II. Yakup Bey'n hanımına "Şah Ana" diye hitap etmeye başlamıştır. H. 828 / M. 1424-1425'te II. Murad İsfendiyaroğlu İbrahim Bey'in kızıyla evlenirken, gelini almaya gidenlerin arasında, II. Yakup Bey'in hanımı Paşa Kerime Hatun'da bulunmuştur¹⁶⁸.

II. Yakup Bey ömrünün son demlerinde yerine bırakacak evladı olmadığı için Edirne'ye giderek II. Muradı ziyaret ederek memleketini kendisine vasiyet etmiştir¹⁶⁹. Gerek Zilkade 825/1422 tarihli vakfiyede II. Murad'ın tuğrasının bulunuşu ve gerekse II. Murad ile II. Yakup Bey'in müşterek sikkeleri ile II. Murad'ın Gerimyan'da (Kütahya) basılmış sikkeleri Germiyalıların Osmanlı hâkimiyeti altında bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. II. Yakup Bey'in 1428'de Edirne'ye giderek beyliğini II. Murad'a vasiyet etmesi ve bir yıl sonrada hastalanarak yazılı vasiyet göndermesi ile 1429'da Germiyanlılar kati olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁸ A. Osman Uysal, **Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, C. I, Ankara 1990, s. 27.

¹⁶⁹ Aşıkpaşazade, a.g.e., s. 215.

¹⁷⁰ Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, s. 92-93.

İKİNCİ BÖLÜM

GERMİYANOĞULLARI BEYLİĞİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI

A. DEVLET YAPISI

Daha XIII. yüzyılda Batı Anadolu'ya Uç teşkilatına bağlı olarak yerleştirilen beylikler, Anadolu Selçuklularının zayıf durumlarından istifade ederek yavaş yavaş istiklallerini kazanmışlardır. Uçlarda eski Türk şehir ve göçebe hayatını devam ettiren bu aileler zamanla Bizans'tan fethettikleri araziye yerleşmişlerdir. Beyliklerin devlet anlayışı Orta Asya'dan gelen eski Türk adet ve an'anelerine uygundu¹⁷¹. Germiyanoğullarının da bütün teşkilatı Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları teşkilatının bir devamı şeklindedir. Germiyanoğullarının başında Ali-şir ailesi hakimiyet kurmuştu. XIV. yüzyılın başında Ali-şir ailesinden I. Yakup Bey, beyliğin idaresini elinde bulundurmaktaydı. I. Yakup Bey ailenin en ileri gelen şahsiyeti olarak, devletin reisi durumunda, yani "Ulu Bey" idi. İşte bu Ulu Bey'e tabi olan diğer beyler eski Türk âdetine göre ailenin müşterek malı olan araziye üleşmişler, yani paylaşmışlar ve zamanla müstakil hale gelmişlerdir¹⁷².

1. Hükümdar

I. Yakup Bey devri Germiyanlıların en kuvvetli zamanı idi. Hatta ilk zamanlarda Aydın, Saruhan ve Mentешеoğulları da Germiyanlılara tabi idiler. Aydınoğlu Mehmet Bey I. Yakup Bey'in subaşıydı. Ulu Bey'e¹⁷³ bağlı olan beyler ailenin ortak malı olan arazileri paylaşarak onun adına idare etmişlerdir. Süleyman Şah döneminde Yakup Bey'in oğlu Musa, Eğnidir ve civarında valilik yapmıştır. Selçuklularda da varlığını bildiğimiz bu an'ane devletin zayıf düşmesini ve parçalanmasını kolaylaştırarak yıkılışına sebep olmuştur¹⁷⁴.

Germiyanoğullarına ait kitabelerde, bu zamanlarda bu beylere verilen unvanları açıkça göstermektedir. Sandıklı'da Çavuş Çeşmesi'nin iki tarafındaki kitabede "El emirü'l-ecellü'l-kebir Sultâü'l Germiyaniyye Çelebi, A'zam azzema'llahu kadruhu" şeklindeki ifade I. Yakup Bey'e aittir. Yakup Bey'e ait 1299 tarihli Kızıl Bey Camii

¹⁷¹ K. Köprülü, "Orta Zaman Türk-İslam Feodalizmi", *Bellekten*, Sayı 19, Ankara 1941, s. 332.

¹⁷² Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 95-96.

¹⁷³ Geniş bilgi için Wilhelm Barthold, *Uluğ Beg ve Zamanı*, (Çev: İsmail Aka), KBY, Ankara 1990.

¹⁷⁴ Varlık, "Germiyanoğulları", *Türkler*, s. 778.

minber kitabesinin ikinci satırında şu şekil yazmaktadır. “El-Emirü'l-ecellü'l-kebir Yakup bin Alişir ceddell'allahu mecduhu”. Yakup Bey'in kumandanlarından Umur bir Savcı'ya ait Vacidiye medresesi diye anılan medresenin kitabesinin ikinci ve üçüncü satırında şunlar bulunmaktadır. “El-mevle'l-muazzam melikü'lümera ve'l kübera Mübarizüddin Umur bin Savcı”. Germiyanlılara ait gerek kitabelerde ve gerekse vakfiyelerde “Sultanü'l Germiyanıyye” cümlesine sık sık rastlanmaktadır. Süleyman Şah devrine ait kitabelerde yukarıdaki yazılanlara benzer unvanlar yer almaktadır. Denizli'deki Ulu Camii kitabesinde “Es-sultanü'l-muazzam el-Germiyanıyye Süleyman Şah bin Mehmed Beg” yazmaktadır. Başka bir kitabede Hazreti-i El Emirü'l-Kbir a delül-vera Sultanü'l-Germiyanıyye Süleyman Şah bin Mehmed bin Yakup” şeklinde geçmektedir. I. Yakup Bey devrinde Tripolis'in muhasarası sırasında Alişir oğlu'nun nevbet çaldığı bilinmektedir. II. Yakup Bey devrine ait vakfiyelerde de sultan unvanının kullanıldığı görülmektedir. Germiyan Beyleri devletin en yüksek icra organının başında, her türlü yetkiye haiz olup, harp yapmak, sulh akdetmek hep kendi yetkileri içindedir¹⁷⁵.

2. Saray

Germiyan Beyliği sarayı hakkında çağdaş kaynaklarda belirli bir bilgi mevcut değildir. Fakat daha sonraki devirlerde buna dair bilgiler verilmiştir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Kütahya'da bir saray olduğunu ve bunun Germiyanogullarından kaldığını kaydetmiştir. Bu sarayın 360 odası olduğunu, divanhaneleri, hamamları ve geniş bahçesi olduğu yazılır. Evliya Çelebi Saray'ın bahçesinin Halep sarayının meydanı kadar büyük olduğunu, üzerinin kiremit ile değil de toprak ile örtülü bulunduğunu kaydetmiştir¹⁷⁶. I. Yakup Bey'in sarayında, emirleri, vezirleri, kadıları, katipleri, diğer memurları ve köleleri bulunduğunu Şihabüddin el-Umeri haber vermektedir.

II. Yakup Bey devrinde Germiyan sarayı aynı zamanda bir ilim ve kültür mahfeli olmuştur. Bu sebeple pek çok âlim ve şair yetiştirdiği, bunların edebi sahada muazzam eserler meydana getirdikleri bilinmektedir. Germiyan sarayı yalnız hükümdarın ikametine ait bir kuruluş olarak değil esas olarak devletin idare edildiği, gözetildiği yer

¹⁷⁵ Uzunçarşılı, “Germiyanogulları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 510-511.

¹⁷⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. IX, İstanbul 1970, s. 19-20.

olarak düşünölmüştür. Zira devletin çeşitli kuruluş ve müesseseleri burada toplanmıştır¹⁷⁷.

3. Divan

Germiyanoğulları'nın bir divanı olması icabettiği XIV. yüzyılın ilk yarısında Memluk inşa divanında bulunan İbn Fadlullahel-Ömeri'nin ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu divanda emirler, vezirler, kadılar ve hatiplerin bulunması icab etmektedir. Ayrıca I. Yakup Bey'in hazineleri, büyük ahırları, matbahları, konakları, raht-ı mülük yani meliklere mahsus herşeyin mevcut olduğu, sultanlara mahsus görünüşü (heyetün sultaniyyetün) bulunduğu bildirilmektedir¹⁷⁸.

a) Emirler

Germiyanoğullarının emirleri olduğu çeşitli kayıtlardan anlaşılmaktadır. I. Yakup Bey'in ilk zamanlarında Aydın, Menteşe ve Saruhan beyleri Germiyanlıların uç beyleri yani emirleriydiler. Ayrıca 1324 (H. 825) tarihli Sandıklıdaki kitabede Hüsameddin Yakup bin Umur'un baş tarafında Emirül muazzam sıfatı bulunmaktadır. Bunun Germiyanlıların kendi iç teşkilatları içinde, uç beylerinden ayrı olarak büyük emirleri olduğu anlaşılmaktadır.

b) Vezirler

Vezir, divan işlerine bakmakla görevli en yüksek bir memuriyettir, bunun mevcudiyeti divanın olduğuna dair bir delil olarak gösterilmektedir.

c) Kadılar

Yaşar Yücel'in Mesalikü'l Ebsar'dan naklettiğine göre; Germiyanoğullarının kadılarının bulunduğu yazılmaktadır. Bu durumda bir kaç kadı ve bunların başkanı durumunda olması icab eden birinin de bulunması gerekmektedir. İshak Fakih'in vakfiyelerin hemen başında vakfın hukuka uygunluğunu tanzim ve tasdik eden yazılarının varlığı bilindiğine göre bu zatın en büyük kadı olması gerektiği anlaşılmaktadır. İshak Fakih 1381 yılında Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bayezid'e

¹⁷⁷ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 98-99.

¹⁷⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 512.

verilmesi için yapılan mektuplaşma sırasında Bursa'ya giden heyetin başında diplomasi işlerini yürüten zat olarak da görülmektedir¹⁷⁹.

d) Nişancı

Nişancılık, Selçuklularda Pervanecilik olarak kullanılmakta idi. Nişancı, divanda bulunan arazi defterlerinde toprak tevcihatını yapan dairenin başıdır. Defterdarlıkta arazi vergilerini düzenleyen bir memuriyet olup, Selçuklularda bana mustavfi denilmektedir. Bu makam Selçuklularda olduğu gibi Germiyanogullarında da hayatiyetini devam ettirmiştir¹⁸⁰.

4. Ordu

Diğer Anadolu Beylikleri'nde olduğu gibi Germiyanogulları'nda da askeri kuvvet tımarlı sipahi idi. Ayrıca beylerin iktalarına göre silahlı kuvvet beslemeleri gerekiyordu. Ordu kumandasına subaşı deniliyordu. Germiyanogulları'na tabi beyliklerle birlikte 200.000 atlı ve yayadan ibaretti. Beyliğin kendi ordusu ise 40.000 idi. Germiyanogulları beyliği ordusunda askerler tam teçhizatlı, kargi kullanan ve ok atan birlikler bulunmakta, savaş haricinde geçit resmi törenleri yapmakta, ordu zaman zaman askeri manevralar yapmaktaydı. Ayrıca Germiyanlılar sınırlarının korunması maksadıyla ve savaşa karşı tedbir olmak üzere mevziler kazdırıp buralara topladıkları kuvvetlerle harp hazırlıkları yapıyorlardı¹⁸¹.

5. Toprak Yapısı

Anadolu Beylikleri zamanında Anadolu halkının arazi üzerindeki hukuki vaziyetine dair bugün elimizde bulunan vesikalar pek azdır¹⁸². Ancak daha Selçuklular zamanından beri Osmanlı tapu-tahrir defterlerine benzeyen defterlerin olduğu beylikler devrinde de bunların devam ettiği ve nihayet Osmanlılar zamanında en mükemmel şeklini bulduğu anlaşılmaktadır¹⁸³.

Germiyanogulları Beyliğine ait bilgileri, beyliğin merkezi olan Kütahya'ya ait olup Osmanlılar devrinde tanzim edilmiş olan tapu-tahrir defterlerinden incelemek

¹⁷⁹ Yücel, *Mesalikü'l Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri I*, s. 125.

¹⁸⁰ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi.*, s. 99-100.

¹⁸¹ www.enfal.de/starih36htm.19k; Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 101; Yücel, *Mesalikü'l Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri I*, s. 126.

¹⁸² Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 238.

¹⁸³ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi.*, C. VIII, s. 514.

mümkündür. Bu defterlerdeki eskiye giden dağınık kayıtlar vasıtasıyla Germiyanogulları arazisi hakkında Süleyman Şah devrinden (1361-1387) itibaren bilgi edinebilmek mümkün olmaktadır¹⁸⁴. Bu defterlerin önemi daha önce yapılmış olan atik ve köhne defterlerden yapılmış olan nakillerdir. Osmanlılar zamanında ilk alınan yerlerin tahriri yapılmış ve sonraları o memleketin durumu aynen muhafaza edilmiştir. Bu bakımdan bugün tetkik edilen elde mevcut tapu tahrir defterleri Beylikler devri bilgilerini de ihtiva etmektedir¹⁸⁵.

Beylikler diğer teşkilatlarda olduğu gibi arazi, yani toprak idaresinde de Selçuklu teşkilatını devam ettirmişlerdir. Bazı batılı ilim adamları tarafından beyliklerin ve Osmanlıların, Bizans teşkilatının tesiri altında kaldığı söylenmiş ise de, bunun bu şekilde olmayıp, doğrudan doğruya eski Türk adet ve anelerine bağlı olarak kurulan Büyük Selçuklularını takiben Anadolu Selçuklularını, beylikler ve Osmanlılarda da tatbik edildiği isbatlanmıştır. Anadolu Selçuklularını kendilerine tabi olarak bazı emirleri Bizans sınırlarındaki uçlara yerleştirmişler ve o araziye de ikta olarak vermişlerdir. Bu emirler zamanla Bizans'tan yeni yerler fethederek, bu yerlerde aynı sistemi tatbik etmişlerdir. Germiyanogullarına da Kütahya ve civarının cimri hadisesi sırasında Selçuklular yaptıkları hizmete karşılık ikta olarak verildiği anlaşılmaktadır. Germiyanogulları kendilerine tabi olan Aydın, Saruhan, Menteşe emirleriyle beraber Bizans'tan yeni fetihlerde bulunmuşlar ve buralarda Selçuklu toprak sistemini tatbik etmişlerdir¹⁸⁶.

Germiyanogullarında toprak sisteminin tımar¹⁸⁷, vakıf¹⁸⁸ ve mülk¹⁸⁹ olarak tatbik edildiğine dair pek çok misaller vardır. Mesela Aslan-apa'ya tabi Kürt köyünü Germiyanoglu Şah Çelebi, "Çimşir oğlu Şeyh Ali'ye haddiyle, sınırıyle ve çayırıyle vakıf verdim" diye hüküm vermiş, Yakup Çelebi'de bu hukuki durumu kabul edip, Şeyh Ali oğullarına vermiştir¹⁹⁰.

Mülk olarak verilen arazilere gelince; Süleyman Şah'ın Afyon'da verdiği bir mülknamesi vardır. Kalınviran'a tabi İnegazi köyünü, I. Murad zamanında Ömer oğlu İdris vermiş sonra Yakup Çelebi, Şemsüddin Fenari'ye mülklüğe vermiştir. Keza

¹⁸⁴ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 102.

¹⁸⁵ Varlık, "Germiyanogulları" *Türkler* s. 779.

¹⁸⁶ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 102-103.

¹⁸⁷ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 7-17, 148-149.

¹⁸⁸ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 6, 10, 11..., s. 148-149

¹⁸⁹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 13, s. 148-149.

¹⁹⁰ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 7-9, s. 148-149.

Kütahya'ya tabi Karaağaç köyünü Yakup Çelebi Bayezid Paşa'ya mülklüğe vermiştir¹⁹¹. Bu kayıtlardan, Germiyanogullarının Selçuklulardan gelen ikta sistemine dayalı olarak araziye vakıf ve mülk olarak teşkilatlandıkları açıkça anlaşılmaktadır. Bundan çıkacak sonuç devlete ait toprak rejiminin tımar, vakıf ve mülk diye esas olarak üçe ayrıldığıdır. Miri toprak rejiminin esasını da, tımar rejiminin teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Halkın işlediği toprak, aslen kendisinin olmayıp devlete aittir. Halk, yani reaya bu topraklara geçici olarak yeni bir kiracı gibi tapulanıyordu. Fakat bu durum tatbikatta çok değişmiştir. Bu toprakla işlenmek şartı ile evlat ve toruna intikal etmekteydi. Toprağı işleyen reaya buna ait oşür ve resmini devletin tayin ettiği, emir veya sipahiye veyahutta bir vakfa vermekte idi. Buna ait bilgiler daha evvel işaret edildiği gibi XV. yüzyılın ilk yarısına ait olduğundan, XIV. yüzyılın hakkındaki tatbikat için kesin birşey söylenememektedir¹⁹².

B. EKONOMİK YAPI

Germiyan Beyliği'nin kurucusu I. Yakup Bey devrinde (1300-1340) beyliğin en kuvvetli olduğu bir zamanda iktisadi ve içtimai hayatında ileri bir safhada olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Memluk inşa divanında bulunan Şihabüddin el-Ömeri Germiyan Beyi'nin 700 şehir ve kalesi olduğunu, buraları meskûn ve mamur bir durumda bulunduğunu kaydetmektedir. I. Yakup Bey'in mükemmel bir ordusu olup askerlerinin tam teçhizatlı olduğu, kırmızı atlastan ziynetli elbiseleri olduğu herbirinin bazı kıymetli eşya ve hayvanlara sahip olduğu anlaşılmaktadır¹⁹³. Yakup Bey'in hazineler, matbahları köleleri, konaklarının mevcudiyeti sosyal ve hâkimiyeti gösteren önemli örneklerdendir. I. Yakup Bey zamanında ordunun her bakımdan mükemmel harp silahları olduğu, zaman zaman resmigeçitler yapıldığı da bilinmektedir. Yakup Bey'in büyük bir sarayı olduğu devrin içtimai hayatın seviyesini gösteren diğer bir delildir¹⁹⁴.

Germiyanogullarına ait olup, Osmanlı geçmiş belgeler vasıtasıyla sosyal ve iktisadi hayatı aydınlatmak mümkündür. Bu kayıtlardan en önemlileri vakfiyelerdir. Mesela I. Yakup Bey'e ait 1321 (H. 721) tarihli vakfiyeden Uşak'a bir zaviye tesis ve

¹⁹¹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 13-15, s. 148-149; Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 516-517.

¹⁹² Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 105.

¹⁹³ Varlık "Germiyanogulları", *Türkler*, s. 782.

¹⁹⁴ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 107.

bina ile buraya bir şeyh tayin ettiği görülmektedir. Süleyman Şah devrinde 1301 yılında yapılan düğün sırasında Osmanlılara giden hediyeler arasında Denizli bezinin de gönderildiği kaydedilmektedir. Aynı şekilde Kütahya'da da düğün yapılmış ve sonra Süleyman Şah'ın kızı I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid'e gelin gitmiştir¹⁹⁵.

Uzunçarşılı'nın uzun yıllar Germiyan sarayında kalan Şeyhoğlu Mustafa'nın *Kenzül-kübera* ve *Mehakkul-ulema* adlı eserinden aktardığı bilgiler devrinin sosyal hayatı bakımından çok önemlidir. *Kenzül Kübera*'nın ilk sahifelerinde tanzim ve tertip tarzı ile neleri ihtiva ettiği yazılıdır. Buna göre:

1. Bab-1 evvel padişahlar gidişinde
2. Bab-1 duvvum melikler ve Ulu Begler dirliğinde
3. Babı-1 sevvum Vezirler ve Naibler gelişinde

4. Bab-1 Çehânüm Âlimler, Kadılar ve Vaizler halinde dört kısma ayrılmaktadır. Bunlarda cemiyetin tümünün değil, idare, asker ve ilmiye gibi üst tabakanın ayrımında ibarettir. Burada belirtmemekle beraber bu zümreler halk tabakalarının üzerinde icra, idare ve ahkâm yürütmektedir. Halkında genel olarak iki kısma ayrıldığına hükmedilebilir. Birisi şehir, kasaba ve köylerde yerleşik bulunanlar diğeri de konar ve göçerlerin hayvancı bir ekonomik düzene sahip oldukları bir gerçektir. Ancak devlet merkezi olan Kütahya bölgedeki bu değişik ekonomik karakterleri ayarlamakta, daha doğrusu ticaret merkezliğini yapmaktadır¹⁹⁶.

Ticarete önem veren ve nakliyesinde Menderes nehrinde yararlanan Germiyanlılar bazı ihraç mallarını bu vasıta ile Ayasulug ve Balat yoluyla denizden ihraç ederlerdi. Yine bu devirde Bizans her yıl Germiyan beyine 100.000 dinar ve pekçok kıymetli eşyayı hediye olarak göndermiştir. Germiyanogulları devrinde Germiyan kumaşları olarak meşhur dokumalar çok kıymetliydi. Anadolu'nun her tarafından tanınan ve Bursa pazarlarında da bulunan Germiyan kumaşları Osmanlı sarayına giden hediyelik eşyalar arasında da yer almıştı. Yine Denizli'de dokunan ve ak kalemlenilen kumaştan hil'at yapılırdı. Sarıklık bezlerde yine bu bölgede dokunuyordu ve I. Murad'ın kullandığı sarık burada işlenen tülbettendi. Germiyanogullarından Osmanlılara intikal eden vakfiyelerden anlaşıldığına göre tesis

¹⁹⁵ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 108.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 520.

edilen imaret ve zaviyelerde yolcu ve fakirlere en iyi şekilde hizmet ediliyordu¹⁹⁷. O dönemde halk yerleşik ve konar-göçer olmak üzere iki kısımdı. Köy ve kasabalarda yaşayanlar zirai ekonomiye sahip oldukları halde şehirdekiler ticaret yapıyorlardı. Konar-göçerler işe hayvan bericiliği ile meşguldüler. Germiyan hükümdarı Süleyman Şah ve II. Yakup Bey adına bastırılmış sikkeler bulunmaktadır. Süleyman Şah ve II. Yakup Bey adına bastırılmış olan bu sikkeler gümüşten imal edilmiştir. Ayrıca Yakup Bey Timur'un himayesinde iken onun adına, Osmanlı himayesinde iken de II. Murad adına da para bastırmıştır¹⁹⁸.

Germiyanogulları döneminde bastırılmış olan bazı sikkeler şu özelliklere sahiptir:

Süleyman Şah'a ait olan sikke;

- Gümüş olup, kesim yeri ve senesi belli değildir.
- Ön yüzünde: Lailahe İllallah Muhammedun Resulullah
- Arka yüzünde ise: Süleyman Şah ibni Muhammed halledallahu mülkehu.
- 0.70 gr. Olup, 13 mm dir.

Yakup bin Süleyman'a ait olan sikke;

- Gümüş olup, kesim yeri yok ve senesi 809 dur.
- Ön yüzünde: Lailahe İllallah Muhammedun Resulullah
- Arka yüzünde ise: Yakup bin Süleyman hallede mülkehu 809.
- 0.80 gr olup, 16 mm dir.

Germiyanlılarla Osmanlıların ortak sikkesi

- Ön yüz, Murad ibni Mehmed.
- Arka Yüz, Yakup ibni Süleyman

¹⁹⁷ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, II. Yakup Bey, Taş Vakfiye, Str. 28, 29, s. 148-149.

¹⁹⁸ www.enfalde/starih36htm19k.

- Gümüş Olup 0,80 gr olup her iki yüzünde de saadet düğümü denilen motifler vardır¹⁹⁹.

1. II. Yakup Bey İmaretı

II. Yakup Bey devrine ait Germiyanogullarının iktisadi ve sosyal hayatını tetkik malzemenin çokluğu dolayısıyla daha fazla mümkün olmaktadır. Yakup Bey'in Karamanoğlu istilasından sonra 1414 (H. 817) tarihinde diktirdiği meşhur taş vakfiye ekonomik ve sosyal hayatı bakımından da en kıymetli vesika mahiyetindedir. Vakfiyenin 17. satırından itibaren imaretin nasıl işlediği ve kime ne verilmesi gerektiği kaydedilmektedir. Devrin meşhur âlimi İshak Fakih mütevellı tayin edilmiş ve mütevellilik hakkı olarak, günde beş akçe, yılda altı müt buğday ve subaşı hamamının geliri tayin edilmiştir. İmarete gelip giden misafirler ve etrafta oturan fakir halkın durumu da tesbit edilmiştir. İmarete hastalanan olursa doktor getirilmesi, doktorun ücreti ile ilaç parasının verilmesi, ölen olursa gerekli işlemin yapılmasına dair kesin hükümler vardır²⁰⁰.

2. İmaretin Vakıfları

II. Yakup Bey'in imaretine vakfettiği yerler ve bunların gelirleri hakkında Taş Vakfiyede ayrıntılı bilgileri görmekteyiz.

II. Yakup Bey, Kütahya'ya bağlı Armutili'ni imaretine vakfetmiştir. Vakfi Sultan II. Murad kabul edip nişan vermişti. Kütahya'ya tabi Çomar ve Çöplü köyü, I. Murad zamanında has imiş, sonra Germiyan oğlu, II. Yakup Bey kendi imaretine vakfetmiştir. Simav'a bağlı Göl karyesi, I. Murad zamanında Timurtaş Bey'in hası imiş, sonra Yakup Çelebi burayı kendi imaretine vakfetmiştir. Kütahya'da Çifte Hamamı, Yakup Çelebi İshak Fakih'e icâreye vermiş, sonra geliri mütevellilik ciheti için tayin edildiği defteri atik'ten alınarak kaydedilmiştir. Altıntaş nahiyesine bağlı Bölücek köyü ile Kütahya arasındaki bazı yerler Yakup Çelebi'nin atasından kalmış mülkü olup imaretine vakfetmiştir, geliri 300 akçedir²⁰¹. Yakup Bey tüm bi arazi ve

¹⁹⁹ Yukarıda örneklerini vermediğimiz halde Timur'un bölgeyi istilası sırasında Timur adına bastırılmış sikkelerde bulunmaktadır bu konu ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, s. 141,142;

²⁰⁰ Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 18-30", s. 148-149.

²⁰¹ Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 5-18", s. 148-149.

diğer gelir getiren mülkleri imareti için vakfetmiş ve bu imaretin hangi hususlara dikkat edilerek işletileceğini de Taş vakfiyede açıklamıştır.

3. İmaretin İşleyişi

Çetin Varlık, Germiyanoğulları Tarihi adlı eserinde, XVI. yüzyıl Kanuni devrine ait bir evkaf defterinde el-Mesârif başlığı altında şu bilgileri bize aktarmıştır. Bu bilgiler ayrıca Taş vakfiyede de detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

- Müderris Mevlana Muslihiddin'e günde iki akçe, senede iki müt buğday.
- Müderris'in talebesine günde üç akçe ve yılda üç müt buğday.
- Evkaf'ın mütevellisi Mamud Çelebi'ye günde yirmi beş akçe.
- Müderris Mevlana Ahmet ve Mevlana Şemsuddin'e günde altı akçe.
- Müteveliye günde yirmi beş akçe tayin olup bu akçe sonradan kaydedilmiştir.
- İmaretin Şeyhi Mevlana Hasan'a günde on akçe ve senede altı müt buğday.
- Balabaniye medresesini tasarruf eden Mevlana Hayrettin Kütahya'daki Hıristiyanların cizyesini alması bu medresenin talebesine de günde beş akçe ödemesi
- Müderrise beş akçe
- Vakıf katibi Emir Şah'a günde beş akçe ve yılda dört müt buğday verilmesi
- İmaretin mescidinin imamı Mevlana Ömer'e günde üç akçe ve yılda altı müt buğday, evkaf katibi İskender'e günde beş akçe ve yılda dört müt buğday.
- Cami-i Kebir imam ve hatibine günde altı akçe
- On beş hafıza günde on akçe Kütahya'daki yeni Hamam icaresinden verilir.
- Mevlana Hasan'a günde iki akçe ve yılda iki müt buğday verilmesi.
- Vekil-i harç Hüsam'a günde üç akçe yılda üç müt buğday.
- Mevlana Ali Çelebi, Kütahya ve Eğrigöz Hıristiyanlarının cizyesini alması, Çelebi Mustafa günde iki akçe ve yılda iki müt buğday alması

- Seyyid Mustafa'ya yılda dört müt buğday; Mevlana Alaaddin Halifeye yılda üç müt buğday, türbedar Hayrettin Halife'ye iki müt buğday, imaret aşçısı Hasan'a günde dört akçe ve yılda iki müt buğday, verilmesi kaydedilmektedir.

Buradaki hususlar, yani Yakup Çelebi'nin imaretinin işleyişi hakkındaki bilgiler Kanuni devrine ait tahrir defterinden alınmakla beraber, çoğu Taş vakfiye'deki bilgileri tutmaktadır. Bu bakımdan devrin iktisadi ve sosyal hayatı hakkında bir fikir vermektedir²⁰².

4. II. Yakup Bey'in Taş Vakfiyesi

II. Yakup Bey'in günümüze kadar gelen ve zamanın iktisadi ve sosyal hayatını tasvir ettiği gibi, Türk dili tarihi bakımından da çok önemli olan, otuz satırı okunabilin, Türkçe büyük bir taş kitabesi vardır. (EK-2) Taş kitabe büyük bir dikilitaş şeklide olup, boyu 3.30 m ve eni 2.10 m'dir. Vakfiyenin muhtevasından Yakup Bey'in mescid, medrese ve bir imaret yaptırdığı anlaşılmaktadır. Taş vakfiye, imaretin H. 814/1411 tarihinde işlemeye başlayıp, beş ay sonra Karamanoğlu istilası ile muattal kaldığı ve iki buçuk yıl sonra tekrar Yakup Bey'in memleketine sahip olması üzerine H. 817/1414'de dikilmiştir²⁰³.

Türk tarihinde eski Göktürk ve Uygur kitabelerinden sonra taşta yazılmış Türkçe vesikalar bakımından Timur'un Ulutav'daki Uygurca kitabesi ve daha sonra da II. Yakup Bey'in bu Türkçe vakfiyesi ile Bursa'daki Umur Bey kitabesi baş sırayı işgal etmektedir. II. Yakup Bey'in bu Taş Vakfiyesinin, dönemin iktisadi ve sosyal hayatını tasvir etmesi dışında bu kitabenin Selçuklu ve Osmanlılardaki genel yapının dışında Farsça veya Arapça değilde Türkçe yazılmış olmasıdır. Kitabenin Türkçe yazılmış olması da Türk Dili açısından büyük önem arz etmektedir²⁰⁴.

Bu taş vakfiyenin birçok satırında "Çelebi Mehmed kabul tutup nişan verdi" diye yazılıdır. Bu cümlelerden II. Yakup Bey'in imaretine vakfettiği, Taş vakfiyenin de adı geçen yerlerin Çelebi Mehmed tarafından kabul edilip, nişan verdiği anlaşılmaktadır. Bu vakfiyenin başında büyük olarak yazılmış olan Yakup kelimesinin sağ tarafından "Murad Han b. Mehmed el-Muzaffer daima" diye yazılı bir tuğra vardır.

²⁰² Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, "II. Yakup Bey, Taş Vakfiyesi, Str. 18-30", s. 148-149; Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 116-118.

²⁰³ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 85-86.

²⁰⁴ A.Z. Velidi Togan, a.g.e., s. 376.

Bu tuğra II. Murad'a aittir²⁰⁵. Vakfiyede geçen Çelebi Mehmed'e ve Murad Hana yönelik atıflardan anlaşılacağı üzere II. Yakup döneminde resmen dile getirilmese de Germiyanogulları, Osmanlılar'ın himayesindedir.

1411 yılında Germiyanoglu II. Yakup Bey'in kendi vakfiyesi adına yazdırdığı ve bugün 30 satırı okunabilen Taş Vakfiyesi.

- 1- *Elhamdülillâhi rabbil'alemin ... Seyyidi muhammedin ve âlihi ecmâiyin. Amma ba'di Sebebi tahrir oldurkim emiri azam ma'denil'cudi vel'kerem azîm.*
- 2- *Ûl'kadri veşşan Yakup Bey bin Şah Süleyman Hullide milkühu ilâ gayetizzeman bina etti bu imareti ahireti için. Peygamber hicretinin sekiz yüz on dördünde tamam oldu.*
- 3- *Kapusu açıldı, işlendi biş ay işlendikten sonra Karaman oğlu sebebile iki huçuk yıl muattal kaldı. Andan sonra tangri*
- 4- *Hüdavendigârın devletin arttırsın geldi Karaman oğlunu sürdü bu yerleri hep geru aldı bana verdi. Anın devletin anın sadakasile*
- 5- *Giru bu evin kapusu açıldı işlendi. İnşallah anın devletinin de devri kıyamete dek kapusu bayılmaya. Güldiyi babam atası Mehmet Bey kâfirden aldı*
- 6- *Ve Simav gölünü dahi babam atası Mehmet Bey kâfirden aldı giru kalan varislere helal ettirüp bunları vakfettim hatlerle sınırları ve köylerle*
- 7- *İçerden ve daşradan neki ana teallüku varsa ve Bayezit han oğlu sultan Mehmet Hüdvendigâr bunları kabul tutup nişan verdi ve Arslan Apayı satın*
- 8- *Aldım Arslan Apa oğlanlarından. Kürt köyünü dahi satın aldım Kürt oğullarından ve çepni ve pınar başını satın aldım has danışmentten Gedizde.*
- 9- *Ilıca suyu satın aldım hatle çeltik arıgile Hüseyin Bey oğlundan. Armut elini satın al-dım Hızır Beyden ki Ömer Bey oğludur Ömer Bey İlyas Bey oğludur, vekalet hökmi-le*
- 10- *Avret tarafından ... merhum İlyas bey kızı ki, İsmail Bey İlyas Bey oğludur. Armut-elinde Seydi köyünün giru Seydiye vakıf verdim. Armutelini ve bunlardan yukarı*

²⁰⁵ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi.*, C. VIII,s. 507.

- 11- Zikrolan köyleri hatleri, sınırlarile vakfeyledim. Ayaz harimini dahi Ayas oğlundan satın aldım, vakfettim. Bunları dahi Sultan Mehmet kabul tutup nişan verdi ve Kütahyada şehir ile Völcek (Bölcek)
- 12- Köyü arasındaki çiftliği ve köşk bağçesini ve zünbüllü bağçeyi ve davut harimini ve meydan agzında yerkim bir yanı yonca bağçesi ve bir yanı meydandır ve Sandıklıdaki büyük hamamı
- 13- Ve Sandıklı'daki bağçeyi ve Çatta ki bağı ve Şeylüdeki canbaz bağını ve Kütahya'daki Karaca ağaç köyü bunlar dedem Umur Beyden mültür, varislerine helal ettirüp ben bunları vakfettim. Bunları
- 14- Dahi Sultan Mehmet kabul tutup nişan verdi. Denizlideki Hoca Ömer hamamı ve do-laptaki yerler ve Denizlinin Hober kapısındaki iki bağçeyi Bayezit Hüdavendigâr İnanc oğlu İshak
- 15- Beyden satın aldı, Sultan Mehmet Hüdavendigâr bunları leklek ben kuluna verdi bundan sonra Hober kapısındaki iki bağçeyi Mevlana köseden aldım... ..na verdim bakisini imarete
- 16- Vakfettim ve Denizlideki Hoca Ömer hamamının ücretinden on beş akçe ... M. Kalan ne olursa deni ... zına vakfettim
- 17- Bunların kamusını Sultan Mehmet Hüdavendigâr kabul tutup nişan verdi ve Kütahya daki yeni hamamı merhum ... satın aldı, İlyas Bey oğlu Süleyman şahtan, ben anı ha-fizîne
- 18- Vakfettim ki. Yiyeler ve günde bir hatim edeler andan giru İshak Fakihi müteveli kodum nice yıma kendüdür kendü ola ve kendinden sonra eğer Yarar oğlu olursa ol dahi ola
- 19- Ve giru oğlunun dahi ayarar oğlu olursa ol dahi ola eğer layik olmayısı olursa padişahı vakit kimeki hökmedesi olursa ol ola ve mütevellilik hakkı günde beş akçe yiye
- 20- Yılda altı mut buğday şehri mutile yiye ve subaşı hamamını dahi yiye ve subaşı ha-mamını dahi yiye bunlar mütevellilik hakkı ola ve Seyyit Ca'feri şeyh kodum kendi şeyh ola mademki hayattadır
- 21- Ve kendinden sonra yarar oğlu olursa ol dahi şeyh ola oğlunun dahi yarar oğlu olursa ol ola ve eğer yarar olmayısı olursa padişahı vakit kimi layik

- 22- Görürse ol ola ve şeyhlik hakkı imaretin galesinden günde on beş akçe yiye ve Ar-mut elinde Sökmen köyüne yiye ve Kütahya'da yonca bağçesini yiye bunlardan
- 23- Sonra kim şeyh olursa günde on akçe yiye yılda altı mut buğday yiye andan geri ima-ret medresesinin müderrisine günde altı akçe ve (yılda) altı mut buğday şehir mutile ve üç
- 24- Kanlı odun ve günde iki çanak aş ve dört ekmek ola ve dokuz höcreye günde birer akçe yılda birer şehir mutile buğday ve her höcreye ikişer kanlı
- 25- Odun vireler ve her höcreye ikişer çanak aş ve dört ekmek vireler ve imam günde üç akçe ile yılda altı mut buğday yiye ve müezzin günde iki
- 26- Akçe ve yılda iki mut buğday yiye, kayyım günde iki akçe yılda iki mut buğday yiye ve nakip günde iki akçe ve yılda iki mut buğday yiye ve aşçı günde iki akçe ve yılda
- 27- İki mut buğday yiye ve ekmeği günde iki akçe yılda iki mut buğday yiye ve günde dört batman et pişe andan eksik pişmeye aş ve ekmeği arı ola ve eyi ola
- 28- Gelen misafirlerin atına yine üç güne dek yem veriler, andan geru anda olan misafirle-re ve mücavirlere âdetince aş ve ekmeği ilkin anlara bol vireler andan sonra
- 29- gire kalan halka vireler ve dahi anda kimki hasta olası olursa ana hekim getireler ve ilaç ettireler ve hekim hakkını vireler ve edviye bahasını vireler
- 30- Ve anda kim ölesi olursa kefene saralar ve hakka koyalar. Andan geru misafir ...du-rursa duralar gine git dimeyeler gelen ne kadardekse halk
- 31- ... (kitabenin buradan aşağısı hem kırık ve hem de aşınmış olduğundan okunamamaktadır)²⁰⁶

Yukarıda alınıladığımız vakfiyede imaretin yapılış amacı, bu imaretin masraflarının karşılanması ve işleyişinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, gereken paranın ve mülkün sağlanması için yapılan vakfın, bu vakıftaki yönetici sınıf, hocalar, imamlar, kayyımlar, ekmeçiler, aşçılar ve öğrencilerin hangi hükümlere tabi oldukları ve bunların yaşesini sağlamaları için vakıftan ayrılacak ücret, yemek ve odunun ne kadar olduğu, imarete gelen misafir ve misafirlere ait olan hayvanlara yapılacak muamele ve

²⁰⁶ www.aslanapa.gov.tr/tarih/germiyandonemi

tüm bunların dışında vakfin gelirinden artakalanların halka nasıl dağıtılacağı gibi bilgiler detaylı bir şekilde verilmiştir.

C. BEYLİĞİN İMAR FAALİYETLERİ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar, farklı bölgelerde inşa edilen eserlerden birçoğu beylikler döneminde tamir görmüşlerdir. Bu eserlerin yıkılan ve yıpranan bölümleri gerek bina olarak gerek süsleme ve ahşaplar tamir edilmiştir. Selçuklulardan, Germiyanoğulları dönemine rastlayan yapılardan birçoğu tamir görmüşlerdir.

1. Germiyanoğulları Zamanında Onarılan Selçuklu Yapıları

Anadolu da beylikler dönemine gelinceye kadar birçok siyasi olayların olmasıyla geçmiş döneme ait eserler yeniden ele alınarak aslına uygun bir şekilde yapılmıştır. Bu eserlerden bir kaçanesi de Germiyanoğulları Beyleri tarafından günümüze kadar gelecek bir şekilde onarılmıştır. Beylikler döneminde camilerde ve diğer eserlerde aslına uygun olarak tamir edilmişlerdir. Yapılan bu tamirler günümüzde de belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

a) Kütahya Balıklı Cami

Balıklı mahallesinde, Balıklı Hamamı'nın hemen doğu yanında yer almaktadır. Kuzey batısında Balıklı tekkesi bulunur. Bugünkü haliyle kare planlı, tek kubbeli bir harim ile üç bölmeli son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşesi yakınındaki minareden ibarettir. Selçuklu çağında tek kubbeli mescit şeklinde inşa edilmiş olması gereken eser, Germiyanlı devri onarımından başka XVII. yüzyıl ve XIX. yüzyılda geçirdiği eklemeler ve tadilatlarla eski halinden çok şey yitirmiştir²⁰⁷.

b) Denizli Ulu Cami

Şehrin merkezinde, İstasyon caddesi üzerinde müzenin hemen yanındadır. Bugünkü haliyle, XX. Yüzyıl başlarının düz ahşap tavanlı, basit camilerinden biri hüviyetine sahip eserin, batı cephesinin kuzeybatı köşesi dibine bitişik bir minaresi ve kuzeyinde kapalı bir son cemaat yeri vardır. Yapıldığı tarihten bu yana birçok kere

²⁰⁷ A. Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya, İstanbul 1981-1982*, s. 217.

onarılmış ve yenilenmiş olduğu kitabelerde sabittir²⁰⁸. Selçuklular devrinde inşa ettirilen cami, Germiyanlılar zamanında tamir görmüştür. Zelzele ile harap olan cami Topal Ömerzade Debbağ, Hacı Salih bin Hacı Ahmed tarafından yeniden yaptırılmıştır²⁰⁹.

2. Beyliğin Topraklarındaki Geçici Osmanlı Hâkimiyeti Sırasında İnşa Edilen Eserler

Germiyanoğlu beyliği kısa sürelerlede olasa Karamanoğlu beyliği ve Osmanlı hakimiyetide kalmıştır. Bu dönemlerden Karamanoğlu dönemi 2,5 yıl gibi kısa bir süre devam etmiş olduğundan pek bir imar faaliyeti olmamıştır. Ancak Osmanlı hâkimiyeti döneminde Kütahya Timurtaş Paşa Camii, Kütahya Ulu Camii, Afyon Kâbe Mescidi başta olmak üzere çeşitli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

a) Kütahya Timurtaş Paşa Camii

Kütahya'da Kavaflar çarşısı içindeki Timurtaş Paşa Camii, Küçük Bedesten'in bitişiğinde yer almaktadır. "Takvacılar" ya da "Takyeciler" camiide denilmektedir²¹⁰. Arşivlerden anlaşıldığına göre Timurtaş Paşa, Kütahya'da imaret ve medreseden oluşan bu eseri yaptırmıştır²¹¹. XIV. yüzyıl sonlarında, Kütahya'daki geçici Osmanlı hâkimiyeti devrine inen Timurtaş Paşa Camii M. 1558'de Yahya Paşa tarafından tamir ettirilmiştir²¹².

b) Kütahya Ulu Camii

Tarihi şehrin merkezinde, Gazi Kemal mahallesinde bulunan yapı, II. Yakup Çelebi İmaretini ile Vacidiye Medresesi arasında yer almaktadır (EK-5). İlk inşası Yıldırım Bayezid devrine inen eser XVI. yüzyılda minaresinde eklendiği onarımdan sonra H. 1220 / M. 1805 ve 1961 tarihleri arasında elden geçirilmiştir. Yapı son şeklini H. 1309/M.1891 tarihinde gerçekleştirilen onarım sırasında almıştır²¹³.

²⁰⁸ B. Darkot, "Denizli", İ.A., Milli Eğitim Basımevi, C. III, İstanbul 1963, s. 530.

²⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler*, Devlet Matbaası, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1929, s. 204.

²¹⁰ İ.H. Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanlı Zamanında Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s. 144.

²¹¹ M. Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri", *TAD*, Sayı 3 (1987), Marmara Üniv Fen-Ed. Fak., İstanbul 1988, s. 216.

²¹² H. Güner, *Tarihte Kütahya*, Kütahya Vilayet Matbaası, Kütahya 1961, s. 18.

²¹³ Uysal, a.g.e., s. 67.

c) Afyon Kâbe Mescidi

Afyon Kalesi'nin güney eteklerindeki Ulu Cami'nin arka tarafında yer almaktadır. Mahalli rivayetlere göre Kâbe ölçülerinde yapıldığından bu adla anılmaktadır²¹⁴. Cami kısmen harabelerden getirilmiş taşlarla yapılmıştır. Mescidin sol taraf duvarı ile kible duvarının birleştiği köşede ve cenup tarafında Roma imparatoru (Maksimilyan) namına on satırlık bir kitabe var olup, bu kitabenin yazısı okunmaktadır²¹⁵.

3. Camiler

Germiyanlıların merkezi olan Kütahya ve Çevresinde inşa edilen camiler, planda mihrab üstü üç kubbeli, son cemaat mahalli olan tek kubbeli yapılardır. Bu özellikleri ile Germiyanogulları camileri klasik Türk-İslam camii mimarisi özellikleri gösterdiğini söyleyebiliriz²¹⁶.

a) Kütahya Kal'a-i Balâ (Yukarı Kale) Camii

H. 779 / M. 1377-1378 yılında Süleyman Şah tarafından yaptırılmıştır²¹⁷. XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında Orta Hisar mahalleri adıyla geçen Yukarı Kale'deki maruf mahallerinde iç kale'nin doğu tarafında yer alır. Orta Hisar mescidi olarak da bilinir²¹⁸. Evliya Çelebi'de "taşra kalede Germiyanoglu Camii" şeklinde geçen yapı geçirdiği onarımlarda orjinal durumunu büyük ölçüde yitirmiştir. En son geçirdiği tamirde yeniden ihya edilmiş olup ibadete açıktır²¹⁹.

b) Kütahya Kurşunlu Camii

H.779 / M.1377-1378 yılında Şeyh Mehmed İbn Şeyh Alaüddin tarafından yaptırılmıştır²²⁰. Yakup Çelebi İmareti'nin batısına düşen Paşam Sultan Mahalle'sinde, Paşam Sultan Türbesi'nin batısında yer almaktadır. XVI. yüzyıla ait evkaf kayıtlarında "Paşam mahallesi Mescidi" adıyla geçen yapıya halk arasında XVI. yüzyılda tamiratını yaptırdığı söylenen adına izafeten "Kasım Paşa Camii" de denilmektedir²²¹. Onarım

²¹⁴ Uysal, a.g.e., s. 78.

²¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler*, s. 23.

²¹⁶ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 208

²¹⁷ Uysal, a.g.e., s. 218.

²¹⁸ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 258.

²¹⁹ H. Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya İl Matbaası, Kütahya 1964, s. 11.

²²⁰ Uysal, a.g.e., s. 222.

²²¹ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 77.

sırasında önceden kiremitle örtülü olan kubbe kurşunla kaplandığı için “Kurşunlu Camii” adını almıştır²²².

c) Sandıklı Ulu Camii

H. 780 / M. 1378 yılında Ömer bin Alaüddin tarafından mimar Aydemir bin Abdullah’a yaptırılmıştır. Cuma mahallesinde yukarı pazar civarında yer almaktadır. Sandıklı Ulu Cami, ilk olarak kare planlı tek kubbeli bir mescid olarak inşa edilmiştir. Germiyanlı devrine ait, mimar adı bilinen üç eserden biridir²²³. XVII. yüzyılda Sandıklı’ya uğrayan Evliya Çelebi “ve cümle üç yüz elli toprak örtülü evlerdir. Ve üç mahalle ve dört mihrabdır, cümleden Çarşı Camii kurşunludur. Mamur binadır ve bir minare-i mevzunu vardır” demektedir²²⁴.

d) Uşak Ulu Camii

Caminin hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, Uşak Ulu Camii’nin yanında tam olarak bilinmemekle birlikte, Uşak ulu Camii’nin yanında yer alan bir çeşmeye ait kitabede, çeşmenin II. Yakup Bey zamanında, Mehmed İbn Hasan İbn Koşud tarafından H. 822 / M. 1419 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Çeşme kitabesinden hareketle, camiinde aşağı yukarı aynı tarihlerde inşa olunduğu kabul edilmektedir²²⁵.

e) İshak Fakih Camii

Meşhur-Germiyanlı âlimi ve kadısı İshak Fakih bin Hacı Halil tarafından H. 825/ M.1422 yılında yaptırılmıştır. Cami, İshak Fakih mahallesindedir (EK-4). Mahallenin eski adı tabakhane olduğu için Evliya Çelebi Seyahatname’sinde “Tabakhane Camii” adıyla zikretmiştir²²⁶. İshak Fakih Camii, önünde üç bölmeli bir son cemaat yeri bulunan, kare planlı, tek kubbeli ve tek minareli bir yapıdır. Son cemaat yerinin batısına bitişik çıkıntı; vakfiyede geçtiği şekilde, İshak Fakih’in türbesi olmak maksadıyla yapılmış “Zaviye”nin uzantısıdır²²⁷. Vakfiyedeki kayda göre, İshak Fakih’in kendisine türbe olmak üzere, mescid bitişiginde inşa ettirdiği “ufak bir zaviye”, son cemaat yerinin batı kenarına bitişik eyvanımsı çıkıntı ile son cemaat yerinin batı bölümünü

²²² Members.tripod.com/kutahya.net/tarihce.htm.26k.

²²³ Uysal, a.g.e., s. 229.

²²⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. IX, s. 37.

²²⁵ Uysal, a.g.e., s. 245.

²²⁶ Uysal, a.g.e., s. 186.

²²⁷ Altun, a.g.e., s. 306.

ihtiva etmektedir²²⁸. Türbenin içinde; İshak Fakih, karısı ve çocuğuna ait olduğu belirtilen üç sanduka mevcuttur²²⁹.

f) Simav Ulu (Babuk Bey) Camii

Şehre hâkim bir mevkideki Cuma mahallesinde hamamın batısında yer alır. Tahminen XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Babuk Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Simav Babuk Bey Külliyesinin mevcut binalarından Cami'nin inşa kitabeleri yoktur²³⁰. Yapı hakkında bilgi veren tek tarihi kaynak niteliğindeki Evliya Çelebi Seyahatname'sinde "...cümleden Ulu Camidir kim Abık Bey binasıdır, bir kiremid minaresi vardır, kim misli meğer Sivas eyaletinde Niksar Gazi İbni Danişmend Camii ola, amma bu minare andan ve musannadır ve şerefesinin sanibi enbaası müsebbek demir kafes ile piraste bir seramed minaresi kadi kamed makamı ezandır, amma cami tarzı kadim toprak örtülü camii atiktir, şehre havale bir mürtefi yerde vaki olmuştur, evkafi çoktur ve huddamları firavandır ve cemaati dahi bis yardır"²³¹ denilmektedir.

4. Mescidler

Gerimayanoğulları dönemi medreselerinde mescit ya medrese bünyesinde özel bir mekâna yerleştirilmiş ya da eyvanlardan biri mescit olarak kullanılmıştır. Mekânlardan bir yerin mescit olarak ayrıldığı, bu mekânlarda yer alan mihrap nişinden anlaşılmaktadır²³².

a) Afyon Arasta Mescidi

H. 756 / M. 1355 yılında Hoca İsmail bin Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. Bu şahsın kimliği hakkında bilgiye sahip değiliz²³³. Arasta mescidinin kapısının üstünde yer alan kitabe, tarihi açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Afyon'un Germiyanlı hakimiyeti geçişine bir tarih verebilme imkanı sağlamaktadır²³⁴.

²²⁸ Altun, a.g.e., s. 308.

²²⁹ Güner, *Kütahya Camileri*, s. 25.

²³⁰ Uysal, a.g.e., s. 214.

²³¹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. IX, s. 44.

²³² Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri Ankara 1999, s. 4

²³³ Uysal, a.g.e., s. 250.

²³⁴ Uysal, a.g.e., s. 254.

b) Kütahya Pekmezpazarı (Analcı) Mescidi

H. 771 / M. 1369 tarihinde, Süleyman Şah zamanında, Ahmet bin Yusuf adında birisi tarafından yaptırılmıştır. Ahmed bin Yusuf'un kimliği meçhuldür²³⁵.

c) Kütahya Çatalçeşme (Servi) Mescidi

H. 783 / m. 1381 yılında Hacı Süleyman Beg bin Ali Beg tarafından yaptırılmıştır. Yeni hükümet binasının batı tarafındaki servi mahallesinde yer almaktadır. Mescid kapısındaki kitabeye göre eser H. 783 / M. 1381-1382 tarihinde yaptırılmıştır. Bu tarih Germiyanoglu Süleyman Şah (1361-1387) zamanına rastlamaktadır²³⁶.

5. Türbeler

Anadoluda medreselerin banilerinin, medrese bünyesinde yer alan bir türbeye gömülmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Bu dönem medreselerinin önemli bir bölümünde türbelerin, giriş eyvanına, ana eyvana ya da yan eyvanlardan birine bitişik mekanlardan birinin türbeye ayrıldığı veya medreseye bitişik bir türbe inşa edildiği görülmektedir²³⁷.

a) Sandıklı Menteş Köyü Türbesi

XIV. yüzyılda yaptırılmıştır. Yaptıran belli değildir. Kare plan üzerine kübik gövdeli, kubbeye örtülü bir yapıdır. Bu tip kare plan üzerine kübik gövdeli ve kubbeli türbelerin XIV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başladığı bilinmektedir. Tarz olarak Türk üçgenlerinden müteşekkil geçiş sistemi Germiyanlı devri eserleri için tipiktir²³⁸.

b) Sandıklı Muradin (Muradım) Türbesi

XIV. yüzyılda inşa edilmiştir. Türbenin kitabesi yoktur. Vakfiyesi tesbit edilmemiştir²³⁹. Türbenin içinde Şeyh Nureddin ve Şeyh Hamza adında Sandıklılı leblebicilerinin piri oldukları kabul edilen şahısların gömülü oldukları söylenmektedir.

²³⁵ Güner, *Kütahya Camileri*, s. 7.

²³⁶ Uysal, a.g.e., s. 259-261.

²³⁷ Demiralp, a.g.e., s. 225.

²³⁸ Uysal, a.g.e., s. 306.

²³⁹ Uysal, a.g.e., s. 307.

Türbenin diğer Germiyanlı yapılarında olduğu gibi Türk üçgenlerine sahip bulunan eserin XIV. yüzyıla kadar inen bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir²⁴⁰.

e) Kula Süleyman Şah Türbesi

H. 789 / M. 1387 yılında inşa edilmiştir. Türbenin inşa kitabesi yoktur. Türbenin içerisindeki büyük sandukanın şahidesinde eski yazıyla “Fatih-i belde Germiyani Şah Süleyman ruhiçün fatiha” ibaresi bulunmaktadır²⁴¹.

Süleyman Şah M. 1381'deki düğün sırasında; Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı'yı çeyiz olarak Osmanlılara verdikten sonra Kula'ya çekilmiş ve H. 789 / M. 1387 yılı başlarında orada vefat etmiştir²⁴². Buna göre türbede ölümünden sonra ve muhtemelen aynı yıl içinde yapılmış olmalıdır. Türbe halk arasında Gürhâne (Körhane) denilen semttedir²⁴³.

d) Kütahya Paşam Sultan Türbesi

XIV. yüzyılda inşa edilmiştir. Yaptıran belli değildir. Paşam Sultan mahallesinde Kurşunlu Camiinin doğusunda yer almaktadır. Türbenin kitabesi yoktur. Mezarda yatanların Şeyh Nureddin'in çocukları ve torunları oldukları sanılmaktadır²⁴⁴. Türbenin yanında eskiden Seyyid Nureddin zaviyesinin bulunduğu belirtilmektedir²⁴⁵.

e) Tavşanlı Şeyh Dede Balı (Mülayim Dede) Kümbeti

XV. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir. Tavşanlı'nın batı kenarındaki Mülayim Tepe'nin üzerinde yer almaktadır. Adı geçen Dede Balı'nın Tavşanlı ve civarındaki köylerde eserleri ve vakıfları bulunmaktadır. Şeyh Dede Balı kümbetinin kapısının üstündeki -kitabenin tarihine göre Dede Balı II. Yakup Çelebi devri şahsiyetlerindendir²⁴⁶.

²⁴⁰ Uysal, a.g.e., s. 308.

²⁴¹ Uysal, a.g.e., s. 312.

²⁴² Varlık, *Germiyanlı Tarihi*, s. 65.

²⁴³ Uysal, a.g.e., s. 310.

²⁴⁴ Altun, a.g.e., s. 359.

²⁴⁵ Varlık, *Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi*, s. 357.

²⁴⁶ Uysal, a.g.e., s. 325.

f) Kütahya II. Yakup Çelebi Türbesi

H. 814 / M. 1411-1412 yılları arasında II. Yakup Çelebi tarafından yaptırılan II. Yakup Çelebi Külliyesi'nin içinde bulunmaktadır²⁴⁷. II. Yakup Çelebi imaretinde plan ve hacim biçimlenişiyle bir “eyvan türbe” özelliği gösteren türbenin imaretle birlikte inşa edilmesi hususunda tereddütler vardı²⁴⁸. Türbenin zemini, imaretin zeminine göre yaklaşık bir metre kadar yüksek tutularak, buraya II. Yakup Çelebi ve eşinin sandukaları oturtulmuştur. Üçgen tabir edilen tarzdaki Türk üçgenlerinden ibarettir. Yapı Germiyan oğulları devrinin diğer eserleri gibi süsleme açısından oldukça sade ve makyajsız bir yapıdır. Türbenin zemini ve sandukaların yüzeyi altıgen ve üçgen formlu düz renkli çinilerle süslenmiştir²⁴⁹.

g) Kütahya İshak Fakih Türbesi

H. 825 / M. 1422 yılında İshak Fakih bin Hacı Halil tarafından inşa ettirilen külliyein içerisinde yer almaktadır. Türbenin içinde İshak Fakih, karısı ve çocuğuna ait olduğu belirtilen üç sanduka vardır²⁵⁰. Türbenin zemin ve sandukalar üzerinde çinilerden ibaret süslemeler mevcuttur. İshak Fakih'in kendisine türbe olmak üzere, mescit bitişiğinde inşa ettirdiği “ufak bir zaviye”, son cemaat yerinin batı bölümünü ihtiva etmektedir. Türbenin son cemaat yerinin orta kısmına bakan tarafı, sonradan kemer hizasında Çamekânla kapatıldığından türbeye harimin kuzey duvarındaki pencereden geçilmektedir²⁵¹.

6. Medreseler

Medrese İslam ülkelerinde görenekçi yöntemlerle yürütülen öğretim kurumu anlamında kullanılmıştır. Medreseler genel olarak sıbyan mektebi mezunlarının eğitildiği eğitim kurumlarıdır. Medreseler de görev yapan eğitimcilere müderris, müderris gibi isimler verilirdi. Müderris ve diğer medrese görevlilerinin masrafları ve ücretleri ya halk tarafından veya medreseye ait olan bir vakıf tarafından karşılanırdı. Bu geleneğin

²⁴⁷ Uysal, a.g.e., s. 156.

²⁴⁸ Altun, a.g.e., s. 301.

²⁴⁹ Uysal, a.g.e., s. 162.

²⁵⁰ Güner, *Kütahya Camileri*, s. 25.

²⁵¹ Altun, a.g.e., s. 308.

II. Yakup Bey Taş Vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere Germiyanogullarında da devam ettiği görülmüştür²⁵².

a) Kütahya Vacidiye Medresesi

H. 714 / M. 1314 yılında Umur bin Savcı tarafından yaptırılmıştır. Süleyman Şah zamanında (1361-1387) buraya tayin edilen Molla Vacid'in adına izafeten "Vacidiye Medresesi" adıyla anılan medrese halk arasında "Demirkapı Medresesi"de denilmektedir²⁵³ (EK-5).

Evliya Çelebi'nin "Germiyanoglu Medresesi" adıyla zikrettiği eser; tarihi şehir merkezi olan Ahi Mustafa mahallesinde Ulu Cami'nin doğu tarafında yer alır. Bir rasathane olarak yaptırıldığı yolunda görüşler bulunan medrese, kapalı avlulu, iki eyvanlı bir şema arz etmektedir²⁵⁴.

Medresedeki kitabeye göre eser, Germiyanlı emiri Umur bin Savcı tarafından, Alaşehir'den alınan cizyeyle yaptırılmıştır. I. Yakup Bey (M. 1300-1340) devri emirlerinden Umur Bey, Taş Vakfiye'ye nazaran II. Yakup Bey'in dedesidir²⁵⁵. II. Yakup Bey'in ana tarafından dedesi olan bu zatın, Mevlana'nın torunu Mutahhara Hatun'la evlenen Germiyanlı emiri olduğu ileri sürülmektedir²⁵⁶.

Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Kütahya'ya yerleşen Abdülvacid bin Muhammed'in, Süleyman Şah (M.1361-1387) zamanında buraya müderris tayin edilmesinden sonra yapı "Vacidiye" adıyla şöhret bulmuştur²⁵⁷. Molla Abdülvacid medresede, fıkıh, kelam gibi nakli ilimlerin yanı sıra astronomi ile de uğraşmıştır²⁵⁸.

Evliya Çelebi medresenin XV. yüzyıl başlarında Osmanlı şehzadesi Musa Çelebi tarafından tamir ettirildiğini kaydetmiştir²⁵⁹. 1950 ve 1956-1957 yıllarında çok esaslı bir tamir gören eser, müze haline getirilmiş, 1980 yılı sonlarında yeni bir tamir için kapatılmıştır. Halen müze fonksiyonunu sürdürmektedir²⁶⁰.

²⁵² Demiralp, a.g.e., s. 9.

²⁵³ A. Sayılı, "Vacidiye Medresesi, Kütahya'da Bir Ortaçağ Türk Rasathanesi", *Belleten*, C. XII, Sayı 47, TTK yayını, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 656.

²⁵⁴ Uysal, a.g.e., s. 264.

²⁵⁵ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 72-73.

²⁵⁶ Uysal, a.g.e., s. 269.

²⁵⁷ M. Tayyip Gökbilgin, "Kütahya", *İ.A.*, Maarif Basımevi, C. VI, İstanbul 1955, s. 1124.

²⁵⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanogulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.VIII, s. 452.

²⁵⁹ Uysal, a.g.e., s. 270.

²⁶⁰ Uysal, a.g.e., s. 264.

b) Kütahya Balabaniye (Nallı) Medresesi

XIV. yüzyıl ile XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Balaban Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Nallı Medrese’de denilen ve bugün büyük bir kısmı yıkılmış durumdaki eser, Yeni Mahalle’de, Lala Hüseyin paşa caddesinde Kemer Hamamı’nın kuzeyinde yer almaktadır²⁶¹. Medreseyi 1975, 1976 ve 1978 yıllarında inceleme imkânı bulan ve onun kalıntılarının hergün biraz daha ortadan kalkışına sabit olan A. Altun’a göre eser, orta mekanı kubbe ile örtülü, üç veya dört eyvanlı, tek hatlı bir kuruluş arz ediyordu. Bilindiği kadarıyla Balabaniye medresesinin inşa kitabesi yoktur. Yapıya adını veren “Balaban” ya da “Balaban Paşa”nın kimliği meçhuldür. Fakat “Paşa” unvanı Osmanlılarda olduğu gibi Germiyanlılarda da kullanılmıştır²⁶².

Kanuni devrine ait evkaf defterlerinde, Balabaniye Medresesi müderrisi Mevlana Hayreddin’e, Germiyanolu Yakup Çelebi İmaretinin gelirlerinden Kütahya’daki Hıristiyanların cizyesi ve günde on akçe verilmesi, medresenin talebesine de günde beş akçe ödenmesi kaydedilmiştir²⁶³. A. Altun, eserin, bölgedeki geçici Osmanlı hakimiyeti zamanında inşa edilmiş olabileceği ihtimalini düşünmektedir. Fakat Osmanlı medreseleri ile yapının bilinen mimari hususiyetleri göz önüne alındığında, eserin hiçbir şekilde Osmanlılara mal edilemeyeceği ortaya çıkar. Medrese, mevcut kısımlarının plan ve hacim biçimlenişi ile erken özellikler göstermesi, diğer taraftan Karaman İbrahim Bey medresesi (M. 1432-1433)’ni akla getirmesi ve II. Yakup Çelebi İmaretinin vakfiyesinde adının geçmesi nedenleriyle inşa tarihi olarak XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl ilk çeyreği arasına yerleştirilebilir. Fakat bir Germiyanlı eseri olduğunda şüphe yoktur²⁶⁴.

c) Kütahya İshak Fakih Medresesi

H. 825 / M. 1422 yılında İshak Fakih bin Hacı Halil tarafından yaptırılmıştır²⁶⁵. İshak Fakih’in H. 825 / M. 1422 tarihli vakfiyesinde “mescidin yanında yedi hücre ve geniş avlu ve dersane denilen yüksek kubbeyi müstemil bir medrese ve mezkûr avlunun ittisalinde müderrislerle talebe için vakfedilen kitapların muhafazası için bir

²⁶¹ Uysal, a.g.e., s. 274.

²⁶² Altun, a.g.e., s. 326.

²⁶³ Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri, s. 231.

²⁶⁴ Uysal, a.g.e., s. 278-279.

²⁶⁵ Uysal, a.g.e., s. 186.

hücre, yani kütüphane bina ve inşa ettirdiği kayıtlıdır²⁶⁶. Medrese'nin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Medrese, iki yanında revakları bulunan şadırvanlı bir orta avlu etrafından dizilmiş yedi oda, bir giriş eyvanı, aynı eksen üzerinde avlunun güneyinde yer alan kare planlı dersane ve bunun doğu tarafında bir hücreden oluşan plana sahiptir. Mevcut mimari özellikleri, medresenin XIV. yüzyılda esaslı bir onarım ve yenilenmeye maruz kaldığını göstermektedir. Medrese, meşhur Germiyanlı âlimi ve kadısı İshak Fakih'in inşa ettirdiği külliye'nin içerisinde yer alır²⁶⁷.

7. Külliye'ler

Türk-İslam şehirciliğinde önemli bir yeri olan külliye'ler bir nevi şehrin nüvesini oluşturmaktadır. Külliye'ler, imaret, cami, medrese, han, hamam vb. mimari eserleri bünyesinde toplayan önemli bir sosyal ve kültürel etkinlik alanlarıdır²⁶⁸.

a) Kütahya II. Yakup Çelebi Külliyesi

H. 814 / M. 1411-1412 yıllarında II. Yakup Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Tarihi şehir merkezinde, Ulu Cami'nin batısında kurulmuş olan II. Yakup Çelebi Külliyesi; imaret, bunun bünyesindeki mescit ve türbe ile medrese ve kütüphaneden oluşur²⁶⁹. Ortası açık büyük bir kubbe ile örtülü şadırvanlı hol, yanlarda ikişer küçük kubbeli mekân ve arkada kubbeli bir eyvanla, ilgi çekici bir planı vardır. Bugün sadece imaret ve buna bağlı türbesi ayakta. Medrese ve kütüphane yakılmıştır²⁷⁰.

II. Yakup Çelebi İmaret Külliyesi'nin inşa kitabesi yoktur. Fakat bugün revagin batı duvarına yerleştirilmiş Türkçe Taş Vakfiyesi aynı zamanda inşa tarihinde ışık tutmaktadır²⁷¹. Vakfiyede imaretin H. 814/M. 1411-1412'de tamamlandığı, çalışmaya başladıktan beş ay sonra Karamanoğlu istilası sebebiyle iki buçuk yıl muattal kaldığı, sonra Çelebi Sultan Mehmet'in Karamanoğulların ülkeden sürerek buraları tekrar Yakup Çelebi'ye verdiği ve böylece imaretin tekrar işlemeye başladığı anlatılmaktadır²⁷². Bu ünlü belgede, vakfin mütevelliliğine, Germiyanogulları devrinin tanınmış siması İshak Fakih'in getirildiği, imaret şeyhliğinin Seyyid Cafer'e tevcih

²⁶⁶ Altun, a.g.e., s. 313.

²⁶⁷ Uysal, a.g.e., s. 194.

²⁶⁸ Aslanapa, a.g.e., 226.

²⁶⁹ Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri, s. 219.

²⁷⁰ Altun, a.g.e., s. 289.

²⁷¹ Uzunçarşılı, Kütahya Şehri., s. 79.

²⁷² Uysal, a.g.e., s. 164.

edildiği kaydedildikten başka, dokuz hücreli “İmaret Medresesi”nin müderrisine ve öğrencilere tahsis edilecek ücret ve yiyecekler de belirtilmektedir. Aynı şekilde imam, kayyım, nakib, aşçı ve ekmekçiye ne kadar gelir ayrıldığı, misafirlere ve hastalara nasıl hizmet edileceği, imarette ölen hastanın defni için gerekli şeylerin yapılması hususları tek tek kaydedilmektedir²⁷³.

II. Yakup Çelebi İmareti sonradan mescid olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu fonksiyon değişikliğinin tarihi bilinmemektedir. Eser H. 1218 / M. 1803 tarihinde Anadolu Valisi Gürcü Osman Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. İmaret en son 1954 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onarılmıştır²⁷⁴.

b) Yeniceköy Menzil Külliyesi

XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Doğan Şah Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Külliye'nin hanı, yakınındaki Yeniceköy'ün adı ile anılır. Mescidinin ise adı bilinmemektedir²⁷⁵. Tarihlendirme bakımından elimizde tek belge H. 979/M. 1571 tarihli Kütahya Livası Evkaf defteridir. Defterdeki kayıta şöyle denilmektedir. “Karye-i Sekiviran ve Yenice ve Karacaviran ve Taş Sadık tâbi-i Kütahya, merhum Doğan Şah Ağa'nın Yenice Köyünde olan mescidine ve karbansarayına ve çeşmesine vakfetmiş ânın üzre merhum Sultan mehmed Han berât-ı Şerif virmiş”²⁷⁶. Bu kayda göre, Yeniceköy'deki han, mescit ve çeşmenin banisi Doğan Şah Ağa adında birisidir. Kendisi hakkında başka bilgiye sahip değiliz. Yalnız Süleyman Şah zamanında Devlet Hatun'un Osmanlı sarayına gelin gitmesi sırasında düğün alayıyla birlikte Osmanlı ülkesine giden Paşacuk Ağanın Germiyanlı sarayında Çaşnigir başı olduğunu biliyoruz.

H. 979/M. 1571 tarihli Kütahya Livası Evkaf defterindeki kayda dayanarak, Yeniceköy Menzil Külliyesinin, Çelebi Sultan Mehmed'in hükümdarlık yaptığı yıllar civarında, yani XV. yüzyıl ilk çeyreği içinde inşa ettirilmiş bir Germiyanlı eseri olduğunu kabul ederiz²⁷⁷.

²⁷³ Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri, s. 222-224.

²⁷⁴ Uzunçarşılı, Kütahya Şehri., s. 110.

²⁷⁵ Uysal, a.g.e., s. 177.

²⁷⁶ Uysal, a.g.e., s. 182.

²⁷⁷ Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri., s. 87-91.

c) Kütahya İshak Fakih Külliyesi

H. 825/M. 1422 yılında İshak Fakih bin Hacı Halil tarafından yaptırılmıştır. Meşhur Germiyanlı âlimi ve kadısı İshak Fakih'in inşa ettirdiği; mescid, bunun bünyesindeki türbe, medrese ve içindeki kütüphane ile çeşmeden oluşan külliye, İshak Fakih mahallesinde yer almaktadır. Çeşmesi, Cumhuriyet devrinde yıkıldığından kitabesi müzeye kaldırılmıştır²⁷⁸.

Külliyenin içinde bulunan İshak Fakih Camii, önünde üç bölmeli bir son cemaat yeri bulunan, kare planlı, tek kubbeli ve tek minareli bir yapıdır²⁷⁹. Külliyedeki medresenin inşa kitabesi bulunmamasına karşılık caminin kapısının üstünde bir kitabe mevcuttur. Caminin dört satırlık Arapça kitabesi şöyledir.

1. Benâ ve ummire haze'l-mescidü'l mübarekûl şerif
2. El-mevlâ el-âlemiyet el-amiliyet el-kamiliyet
3. Mevlana İshak Fakih bin, el-Hac Halil afâ
4. Anhumâ el-Celil fi tarih senet-i seb'a ve selâsin ve semanemie²⁸⁰.

Kitabede, külliyenin Mevlana İshak Fakih bin Hacı Halil tarafından H. 837/M. 1433 tarihinde bina ve imar edildiği kaydedilmiştir. Kitabenin tarihi, Germiyanlı ülkesi Osmanlılara geçtikten sonraki bir zamana, II. Murad devrine uygun düşmektedir. İshak Fakih'in yaptırdığı külliye ait vakfiyesi orijinali bilinmiyor. Ancak sureti, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime arşivlerinde mevcuttur²⁸¹.

d) Simav Babuk Bey Külliyesi

XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Babuk Bey tarafından yaptırılmıştır. İç kalenin güney tarafındaki Cuma mahallesinde yer almaktadır²⁸². Burası XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında Yukarı Mahalle adıyla geçmektedir. Halk arasında da halen aynı isim kullanılmaktadır. Evliya Çelebi'deki bilgilerden hareketle cami, hamam ve hanların oluştuğunu belirlediğimiz külliyenin hanı, artık ayakta değildir. Hamamı ve camisi anılan mahallede durmaktadır. Caminin kuzeybatı köşesine bitişik kütüphane XX.

²⁷⁸ Uysal, a.g.e., s. 186.

²⁷⁹ Altun, a.g.e., s. 306.

²⁸⁰ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 109.

²⁸¹ Uysal, a.g.e., s. 200.

²⁸² M. Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yerleşme ve Vergi Nüfusu", *Bellekten*, C. LII, Sayı 202, TTK Yayını, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 149.

Yüzyıl başında inşa edilmiş olup, külliyesinin aslı parçası değildir²⁸³. Simav Babuk Bey külliyesinin mevcut binalarından caminin ve hamamın inşa kitabeleri yoktur. Evliya Çelebi “Germiyan Veziri” şeklinde adlandırdığı Babuk Bey’in cami, hamam ve hanından söz etmektedir. Han ayakta değildir²⁸⁴.

8. Hamamlar

İslam dininin temizliğe verdiği önemin en büyük göstergelerinden birisi de hamamlardır. Tüm Türk-İslam şehirlerinde birçok hamam yaptırılmıştır. Germiyanogullarında da hamamlar mimarinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

a) Kütahya Saray Hamamı

XIV. yüzyılın ortalarında yaptırılmıştır. Yaptıran belli değildir. Saray mahallesinde Hükümet Caddesi üzerindedir²⁸⁵. Hamamın kitabesi yoktur. Fakat adının Saray Hamamı olması ve içerisinde “Paşa halveti” denilen bir bölümün bulunması tarihlendirme konusunda fikir yürütmeye yardımcı olmaktadır.

Evliya Çelebi Seyahatname’sinde geçen üç yüz altmış odalı Germiyanlı sarayının, hamamın bulunduğu mahallede bulunmaktadır. Bu mahalleye şimdi Saray Mahallesi deniliyor²⁸⁶. Yine Evliya Çelebi Seyahatname’sinde, Kütahya’da diğer hamamlardan başka yirmi üçer saray hamamları bulunduğu kaydedilmiştir. Saray hamamı, bunlardan birisi olsa gerektir²⁸⁷. Öte yandan XVI. yüzyıl tapu tahrir kayıtlarında ve M. 1571 tarihli Kütahya Evkaf Defterinde, II. Yakub Çelebi’nin İmaretine vakfettiği akarlar arasında bir “Bey Hamamı”ndan söz edilmektedir. Yakub Çelebi’nin atasından kaldığı belirtilen Bey Hamamı; adına ve içindeki paşa halvetine bakıldığında hamamın Saray Hamamı olduğu ortaya çıkar²⁸⁸.

b) Kütahya Kemer Hamamı

XV. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır. Yapan belli değildir. Ulu Cami, Vacidiye medresesi, II. Yakub Çelebi İmaretı gibi yapıların yer aldığı tarihi şehir merkezinin

²⁸³ Uysal, a.g.e., s. 206.

²⁸⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., C. IX, s. 44-45.

²⁸⁵ Uysal, a.g.e., s. 329.

²⁸⁶ Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, s. 141.

²⁸⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., C. IX, s. 20.

²⁸⁸ Altun, a.g.e., s. 371.

kuzeyinde Lala Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır²⁸⁹. Kemer hamamının kitabesi yoktur. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde adı geçen eseri, XVI. yüzyıla maletmiştir. Kemer Hamamı "Çifte Hamam" özelliğine sahiptir. II. Yakub Çelebi'nin imaret vakıfları arasında zikredilişi dikkate alınrsa inşası XV. yüzyılın başlarına verilebilir²⁹⁰.

c) Kütahya Küçük Hamam

XIV. yüzyıl sonu, XV. yüzyılın ilk çeyreğinde erkekler kısmı, H. 889/M. 1484 yılında kadınlar kısmı yaptırılmıştır. Genel hamam (halk hamamı) tarzında tek bir yapı halinde iken M. 1484 yılında eklenen kadınlar kısmıyla çift hamam durumuna getirilmiştir²⁹¹. Küçük Hamamın kitabesi yoktur. Buna karşılık Saray Mahallesiindeki Hisar Bey Cami (M. 1487-1488)'nin bânisi Mustafa Bey bin Hisar Bey'in H. 889/M. 1484 tarihli vakfiyesindeki bir kayıt, Mustafa Bey'in babasından kendisine intikal eden, Şehreküstü mahallesindeki hamama bir kadınlar kısmı ilave ederek, camisine vakfettiğini yazmıştır.²⁹² Buradan anlaşıldığı kadarıyla önceden tek hamam niteliğindeki yapının kadınlar kısmı M. 1484 tarihinde Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. Mustafa Bey'in babası Hisar Bey, II. Yakub Çelebi devri Germiyanlı emirlerindedir²⁹³. Hisar Bey'in II. Yakub Çelebi'nin çağdaşı olduğu dikkate alındığında hamamın erkekler kısmının XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl ilk çeyreği içerisinde yaptırılmış olabileceği düşünülebilir. Hamam, 1968 ve 1980 yıllarında tamir görmüştür. Şimdi kullanılmamaktadır²⁹⁴.

9. Hanlar

Türk-İslam mimarisinde önemli bir yer tutan hanlar yolcuların konaklama yerleri olarak tasarlanmış ve burada yolcular için yatma ve yemek ihtiyaçlarını gidermeleri için gerekli alanlar tasarlanmıştır. Bu arada yolcuların hayvanları için barınaklar da hanlar içinde inşa edilmiştir. Hanlar bulunduğu yerler dönem için önemli ticaret merkezleri olmuştur.

²⁸⁹ Uysal, a.g.e., s. 334.

²⁹⁰ Altun, a.g.e., s. 384.

²⁹¹ Uysal, a.g.e., s. 340.

²⁹² Uysal, a.g.e., s. 344.

²⁹³ Varlık, XVI.Yüzyılda Kütahya Şehri Ve Eserleri., s. 69.

²⁹⁴ Uysal, a.g.e., s. 344.

a) Çakırsaz Hanı

XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır. Bugün oldukça bakımsız ve harap durumundaki eser, avlusuz han tipindedir. Çakırsaz hanının kitabesi yoktur. Eser, kitabesiz ve süslemesiz olma özellikleriyle birlikte, boyutlarının küçüklüğü, özensiz malzeme ve işçilikleriyle, Selçuklu devri hanlarından bariz bir biçimde ayrılan, sadece kapalı kısımdan ibarettir²⁹⁵.

b) Eğret Hanı

XIV. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirilmiştir. Eğret Hanı: Çakırsaz, Yeniceköy ve İnay Hanları gibi avlusuz, sadece kapalı kısımdan ibaret bir yapıdır. Selçuklu ve Osmanlı eserlerine hiç benzemeyen hanın Germiyanlı eseri olduğu ve Süleyman Şah tarafından M. 1370-1380 yılları arasında inşa ettirildiği ileri sürülmektedir. Plan ve mimari biçimlenişine dayanılarak, yapının XIV. yüzyılda Germiyan oğulları tarafından yaptırıldığı sonucuna varılmıştır²⁹⁶.

c) Yeniceköy Menzil Hanı

XV. yüzyılın ilk çeyreğinde Doğan Şah tarafından yaptırılan Yeniceköy Menzil Külliyesi bünyesindedir. Avlusuz, sadece kapalı kısımdan ibaret olan eser, büyük ölçüde harap vaziyettedir. Bugün sadece orta sahnı mevcuttur. Batısına bitişik mekânlar sonradan inşa edilmiştir. Hanın kitabesi yoktur²⁹⁷. Kütahya Livası Evkaf Defteri'ndeki kayda göre Yeniceköy'deki hanın banisi Doğan Şah Ağa adında birisidir²⁹⁸. Eserde kullanılan almaşık duvar tekniği, yapının bir Selçuklu eseri olmadığını ortaya koymaktadır. H. 979/M. 1571 tarihli Kütahya Livası Evkaf Defteri'ndeki kayda göre, Yeniceköy Menzil Hanı'nında içinde bulunduğu Yeniceköy Menzil Külliyesi, Çelebi Sultan Mehmed'in hükümdarlık yaptığı yıllar civarında yani XV. yüzyılın ilk çeyreği içinde inşa ettirilmiş bir Germiyanlı eseridir²⁹⁹.

10. Kaleler

Eski Türk mimarisinde kalelere pek rastlanmasada muhtemelen Bizans ve Sasani etkisiyle olsa gerek kaleler Anadoludaki Türk yapıları arasında yerini almıştır. Eski

²⁹⁵ Uysal, a.g.e., s. 347.

²⁹⁶ Uysal, a.g.e., s. 354.

²⁹⁷ Uysal, a.g.e., s. 177.

²⁹⁸ Varlık, XVI.Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri., s. 87.

²⁹⁹ Uysal, a.g.e., s. 184.

Türkler kale yapmak suretiyle kendilerin kısıtlayacaklarını ve rahat hareket edemeyeceklerine inanırlardı. Kalelerin amacı genel olarak güvenliği sağlamaktır. Bu işlevlerini uzun süre devam ettirmişler ancak top benzeri silahların geliştirilmesi sonucunda işlevlerini yitirmeye başlamışlardır.

a) Kütahya Kalesi

XIV. yüzyıl ile XV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Kütahya'ya hâkim tepenin üzerinde kurulmuştur. Kütahya kalesi yukarı kale, iç kale ve aşağı kale olmak üzere üç kısımdan meydana gelmektedir³⁰⁰.

Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sında kalenin Germiyanoglu binası olduğu yolundaki rivayet nakledilmiştir³⁰¹. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde ise, Aşağı kale'nin H. 842/M. 1438-1439 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından, buradaki bir su kaynağını muhafaza etmek için inşa ettirdiğini kaydetmiştir³⁰². Diğer bir görüşe göre ise Aşağı kale'nin Karamanlı tehlikesi üzerine II. Yakub devrinde ve XV. yüzyılın ilk yarısında meydana getirilmiştir³⁰³. Kale M. 1551'de tekrar onarım görmüştür³⁰⁴. 1960 tarihli Kütahya il imar komisyonu raporunda, kalenin harap durumda olduğunu belirtmiştir. Bugün Kütahya kalesi, birçok tarihi eserimiz gibi kaderine terk edilmiş haldedir³⁰⁵.

b) Sandıklı Kalesi

H. 725/M. 1324 yılında Yakub bin Umur tarafından Mimar Çoban'a yaptırılmıştır. Tarihi Sandıklı Kale'sinin mevcut kalıntıları, şimdiki şehrin kuzeybatı tarafında kalan höyük üzerinde yer almaktadır.

Sandıklı Kalesi, prehistorik devre ait bir höyük üzerinde üç kat surla çevreli küçük bir kale idi. Bu kaleden günümüze höyüğün üzerindeki bir sur parçası ile kitabesi kalmıştır. Sandıklı kalesinin inşa kitabesi, şimdi Hisar yakınındaki Çavuş Cami'ine bitişik çeşme üzerinde yer almaktadır. Kitabeye göre kale, Germiyanlı Sultanı Çelebi-i azam (I. Yakub Bey)'in emriyle Yakub bin Umur tarafından H. 725/M. 1324 tarihinde

³⁰⁰ Uysal, a.g.e., s. 362.

³⁰¹ Uysal, a.g.e., s. 368.

³⁰² Evliya Çelebi, a.g.e., C. IX, s. 18.

³⁰³ Uysal, a.g.e., s. 369.

³⁰⁴ Varlık, XVI.Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri., s. 194.

³⁰⁵ Uysal, a.g.e., s. 369.

Mimar Çoban'a inşa ettirilmiştir. Burada adı geçen Yakub bin Umur II. Yakub Çelebi'nin ana tarafından dedesi Umur bin Savcı'nın oğludur³⁰⁶.

D. BEYLİK DÖNEMİNDE EDEBİ VE İLMİ FAALİYETLER

Germiyanoğulları zamanında edebi ve ilmi faaliyetin çok canlı olduğu dikkati çekmektedir. Türk dili bu bölgede büyük bir gelişmeye mazhar olmuş ve XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da Türkçenin bağımsızlığını ve şahsiyetini kazandığı bir merhale katetmişti³⁰⁷. Çünkü bu devirde Şeyhoğlu Mustafa, Şeyh Sinan Ahmedi ve Ahmedi-Dai gibi dil ve fikir sahasında çeşitli eserler vermiş müellifler Türkçe bir edebi cereyanın mübeşşirleri olmuşlar ve yeni muakiblerinin bu cereyana katılması ile XV. yüzyıl Türk edebiyatının doğmasına sebep olmuşlardır³⁰⁸. Aynı zamanda Türk dilinde bir Taş vakfiyenin yapılması da Batı Anadolu'nun bu yanında Türkçe'ye ne kadar önem verildiğini ve şuurlu bir davranış olduğunu isbat etmektedir. Keza bunların yanında Molla Abdulvacid ve İshak Fakih gibi ilim adamları da yetişmiştir. Burada edebi ve ilmi faaliyet denildiği zaman bir edebiyatçı gibi hareket edilmeyecek, sadece meydana gelen eserlerin Germiyan oğulları tarihi bakımından olan önemi üzerinde durulacaktır³⁰⁹.

1. Edebi Faaliyetler

Germiyanoğlu beyliği döneminde yaşamış ve Germiyanoğullarının himayesinde eser vermiş olan Şeyhoğlu Mustafa, Şeyh Sinan Ahmedi ve Ahmedi-Dai gibi edebiyatçıların hayatları hakkında kısaca bilgi vermemiz uygun olacaktır.

a) Şeyhoğlu Mustafa

Beyliğin ilk göze çarpan edebi şahsiyeti Şeyhoğlu Mustafa'dır. Şeyhoğlu Mustafa'nın Germiyanoğlu Mehmet Bey (1340-1361) Süleyman Şah devirlerini idrak ettiği ve Süleyman Şah'ın 1387 (H. 789) yılında ölümü üzerine Yıldırım Bayezid'e intisap ettiği bilinmektedir³¹⁰. Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşidname adlı eserinden bir takım tarihi olayları incelemek mümkün olmaktadır. Hurşidname'nin 1387 (H. 789) tarihinde bittiği kendi ifadesinden tesbit edilmektedir. Süleyman Şah'ın vefatı üzerine eserini Süleyman Şah'ın damadı Yıldırım Bayezid'e takdim etmiştir. Şeyhoğlu

³⁰⁶ Uysal, a.g.e., s. 373-374.

³⁰⁷ Varlık, XVI.Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri, s. 121.

³⁰⁸ Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi., C. VIII, s. 521.

³⁰⁹ Varlık, Germiyanoğulları Tarihi., s. 123.

³¹⁰ Ömer Faruk Aktün, "Şeyhoğlu", İslam Ansiklopedisi, M.E.B., Basımevi, İstanbul 1963, C. XI, s. 481.

Mustafa'nın kendi sözlerinden Süleyman Şah'ın musahibi ve aynı zamanda nişancı ve defterdarı da olduğu anlaşılmaktadır.

“Ulu Şah idi lâkin hiç derviş
 Selam öğretmez idi görse derpiş
 Tevâzu lutf-u hulk eyle kılurdu
 Ki Kullar kullığını yanılurdu
 Kamurun hâcetin sağışlar idi
 Hemişe yir içer bağışlar idi
 Sözü'n nakşın bilürdi her ne dinse
 Erün bahşın korıdı her neylense
 Hususa çünkü buldı ben zâifi
 Ki olmuşdum gice gündüz harifi
 Özimi nice duta bilmez idi
 Sözümün birin iki kılmaz idi
 Hem iç idüm kamu hem taşidüm ben
 Nişan u defter u mal u hazine
 Çogına bakmaz idi vü azına
 Kamusun ben kula bildirmiş idi
 Etegüm bunlara ildürmiş idi
 Sözüme şol kadar terğib iderdi
 Ki sahban söylece ta'yib iderdi”

Şair bu satırlarda hem Süleyman Şah'ı tasvir etmekte ve hem de kendinin ona olan yakınlığını açıkça yazmaktadır³¹¹.

Şeyhoğlu Mustafa'nın diğer bir eseri de Kenzü'l-Küberâ ve Mehakku'l-Ulema'dır³¹². Kitabın I. Bayezid zamanında kaleme alındığı tarihten anlaşıldığı gibi içinde ayrıca isim zikredilmektedir. Şeyhoğlu eserini I. Bayezid zamanında kaleme aldığı halde onu Osmanlı devlet ricalinden Paşa Ağa b. Hoca Paşa'ya takdim etmiştir³¹³.

Bu eser hakkında ilk tetkikler Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. F. Köprülü bu tetkiklerinde esere büyük bir ehemmiyet atfetmekte, Kenzü'l-Küberâ'dan nakiller

³¹¹ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 122-123.

³¹² Akün, “Şeyhoğlu”, *İ.A.C.XI*, s. 482.

³¹³ Uzunçarşılı, “Germiyanoğulları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, s. 921.

yaparak, devrin idari ve bilhassa I. Bayezid zamanında Osmanlı tımar teşkilatı hakkında açıklamalar yaptığı gibi, XIV. yüzyılın sonunda Osmanlı cemiyetinin dâhili vaziyetini anlamak için esere büyük önem vermektedir.

F. Köprülü, Kenzü-Kübera hakkındaki tetkiklerinde esere devrinin idari ve içtimai hayatı bakımından büyük önem verirken, Necmeddin Razi'nin Mirsadu'l-İbâd adlı farsça eserinde hülaseten Türkçeye tercümesi olduğunu belirtmektedir. Necmeddin Razi'nin Mürsadullibad adlı eseri, Siyasetname tarzında Farsça olarak kaleme alınmış, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad'a takdim edilmiştir.

Şeyhoğlu'nun Kenzü'l-Kübera'sı, Necmeddin Razi'nin Mirsadu'l İbad adlı Farsça eseriyle karşılaştırıldığında Mirsadu'l İbad'ın beş bab üzerinde tertib edildiği görülür. Şeyhoğlu'nun eseri, Mirsadul İbad'ın sadece beşinci babının tercümesidir. Şeyhoğlu bu beşinci babı Türkçe'ye tercüme ederken, Mirsadu'l İbad'ın babındaki fasıllarını kendi eserinde bab başlıkları olarak kaleme almıştır. Eserin bu şekilde tercüme olduğunu tesbit ettikten sonra F. Köprülü'nün Kenzül Kübera'ya dayanarak I. Bayezid devrinde Osmanlı tımar teşkilatına ait verdiği bilgiler, bu devre ait değil XIII. yüzyıla yani Anadolu Selçuklularından I. Alaladdin Keykubad devrine aittir. Gerçekten ilk bakışta Kenzül Kübera'da idari teşkilata ait pek çok bilgi bulunmakta ise de bütün bunlar XIII. yüzyıla aittir. Mirsadu'l İbad'da geçen teşkilat ile ilgili tabirler Kenzül Kübera'da tercüme edilirken aynen muhafaza edilmiştir³¹⁴.

Eserin ehemmiyeti en çok Türk dili ve Edebiyat tarihi bakımındandır. XIV. yüzyıl Anadolu Türkçe'sinin bütün özelliğini bu tercümede görmek mümkündür. Tercüme, cümle yapısında Farsça'nın derin izlerini taşımakla beraber, Farsça ve Arapça kelimelere Türkçe karşılık bulmakta çok başarılıdır. Mirsadu'l İbad metnini süsleyen şiirler bazen çıkarılmış, onların yerine metni güçlendiren Türkçe şiirler konmuştur. Bu şiirlerin çoğu Şeyhoğlu'nundur. Şeyhoğlu kendisinin olmayan şiir ve beyitlerin ait olduğu kişilerin adlarını saygıyla zikretmektedir. İmlanı XIV. yüzyıl Türk dili ve Edebiyatı incelemelerinde bu eserde mutlaka tetkiki gereklidir.

³¹⁴ Varlık, *Germiyanoğulları Tarihi*, s. 124-125.

Şeyhoğlu'nun Süleyman Şah namına yaptığı Merzubanname ve Kabusname tercümeleri vardır. Daha önce tercümelerin sahibi bilinmeyen bu eserlerin, Şeyhoğlu Mustafa tarafından yapıldığı tesbit edilmiştir³¹⁵.

Merzubanname'de, Kabusname'de Süleyman Şah'ın emriyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Şeyhoğlu'nun isimleri bilindiği halde, henüz ele geçmemiş bazı eserleri de vardır. Hurşidname'nin Paris nüshasından Işıksname adlı bir eserinin daha olması icabettiği anlaşılmaktadır. Âşık Çelebi ile Katib Çelebi Şeyhoğlu'nun Ferahname adlı manzum bir eserini zikretmektedir³¹⁶.

b) Şeyhi

Germiyanlı sarayında yetişmiş bir şairdir. II. Yakub Bey'in musahip ve tabibidir. Bilhassa göz hekimliği ile şöhret bulmuştur. Asıl adı Yusuf Sinan'dır. Tabibliğinden dolayı Hekim Sinan, şiirdeki şöhretinden dolayı da Şehü's Şüerâ diye anılmaktadır.

Şeyhi'nin Divan'ı, Harname'si ve Hüsrev ü Şirin adlı eserleri vardır. Şeyhi bir taraftan aktar dükkânı açarak tebabet ile uğraşırken diğer taraftan da Germiyanlı II. Yakub Bey'e kasideler yazmıştır. Divan'ının muhteviyatından yirmi kadar kaside, iki terki-i bend, üç terci-i bend, iki müstezat ve ikiyüz kadar gazel yazdığı tesbit edilmiştir³¹⁷. Aşağıda nakledilen parça onun hem mevkiini hem de eserinin hangi muhitte ve kime hitaben yazıldığını göstermektedir.

“Mehd-i İbn-i Germiyan

Germiyan memleket-i maliki sultân-ı kerem
 Açılır nimeti yağmuruyla gülşen-i cûd
 Bezenür kamet-i servi-y-le bostan-ı kerem
 Pas-bân saltanat-ı kasrına Keyvân-ı felek
 Sâye- ben devleti dergahına eyvân-ı felek
 Keremi ehline kısmet idicek Rabb-ı Kerim
 Gör kerâmet ki kirâm içre sever anı kerem
 İy ki fazlun güheri mâye-i umman-ı ata
 Vi'yki fezyün eseri daye-i nişan-ı kerem
 Şeref-ü nefsün ile fahr ider evkat-ı şerif

³¹⁵ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 267-275.

³¹⁶ Varlık, *Germiyanlıları Tarihi*, s. 126.

³¹⁷ F.K. Timurtaş, *Şeyhi Hayatı ve Eserleri*, Türk Dili Kurumu Yayınları, İstanbul 1968, s. 83.

Kerem-i zatun ile hoş geçer avan-ı kerem
 Kefesine dü cihan nimetini az götür
 Himmetün çünkü eline ala mizan-ı kerem
 Ne aceb ger yüz ura Hızır u Sikender kapuna
 Kişi gündün akar uş çeşme-i hayvan-ı kerem
 Gerçi fir'avn ola düşmanları kahr itmek için
 Yedi beyzadur elün hüccet ü bürhan-u kerem
 Ne aceb ger Karaman bulmasa alemde emân
 Çünkü yâr itdi sana devlet-i Osman-ı kerem"³¹⁸

Şeyhi meşhur Kerem kasidesinde Yakub Bey'i bu şekilde uzun uzun methetmektedir. Nakledilen kasidenin sonunda da Karamanoğullarına karşı Osmanlıların yardımından söz etmektedir.

Şeyhi Harnâme adlı eserini uğradığı tecavüz hadisesini bildirmek için Çelebi Mehmed'e sunmuştur. Bu hadise Çelebi Mehmed'in Karaman seferi sırasında Ankara'da hastalanması üzerine vuku bulmuştur. Çelebi Mehmed'in etrafındaki tabibler hastalığı anlayamayınca, Germiyanolu II. Yakub Bey'den meşhur tabib Şeyhi Sinan istenmişti. Şeyhi'de Ankara'da Çelebi Mehmed'i muayene edip, hastalığını anlamış ve tedavi etmiştir. Bunun üzerine Çelebi Mehmed Şeyhi'yi kendisine hususi tabib edindiği gibi, ona Tokuzlar adlı köyü de vermiştir. Şeyhi Tokuzlara giderken, timarın eski sahipleri tarafından yolu kesilip dövülmüştür. Bunun üzerine padişaha durumu arz edip, Harmane adlı eseri vücuda getirmiştir. Şeyhi'nin II. Yakub Bey'in vefatı üzerine yazdığı mersiye'nin bir parçasını bu kısım ile ilgisini belirtmesi bakımından naklediyoruz³¹⁹.

“Mersiye-i İbn-i Germiyan

Ya-Rab ravza-i cennet makam ola
 Ruhına Mustafa nefesinden selam ola
 Firdevs içinde üns ola ervâh-ı kudsine
 Rahmet nazarlari ana haktan müdâm ola
 Ehl-i sücûd hakkı kıyamette cismine
 Tuba budağı gölgesinde mekâm ola
 Terk eyledi belâ evini vü milk zahmetin

³¹⁸ Timurtaş, a.g.e., s. 166-167.

³¹⁹ Varlık, Germiyanlı Tarihi, s. 128.

Andan ivaz melayik ü darü's-selam ola
 Dünyada şad u hurrem iderdi gönülleri
 Ukba evinde muhterem ü şad-gam olsa
 Ehli abâ dutaydı muhabbet rûh-ı pakine
 Vird ü du'a eserleri her subh u sâ'm ola
 Muhtac-ı rahmetündür eyâ gafirü'z-zünub
 Kıl kim inayetün nazar-ı itisâm ola
 Şeyhi var imdi kûşe-i uzlet kıl ihtiyar
 Zevku tena'um ise hemindür tamam ola
 Daim du'a vü hayr ile yâd it rivayeti
 Dilünde hod bu beyt gerek ber devam ola
 Sultan-ı Germiyan gurebâ devlet-i diriğ
 Şah-ı cihângân fukara ni'meti diriğ"³²⁰

Bir kısmı nakledilen bu mersiyeden Yakub Bey'in vefatı tarihi olan 1429 yılında Şeyhi'nin onun yanında bulunduğu anlaşılmaktadır. Şeyhi'nin Hüsrev ü Şirin adlı Nizami'den tercüme edip, II. Murad'a takdim ettiği mesnevi tarzındaki eseri onun edebi sahada büyük bir şöhrete ulaşmıştır³²¹.

c) Ahmedî (1334-1413)

Germiyanogulları sarayında yetişmiş diğer bir edib de Ahmedî'dir. Süleyman Şah zamanında Şeyhoğlu Mustafa ile beraber Germiyan sarayında bulunmuş ve Süleyman Şah'ın lütuflarına mazhar olmuştur. Ahmedî, Şeyhoğlu'nun daima aleyhinde bulunmuş, onu çekememiştir. İskendername adlı Makedonyalı İskender'in hayatının destanî tasviri şeklinde olan eserini Süleyman Şah, namına yazmış, fakat onun vefatı üzerine Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye takdim etmiştir. Bu eser ideal bir hükümdarın hayatı, öğüt ve ahlak kitabı mahiyetindedir. Ahmedî'nin Cemşid ve Hurşid adlı mesnevi tarzında aşk hikâyelerini anlatan eseri Emir Süleyman Çelebi'nin arzusu üzerine yazılmıştır. Tervihu'l-ervah adlı diğer bir mesnevisi Süleyman Çelebi namına yazılmış olup, bir nevi sıhhati koruma kitabıdır. Ahmedî'nin şairlik bakımından özelliklerini gösteren en mühim eseri olan Divan'ı II. Murad namına yazılmıştır. İskendername'nin sonuna eklenmiş olmakla beraber Dasitan-ı Tevarih-i Müluk-ı Ali

³²⁰ Timurtaş, a.g.e., s. 179.

³²¹ Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, s. 129.

Osman'ı da ayrıca zikretmek gerekir. Yıldırım'ın oğlu Süleyman Çelebi'nin ölüm tarihi olan 1410'dan evvel bu eser bitirilmiştir. Ahmedî'nin bunlardan başka Hayretü'l-Ukalâ adlı Türkçe bir kasidesi (Kaside-i Sarsani Şerhi), Mirkatü'l Edeb adlı lügata ait manzum bir eseri daha var ise de bugün elde mevcut değildir³²².

d) Ahmed-i Dâi

Germiyanoglu sarayında yetişmiş diğer bir şairde Ahmed-i Dai'dir. II. Yakub Bey'in emriyle Farsça'dan Türkçe'ye tercüme ettiği Tabirname adlı bir çevirisi vardır. Ahmed-i Dai'nin daha pek çok eser ve tercümeleri olup, bunları Osmanlı sultanları için yazmıştır. Tabirname isminden de anlaşıldığı gibi rüyaları yorumlamak, manalarını vermek için yazılmış bir kitaptır. Tabirname, tercümesinin hemen başında II. Yakub Bey'in emriyle Türkçe'ye çevrildiği Mukaddime'sinden sonra "Fi Medhi Sultan bin Sultan Yakub" başlığı altında II. Yakub Bey'e yazdığı bir kaside vardır³²³.

2. İlmî Faaliyetler

Germiyanogulları devrinde eğitim kurumu olarak medreseler inşa etmiştir. Bu devirlerde Kütahya Vacidiye Medresesi (M. 1314-1315) Kütahya Balabaniye Medresesi (XIV-XV. yüzyılın ilk çeyreği) Kütahya II. Yakub Çelebi Külliyesi (M. 1411-1414) ve İshak Fakih Külliyesinin medresesidir³²⁴. Bir kadı olan İshak Fakih'in inşa ettirdiği medresede bu devirlerde faaliyet göstermiştir. Bu medreselerde nakli ilimlerin yanında heyet ve astronomi de okutulmuştur³²⁵.

İshak Fakih Külliyesindeki vakfiyeden, İshak Fakih'in bir mescidi, geniş bir dershanesi, yedi odası ve ayrıca kütüphane olarak kullanılması için bir oda yaptırdığı öğrenilmektedir. Bugün bu medrese ortadan kaybolmuş sadece mescidi kalmıştır. İshak Fakih'in bu vakfiyesinde vakıf binalarını şu şekilde zikredilmektedir. "Kütahya beldesinde vakıfa mensup mahalde binası yüksek bir mescid-i şerif ve ma'bedi münifi ve vefasından sonra kendisine türbe olmak üzere mezkur mescid ittisalinde ufak bir zaviye ve mescidin yanında yedi hücre ve geniş bir avlu ve derslane denilen yüksek kubbeyi müştemil bir medrese ve mezkur avlunun ittisalinde müderrislerle talebe için vakfedilen kitapların muhafazası için bir hücre, yani kütüphane binaveinşa eyledi ve

³²² Fuad Köprülü, Ahmedî, *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B., Basımevi C. I, s. 218.

³²³ Varlık, *Germiyanogulları Tarih*, s. 131.

³²⁴ Uysal, a.g.e., s. 400.

³²⁵ www.enfal.de/starih.36htm.19k

cümlesini bey, hibe, icar, rehin, tebdil ve tağyir olunamayacak şekilde vakf-ı sahih-i şer'i ve vakf ve haps eyledi.”

İshak Fakih'in vakfiyesinden sonunda şahitler arasında, Vacidiye Medresesinin müderrisi, II. Yakub Çelebi Medresesi'nin müderrisi ve imaretinin Şeyhinin imzaları bulunmaktadır. İshak Fakih'in vakfiyesinde vakfedilen yerler sayıldıktan sonra mescid, medrese, zaviye ve kütüphane için tayin edilen, müteveli, müderris, imam, türbedar, medresenin talebelerine ve diğer görevlilere verilmesi gereken hakları belirtilmektedir³²⁶.

Kütahya'da Umur bin Savcı tarafından 1314 tarihinde yaptırıldığı kitabesinde yazan, sonra Molla Abdolvâcid isimli bir zatın buraya gelip uzun yıllar müderrislik yapmasıyla Vacidiye medresesi olarak bilinen bir ilim yuvası daha vardır. Medresenin müderrisi Abdülvacid bin Muhammed Horasan'ın Meşhed şehrinde doğmuş ve Germiyanoglu Süleyman Şah zamanında Kütahya'ya gelmiştir. Vefatına kadar bu medresede müderrislik yapmış ve 1434 yılında vefat etmiştir. Müderrisliği sırasında çeşitli eserler meydana getirmiştir. Fıkıhtan Şerhün-nikâye adlı eserini 1403 (H. 806) yılında yazmıştır. Astronomiye ait Çağınini'nin Mülahhas adlı kitabına bir şerh yazmıştır. Bu kitabını Germiyan ilinin 1429'da Osmanlılara geçmesinde sonra II. Murad'a takdim etmiştir. Vacidiye Medresesi'nde nakli ilimlerin yanında heyet ve astronomi gibi ilimlerin de okutulduğu anlaşılmaktadır. Abdolvacid'in astronomiye ait olan şerhi ve ihtimali kuvvetlendirmektedir. Vacidiye medresesinin rasathane olarak kullanılmış olduğu meselesi üzerinde de durulmaktadır³²⁷.

Germiyanogulları zamanında (1300-1429) yetişen ilim ve fikir adamları Germiyan ilinin Osmanlılara geçmesi üzerine Osmanlılar zamanında da ilmi ve edebi sahada pek çok eserler vücuda getirmişlerdir. Yukarıda ismi geçen ilim ve fikir adamlarının eserlerini Türkçe yazmaları veya Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye eser tercüme etmeleri, Türkçe'nin inkişafı bakımından bu devrin özelliği olmuştur. Nitekim II. Yakub Bey'in meşhur Türkçe Taş Vakfiyesi de ayrı bir öneme haizdir. Medreselerde nakli ilimlerin yanında akli ilimlerin yanında akli ilimlerin de okutulduğu ve bu sahada da eserlerin verilmiş olduğu, hatta Vacidiye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanılmış olabileceği bu zamanda ilim hayatının ileriliği için güzel bir misaldir. Netice

³²⁶ Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, s. 132.

³²⁷ Aydın Sayılı, "Vacidiye Medresesi", s. 656-657.

olarak Germiyan Beyleri ilim ve fikir adamlarını korumuşlar, onlara güzel değer vererek ilmin ve fikrin gelişmesine hizmet etmişlerdir³²⁸.

³²⁸ Varlık, **Germiyanogulları Tarihi**, s. 132-133.

SONUÇ

Türkiye tarihinde, XIV. yüzyıl başlarında XVI. yüzyıl başlarına kadarki devre Beylikler devri olarak isimlendirilmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere bu dönemde Türkiye siyasi açıdan parçalanmış bir manzara görünümünde idi. Türkiye tarihinde önemli bir dönemi kapsayan Beylikler devrinin ortaya çıkışını Anadolu Selçuklu tarihi çerçevesinde açıklamak gerekmektedir. Başta merkezi otoritenin zayıflaması olmak üzere birçok siyasi ve toplumsal olaylar sonucunda meydana çıkan bu beylikler Anadolu'nun tarihi çehresini karakterize etmişlerdir.

Nitekim son yıllarda Anadolu Selçuklu devletinin zayıflayıp, yıkılmasından sonra XIV. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde siyasi kuruluşlarını tamamlayıp bağımsızlığını ilan eden beyliklerden birisi de Malatya civarlarında gelerek Kütahya ve civarlarını ele geçirip buralarda hüküm süren Germiyanogulları Beyliğidir. Beyliğin adı Germiyanlı aşiretinden gelmektedir. Germiyanlılar tarih sahnesine çıkışı Anadolu Selçuklu Devletinin hizmetinde Baba İshak'ın isyanını bastırmaya memur edilerek olmuştur. Germiyanlı aşireti IV. Kılıçarslan ve II. İzzeddin Keykavus arasındaki taht mücadelelerine katılmaları nedeniyle batıya doğru göç etmek zorunda kalmış, bu hizmetlerine karşılık Kütahya ve çevresi onlara ikta olarak verilmiştir. Ancak XIII. yüzyılın sonlarında Germiyanlılar ile Selçuklular arası açılmış ve Germiyanoglu Yakup Bey 1300 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. I. Yakup Bey devri Germiyanogullarının en kuvvetli zamanına rastlamaktadır. Bu dönemde beylik, Anadolu beyliklerinin en kuvvetlilerinden birisi olmuş, sınırlarını genişletmiştir. I. Yakup Bey devrinde Osmanlılarla münasebetlerde bulunulmuş, bu dönemde beylik Batı Anadolu'daki diğer beylikleri de himayesi altına almıştır.

Şah Çelebi adıyla anılan Süleyman Şah dönemi sakin geçmiş, kültür etkinlikleri bakımından Kütahya Anadolu'da önemli bir yer almıştır. Beyliği Karamanlılar tehlikesinden korumak için kızını Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid ile evlendirmiştir. II. Yakup Çelebi'nin hükümdarlık dönemi çalkantılı ve huzursuz geçmiştir. Yıldırım Bayezid'in Osmanlı tahtına geçmesiyle birlikte diğer beyliklerle ittifak kuran II. Yakup Bey'in bu durumunu gören Yıldırım Bayezid, beyliği 1390 yılında Osmanlı devletine katmıştır. Ankara Savaşı'ndan sonra memleketini tekrar elde eden Yakup Bey, 1427'de

memleketini Osmanlı padişahı II. Murad'a vasiyet ederek Osmanlı himayesine girmiştir.

Beylikler devri Türkiye'sinde askeri ve siyasi gücü, devlet teşkilatı ve Türk kültürünün inkişafına katkılarıyla önemli bir yer işgal eden Germiyanogulları dönemi, bilhassa Süleyman Şah ve II. Yakup Bey zamanları iktisadi ve sosyal hayat açısından çok gelişmiş, Kütahya Anadolu Beylikleri içerisinde kültür bakımından en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemlerde Germiyanogulları sarayı bilgin ve şairler için bir barınak olmuş, sayısız bilgin şair ve yazar Türk kültürü ve tarihi bakımından büyük değer taşıyan eserler meydana getirmişlerdir. Ayrıca bu beylik zamanında olduğu gibi ticaret yolları üzerinde hanlar bina etmişlerdir.

Bu dönemlerde devamlı çalkantı halindeki siyasi ortam, zaman zaman vuku bulan Karamanoğulları baskısı ve ülke topraklarındaki kısa süreli ve kesintili Osmanlı hakimiyeti beyliğin imar faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemin önemli kitabeleri arasında bulunan II. Yakup Çelebi külliyesinin Taş vakfiyesi, görkemi ve dönemin Türkçesini yansıtması bakımından Orhun Kitabeleri ve Uygur metinlerine yakın bir öneme sahiptir.

Germiyanogulları bir yandan siyasi birliğini koruyup, diğer yandan toplumsal ve sosyal hayatı canlandırmak için buldukları şehirlerde, kasabalarda ve hüküm sürdükleri her yerde imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İnşa edilen bu eserlerden birçoğu zamanla yıkılıp yok olmuştur. Her alanda Anadolu Selçuklu Devletini örnek alan Germiyanogulları, ilim ve kültür faaliyetlerinde de Anadolu Selçuklu Devletini örnek alarak hüküm sürdükleri yerlerde medrese yapımına önem vererek dönemin en önemli medreselerinden olan Kütahya Vacidiye ve Balabaniye medreselerini inşa etmişlerdir.

Germiyanogulları, Anadolu Selçuklu geleneğine bağlı sosyal, kültürel ve mimari anlayışının yanısıra, kendine has üslubuyla meydana getirdiği imar faaliyetleri ve her alandaki gelişimiyle Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türk yurdu kalmasında büyük katkıya sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA

A. İLK DÖNEM KAYNAKLAR

AKSARAYI, Kerimüddin Mahmut; **Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsayeretü'l Ahyâr**, (Yay. O. Turan), TTK Yayınları, Ankara 1914.

AŞIKPAŞAZADE; **Tevarih-i Ali Osman, Osmanlı tarihleri**, (nşr.: Nihal Atsız), İstanbul 1949.

İBNİ BİBİ, el-Evamirü'l-Ala'ye fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Selçukname-II), (Çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

ÇELEBİ, Evliya; **Seyahatname**, C. IX, İstanbul 1970.

EFLAKİ; **Menkıbü'l Arifin**, (trc. T. Yazıcı), Ankara 1989.

ESTERÂBÂDİ, Aziz B. Endeşir-i; **Bezm-u Rezm**, (çev.: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

İBN KEMALPAŞAZADE; **Tevârih-i Al-i Osman**, (Haz. Koji Imazawa), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

KAMAL AL-DİN İBN AL-ADİM; **Buğyat at-Talab fi Tarih Halab**, (Yay: Ali Sevim), Ankara 1976.

B. TEDKİKLER

GÜNER, H.; **Tarihte Kütahya**, Kütahya Vilayet Matbaası, Kütahya 1961.

YÜCEL, Yaşar; **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, T.T.K. Basımevi, Ankara 1991.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, T.T.K. Basımevi, Ankara 1988.

YÜCEL, Yaşar; **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti**, T.T.K. Yayınları Ankara 1970.

YÜCEL, Yaşar; **Mesalikü'l-Ebsar'a Göre Anadolu Beylikleri I**, T.T.K. Basımevi, Ankara 1991.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara 1982.

AKDAĞ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, C. I, İstanbul 1995.

- ASLANAPA, Oktay; **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.
- AŞAN, Muhammed Beşir; **Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İslam İskân İzleri**, Ankara 1992.
- CAHEN, Claude; **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (çev.: Yıldız Moran), İstanbul 1979.
- DANIŞMAN, Ahmet Zuhuri; **Büyük Türk Tarihinden: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul 1955.
- DEMİRALP, Yekta; **Erken Dönem Osmanlı Medreseleri**, T.C. Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, Ankara 1999.
- EMECEN, Feridun, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, Kitabevi, İstanbul 2003.
- GÜNER, H.; **Kütahya Camileri**, Kütahya İl Matbaası, Kütahya 1964.
- GÜRÜN, Kamuran; **Türkler ve Türk Devletleri Tarihi**, C. I, İstanbul 1981.
- HAMMER, Baran Joseph Von; **Osmanlı Devleti Tarihi**, C. I, Ankara 1947.
- HOLT, P.M. - LAMBTON, A.K.S. - LEWIS, B.; **İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti**, (çev.: Komisyon), C. I, İstanbul 1997.
- İNALCIK, Halil; **Edirne'nin Fethi, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan kitabı**, Ankara 1965.
- KADRI, H. Kâzım; **Türk Lügati**, C. IV, İstanbul 1945.
- KORKMAZ, Zeynep; "Kabusname ve Merzubanname Çevirileri Kimindir?", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, S. 28, Ankara 1967.
- KÖPRÜLÜ, F.; **Germiyan Beyliği Tarihine Ait Notlar**, TM., C. II.
- KÖROĞLU, Nevzat; **Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler**, İstanbul 1996.
- KÜRKCÜOĞLU, Erol; **Osmanlı Kayıpların Anadolu'ya Gelişi**, C. I, Ankara 1999.
- MERÇİL, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara 2002.
- NEŞRİ, Mehmet; **Kitab-ı Cihan Nüma, Neşri Tarihi**, TTK, C. I, Ankara 1949.
- NİHAL, H. - NACİ, Ahmet; **Anadolu'da Türklere Ait Yer İsimleri**, Türkiyat Mecmuası, C. II, Ankara 1979.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul 1977.

- RASONY, Laszlo; **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1971.
- SEVİM, Ali - YÜCEL, Yaşar; "Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi", **Türkiye Tarihi**, T.T.K. Yayınları, T.T.K. Basımevi, Ankara 1989.
- SÜMER, Faruk; **Oğuzlar**, A.Ü.D.T.C.F. Yay., say.160.
- ŞİKARİ, **Karamanoğulları Tarihi**, (nşr.: Mesut Koman), 1946.
- TEVHİD, Ahmed; **Kütahya'da Germiyan Beyleri**, TOEM, İstanbul 1911.
- TİMURTAŞ, F.K.; **Şeyhi Hayatı ve Eserleri**, Türk Dili Kurumu Yayınları, İstanbul 1968.
- TOGAN, Zeki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İ.Ü.E.F. Yayınları, C. I, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman; **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.
- ULUÇAY, M. Çağatay; **İlk Müslüman Türk Devletleri**, İstanbul 1977.
- UMAR, Bilge; **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1998.
- UYSAL, A. Osman; **Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, C. I, Ankara 1990.
- UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Bizans ve Selçukilerde Germiyan ve Osmanogulları Zamanında Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İstanbul 1932.
- ; **Kitabeler**, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1929.
- VARLIK, Mustafa Çetin; **Germiyanogulları Tarihi**, A.Ü.Y., Ankara 1974.
- WITTEK, P.; **Menteşe Beyleri**, (trc. O.Ş. Gökyay), Ankara 1944.
- YILDIZ, Hakkı Dursun; **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, C. III, Ankara 1982.
- YİNANÇ, M.; **Düsturname-i Enveri'ye Medhal**, İstanbul 1929.
- YURDAYDIN, Hüseyin; **İslam Tarihi Dersleri**, Ankara 1988.
- YÜCEL, Yaşar - SEVİM, Ali; **Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlılara Kadar)**, Ankara 1990.
- YÜCEL, Yaşar; **Çobanoğulları Beyliği, Candaroğulları Beyliği**, T.T.K. Yayınları T.T.K. Basımevi, Ankara 1980.

C. MAKALELER

ALTUN, A.; "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi - Bir Deneme", **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya**, İstanbul 1981-1982, s. 86-94.

BAYKARA, Tuncer; "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler", **Vakıflar Dergisi**, S. XIV, Ankara 1985, s. 53-62.

KÖPRÜLÜ, K.; "Orta Zaman Türk-İslam Feodalizmi", **Bellekten**, Sayı 19, Ankara 1941, s. 47-63.

MERÇİL, Erdoğan; "Anadolu Beylikleri", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976, s. 126-148.

SAYILI, A.; "Vacidiye Medresesi, Kütahya'dan Bir Ortaçağ Türk Rasathanesi", **Bellekten**, C. XII, Sayı 47, TTK yayını, TTK Basımevi, Ankara 1948, s. 79-81.

TURAN, Osman; "Gıyaseddin Keyhüsrev", **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971, s. 38-48.

VARLIK, M. Çetin; "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yerleşme ve Vergi Nüfusu", **Bellekten**, C. LII, Sayı 202, TTK Yayını, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 96-103

-----; "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri", **TAD**, Sayı 3 (1987), Marmara Üniv Fen-Ed. Fak., İstanbul 1988, 17-24.

D. ANSİKLOPEDİLER

AKÜN, Ömer Faruk; "Şeyhoğlu", **İslam Ansiklopedisi**, MEB. İstanbul 1964, C. XI, s. 480-483.

DARKOT, B.; "Denizli", **İ.A.**, Milli Eğitim Basımevi, C. III, İstanbul 1963, s. 528-536.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip; "Kütahya", **İ.A.**, Maarif Basımevi, C. VI, İstanbul 1955, s.1114-1128.

-----; "Orhan Bey", **İ.A.**, C. IX, Ankara 1996, s. 405-409.

KOMİSYON; Anadolu Uygarlıkları "Germiyanoğulları", **Görsel Anadolu Tarihi Ans.**, Görsel Yayınlar, İstanbul, s.63-67

KÖPRÜLÜ, F.; "Ahmedi", **İslam Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1959, s.23-27

ÖDEN, Zerrin Günal; “Aydınoğulları Beyliği”, **Türkler**, C. VI, İstanbul 2002, s.46-53

TEKİNDAĞ, Ş.; “Karamanlılar”, **İslam Ansiklopedisi**, Ankara 1996, s.218-243

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; “Germiyanoğulları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Çağ Yayınları, C. VIII, İstanbul 1992, s.487-524

-----; “Germiyanoğulları” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, MEB Basımevi, C. IV, İstanbul 1964, s. 762-773.

VARLIK, Mustafa Çetin; “Germiyanoğulları Beyliği”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, C. VI, Ankara 2002, s. 774-780

-----, “Germiyanoğulları”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XIV, İstanbul 1996, s. 812-821.

E. İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.enfal.de/starih36htm19k>

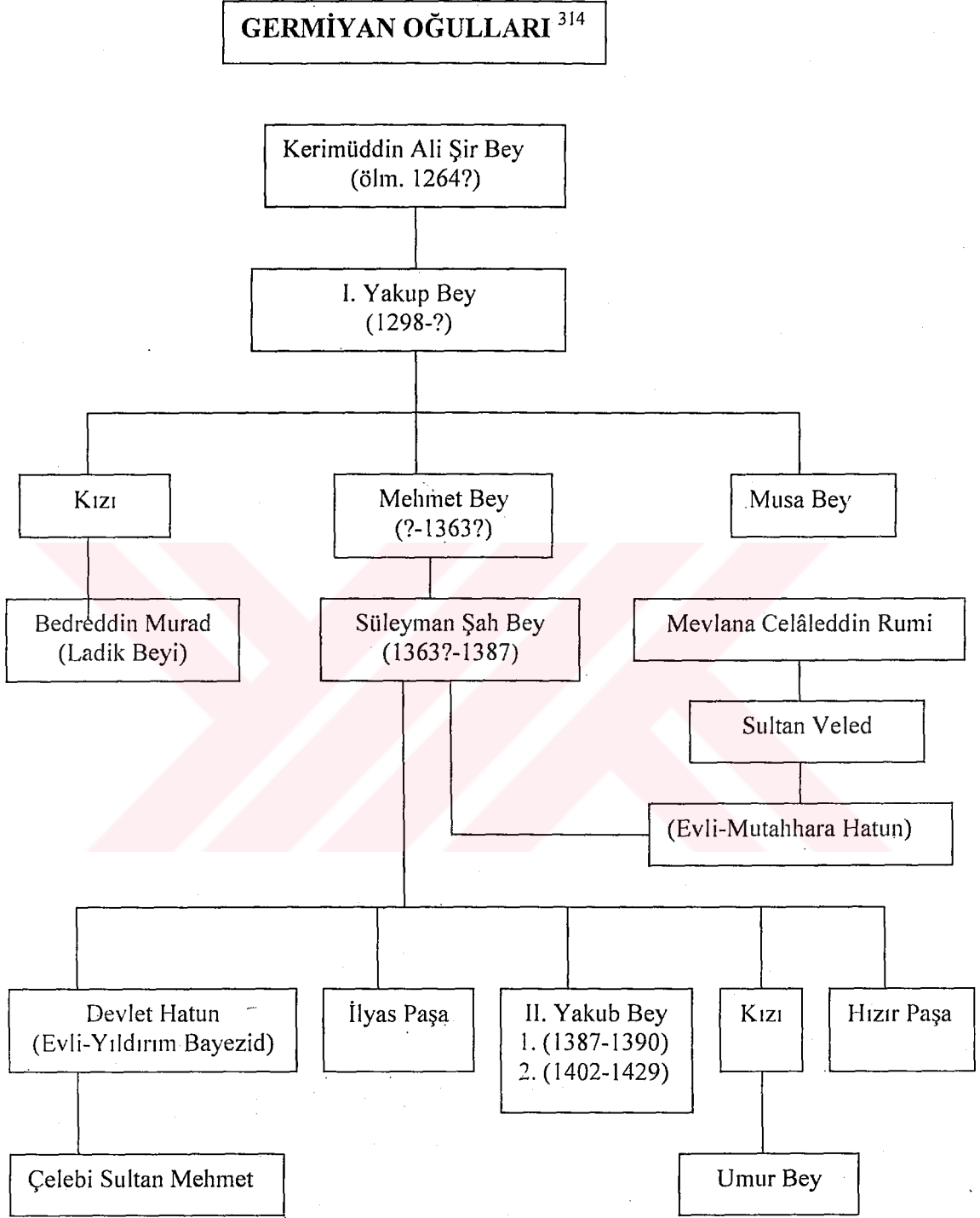
[www.members.tripod.com/kutahya.net/tarihce.htm.26k.](http://www.members.tripod.com/kutahya.net/tarihce.htm.26k)

www.aslanapa.gov.tr/tarih/germiyandonemi

EKLER

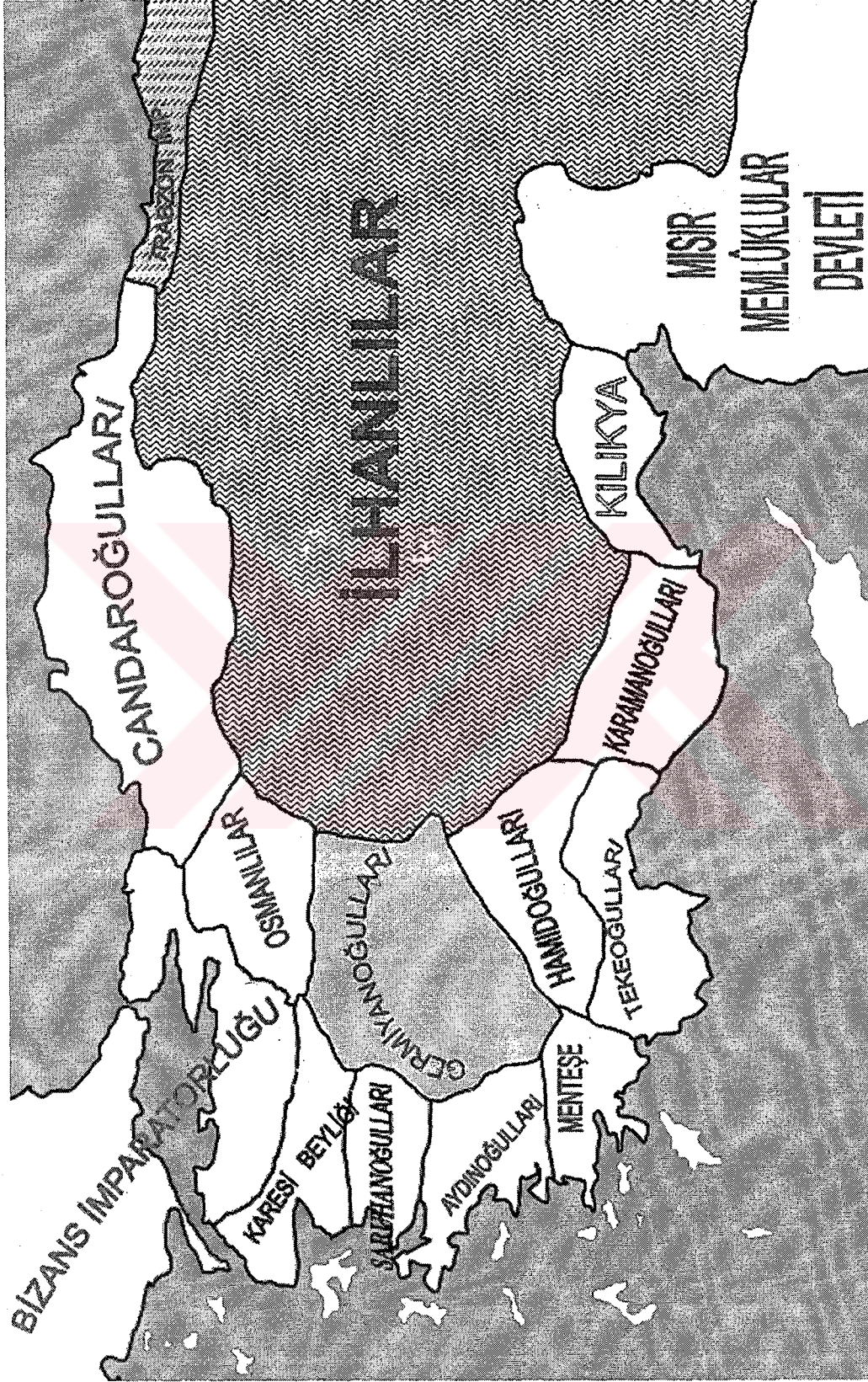
Ek 1:

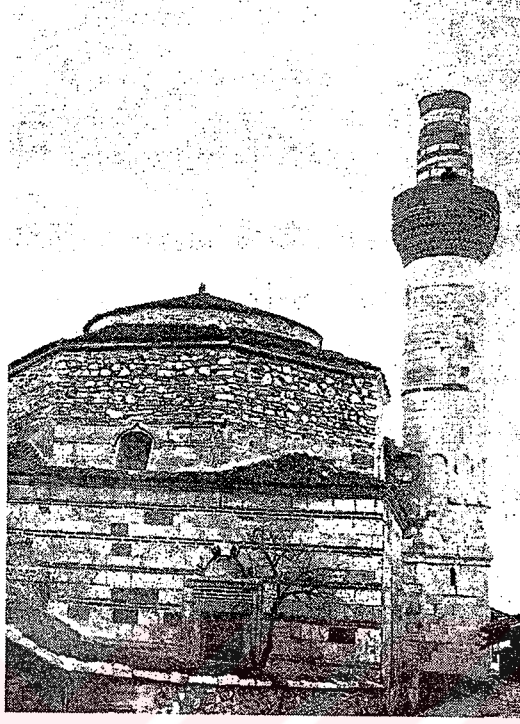
³²⁹ Varlık, Germiyanogulları Tarihi, s. 173.

Ek 2: II. Yakup Bey'e Ait Taş Vakfiye

Ek 3: Germiyanolu Beyliğinin Hüküm Sürdüđü Cođrafi Bölge

Ek 4: Kütahya İshak Fakih Camii

Ek 5: Kütahya Ulu Camii ve Vacidiye Medresesi

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Elazığ'da dünyaya geldim, ilk öğrenimimi Mehmet Zeki İlkokulunda ve Atatürk Ortaokulunda , orta öğrenimimi ise Gazi Endüstri Meslek Lisesinde tamamladım.

1997 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek öğrenimime başlayarak 2002 yılında başarı ile tamamladıktan hemen sonra yine 2002 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı üzerine yüksek lisansa başladım ve halen devam etmekteyim, evli ve bir çocuk babasıyım.

